Domnitori
și voievozi

15

NICOLAE CONSTANTINESCU

VLADISLAV I

DOMNITORI
ŞI VOIEVOZI

NICOLAE CONSTANTINESCU

VLADISLAV I
1364—1377

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI — 1979

CUVÎNT ÎNAINTE

Despre voievodul român VLADISLAV I sau VLAICU — Layk, Wlaico, Vulaico *(1364—1377) cum era el cunoscut contemporanilor, au fost scrise destule pagini în istoriografie — și pe drept cuvînt: a avut un rol eminent, de protagonist, în politica sud-est-europeană din anii '60—70 ai veacului al XIV-lea, impunîndu-se, în pofida vîrstei sale tinere, atît pe planul politicii interne, cît și pe planul politicii externe.*

A condus Țara Românească un timp relativ scurt: circa 13 ani, dovedindu-se un vrednic gospodar, un organizator prin excelență, consolidînd multiplele structuri ale statului feudal și, desigur, apărîndu-le. A și căzut, se pare, pe cîmpul de luptă.

În relațiile cu vecinii, în acea Europă plină de zbucium — în a cărei Peninsulă Balcanică se ivea norul amenințător al cuceririi otomane — Vlaicu Vodă și-a vădit calități de diplomat și de strateg, așadar perspicacitate politică, dîrzenie și iuțeală în decizii.

În scurt, a fost o personalitate a vremii sale.

Cu toate acestea, nu e mai puțin adevărată și constatarea că el a fost receptat mult mai tîrziu în conștiința națiunii noastre — și acea-

sta, mai ales, prin intermediul unei opere literare, prin cunoscuta dramă istorică a lui Alexandru Davila. Specialiști în diverse domenii îi ignoră înfăptuirile sau i le recunosc pe jumătate — exemplul ctitoriei sale de la Curtea de Argeș fiind cu totul grăitor. Chipul său, păstrat prin frescele de aici, este atribuit altui voievod, iar în sinteze istorice recente încă se dă răspuns echivoc, sau negativ, întrebării : unde se află mormîntul voievodului? Deși acest lucru s-a lămurit acum peste o jumătate de veac.

Iată doar o parte din motivele care ne-au îndemnat să alcătuim lucrarea de față, încercînd să-i restituim voievodului nu numai realizările lui, ci și conturul mai exact al personalității sale istorice — toate acestea privite îndeaproape, din interiorul *epocii în care a trăit. Că nu vom reuși întrutotul este de la sine înțeles. Dar contribuția noastră de arheolog și istoric nu va lipsi acum, cînd s-au împlinit* șase secole *de la trecerea din viață a ilustrului voievod și domn al Țării Românești.*

Ne facem o plăcută datorie în a mulțumi conducerii Editurii militare și redacției de istorie a acesteia pentru concursul dat.

Dr. N. CONSTANTINESCU

INTRODUCERE

Izvoare, istoriografie. Pentru studiul și interpretarea epocii lui Vlaicu Vodă — înțelegînd prin aceasta cadrul temporal mai larg ce cuprinde și relativ scurta-i domnie de circa 13 ani — dispunem astăzi de diferite categorii de izvoare, unele mai bogate în conținut informațional, altele mai sărace și nu rareori contradictorii. Astfel, sînt înainte de toate *izvoarele scrise* (diplomatice, emise de cancelarii — acte oficiale) și *narative,* de felul cronicilor, operelor istorico-geografice etc., în bună parte compilații, cărora li se adaugă *scrisorile particulare* — cazul „pitacului" din 1370 al lui Iachint sau *diata* (testamentul) din 1378 a mitropolitului Hariton, cel dintîi document care consemnează moartea lui Vlaicu Vodă.

În mare majoritate, izvoarele scrise provin din afara teritoriului Țării Românești. Într-adevăr se păstrează doar *patru documente* emanînd din cancelaria lui Vlaicu Vodă — *trei acte interne :* o poruncă în latinește adresată catolicilor și organelor administrative din țară (25 noiembrie 1369), o diplomă în latinește pentru Ladislau de Dobca (16 iulie 1372), un hrisov în slavonește pentru Vodița (c. 1370), avînd apoi cunoștință despre alte două acte din

1372, pierdute — apoi *un act extern :* este privilegiul comercial, în latinește, acordat neguștorilor brașoveni (20 ianuarie 1368), singurul care mai păstrează pecetea voievodului. Despre actele latinești vom aduce precizări la locul cuvenit.

Deși în număr atît de mic, aceste documente ne permit totuși să conturăm o imagine despre stadiul de organizare în care se afla statul feudal al Țării Românești sub Vlaicu Vodă, despre relațiile acestuia cu Transilvania (să precizăm că două din actele interne, alături de celelalte două pierdute, ca și privilegiul comercial amintit, privesc tocmai legăturile cu țara românească de peste Carpați și mai ales cu Făgărașul, care era atunci o posesiune a domnului român), cu regatul Ungariei, cu țaratul bulgar de la Tîrnovo, cu turcii etc. Vom avea prilejul să revenim în legătură cu toate acestea.

Lipsa altor acte emise de voievod explică în bună parte împrejurarea că numele lui Vlaicu Vodă — respectiv Vladislav — nu este cunoscut cancelariei Țării Românești decît prin intermediul hrisovului pentru Vodița, înfățișat în răstimpuri în divanul domnesc pentru a i se reconfirma mănăstirii (sau Tismanei, de care depindea) daniile anterioare. Așa se întîmplă în veacul al XIV-lea, în cel de-al XV-lea (sub voievozii Dan I, Mircea cel Bătrîn, Dan II, Vlad Dracul, Radu cel Frumos și Vlad Călugărul), iar apoi în veacul al XVI-lea — dar numai de trei ori : în 1508, 1510 și, ultima dată, în 1547, după care nu se mai știe nimic de *„Vladislav voie-*

vod, care a fost înainte de Mircea voievod". Este unul din vechii voievozi ai Țării Românești de care nu știu nici Letopisețul Cantacuzinesc și nici Cronica Bălenilor — ambele redactate în a doua jumătate a veacului al XVII-lea (deși se întemeiau în parte și pe cronici mai vechi), — o vreme cînd în cronologia de început a țării, șirul domnilor și faptele lor începuseră deja să se încurce și cînd tradiția „descălecatului" din Făgăraș (a miticului Radu Negru) era deja constituită. Abia mai tîrziu, în veacul următor, îi reapare numele — și anume, în tradiția Tismanei, consemnată pe calea tiparului și în care ni se vorbește de succesiunea la domnie : după Vladislav urmează Radu și apoi Mircea cel Bătrîn ; și alte scrieri din epocă știu de acest lucru, dar cronologia încă suferă : în 1774, aflăm de la banul Mihai Cantacuzino că „Dintr-un hrisov al lui Mircea vodă ce este la monastirea Tismana se vede că pe la anul 1340 domnia unchiul său Vladislav Basarab. În Letopiseț nu se zice nimica de acest domn".

Această trecere în umbră și chiar desăvîrșită uitare, într-o perioadă, a lui Vlaicu Vodă a avut și o altă consecință : fapte de arme, ctitorii și altele au fost puse pe seama fratelui său, Radu I (confundat de tradiție cu legendarul descălecător din Făgăraș) — situație moștenită de istoriografie, cum vom vedea, pe cale de a fi înlăturată prin cercetările științifice mai noi.

Există însă pentru epoca lui Vlaicu Vodă numeroase izvoare externe — acte de cance-

larie, cronici și relatări —, îndeosebi ungurești, italiene, bizantine, sîrbești ș.a., care ne dau posibilitatea să reconstituim o bună parte din complicatul complex de evenimente și desfășurări de ordin politic, economic și cultural ce caracterizează a doua jumătate a veacului al XIV-lea și în care voievodul român a fost direct implicat. Bineînțeles, aceste surse de informație străine trebuie judecate în cumpănă dreaptă, întrucît multe din ele se referă la Vlaicu în calitate de adversar politic și militar, de fapt sau potențial (și avem în vedere mai ales sursele ungurești). În centrul evenimentelor era atunci problema așa-numitului „Banat bulgar", creat în 1366 de regele Ludovic I de Anjou prin alungarea țarului Srațimir din Vidin, ruda domnului român ; au urmat cinci ani de tensiune — cu intervenții militare împotriva Țării Românești, ca în 1368, cu riposte din partea lui Vlaicu Vodă (campania Vidinului, din 1369), cu împăcări de moment, tratative secrete, alianțe — oglindite de aceste izvoare, între care se cuvine a-l aminti pe *Ioan de Tîrnava* (Küküllö).

Interesul pentru domnia lui Vlaicu nu depășește un secol ; după articolul lui *A. Huber* din 1885, primul care aruncă o privire specială asupra epocii, în 1898 *Lajos Thallóczy* publică documente privind problema relațiilor ungaro-bulgare, iar în 1900 se ocupă de crearea „Banatului bulgar". Între timp, fără să cunoască cele de mai sus, se oprește asupra faptelor politice ale voievodului și istoricul român *Dimitre Onciul*, printre cei dintîi care ne oferă o

privire cuprinzătoare despre rolul pe care l-a avut Vlaicu Vodă în istoria Țării Românești. În legătură cu documentele publicate și cu opiniile lui Thallóczy intervine îndată *Nicolae Iorga* — nemulțumit de chipul cum acesta tratase lucrurile, documentele. „Pentru a le aprecia importanța — scria atunci marele nostru istoric — ele trebuie puse în legătură cu ceea ce se știa până astăzi asupra legăturilor voevodului muntean Vladislav sau Vlaicu cu vecinii săi de peste Dunăre și de peste Carpați, cu suzeranii din timpurile vechi și cu noii pretendenți (Angevinii — N.C.) la suzeranitatea asupra țării sale". De aceea, N. Iorga a considerat pe bună dreptate că studiul istoricului maghiar este incomplet și cu atît mai puțin „definitiv", cum voia să pară. Vom reveni în legătură cu această intervenție a lui N. Iorga.
Ulterior, se ocupă de epoca lui Vlaicu Vodă istoricii *Ilie Minea* și *V. Motogna*; este tocmai vremea cînd istoriografia noastră pare realmente cuprinsă de spectaculoasele investigații istorico-arheologice de la Curtea de Argeș, inițiate acolo — la Curtea domnească — de fosta Comisiune a Monumentelor Istorice, în frunte pe atunci cu același Dimitrie Onciul. În necropola voievodală din interiorul Bisericii domnești se descoperă falnicul mormînt nr. 10 — miercuri, 31 iulie 1920. Cu febrilitatea caracteristică unor astfel de clipe (care apar în arheologie odată într-un secol !), descoperitorul acționează fără zăbavă : *Virgil Drăghiceanu*, căci el era, nu va reuși să-l identifice însă pe cel depus în sarcofagul de piatră, nici cu aju-

torul splendidei paftale de aur, nici cu acela al inelelor cu inscripții. „Sub pulberea de raze ce se împrăștia de la fereastra din apropiere, apare întins pe un pat subțire de nisip, în toată maiestatea morții scheletul unui domn" — astfel nota acesta. Abia mai tîrziu, și neîndoielnic la sugestiile lui D. Onciul, V. Drăghiceanu va ajunge la concluzia că este vorba de Radu I voievod, alias „cel Negru" — personajul principal al volumului dedicat cercetărilor amintite. *În realitate, se descoperise tocmai mormîntul lui Vlaicu Vodă!*

Primul care a intuit acest lucru a fost *C. Kogălniceanu,* fiul ilustrului om politic și istoric, care se arată preocupat de descoperirile de la Argeș, ca dealtfel și alți specialiști — printre aceștia din urmă numărîndu-se istoricul și arhivistul *Stoica Nicolaescu*; acestuia i se datorește descifrarea conținutului inscripției pictate, situată deasupra panoului cu ctitori din naosul Bisericii domnești — *singurul izvor intern care se referă la evenimentele legate de campania Vidinului, din 1369* — o descoperire neașteptată, dovadă că însuși Stoica Nicolaescu o punea în legătură tot cu un voievod „Radu Negru", dar din secolul al XIII-lea. Ignorarea descifrării pe care a propus-o Stoica Nicolaescu (comunicată de acesta și lui V. Drăghiceanu) a contribuit în bună măsură, dacă nu chiar decisiv, la îndepărtarea istoriografiei de la o rezolvare mai lesnicioasă și logică a problemei ctitorului unic al Bisericii domnești: *Vlaicu Vodă.* Lămurirea definitivă în această

privință a fost posibilă grație cercetărilor arheologice pe care le-am întreprins în ultimul deceniu.

Oricum, după descoperirile din 1920 nu se poate afirma că epoca lui Vlaicu Vodă a fost tratată pe plan secundar — dimpotrivă; îi rezervă pagini dense tot *N. Iorga*, în sinteza sa din 1937, apoi *C. C. Giurescu*. Încearcă unele precizări și *Al. Vasilescu*, îndeosebi referitor la invazia ungară din 1368 ș.a. Între timp, apăruse cartea lui *Bálint Hóman*, o sinteză asupra istoriei Ungariei sub regii angevini, cu interpretări și concluzii privindu-l pe voievodul român, dar dintr-un unghi tendențios, ceea ce a stîrnit replica istoricului *G. I. Brătianu*.

În anii noștri au apărut o seamă de studii remarcabile, scrise de *Maria Holban*, de ale cărei contribuții ne folosim în chip repetat aici și de aceea nu stăruim acum. De asemenea, datorăm lui *Octavian Iliescu* cunoașterea seriilor monetare emise de Vlaicu Vodă, pe baza cărora putem discerne și un alt fapt istoric: asocierea la domnie a fraților Vladislav I și Radu I. Tot în legătură cu politica monetară a voievodului și cu implicațiile ei politice în Balcani se cuvine menționat articolul lui *Aurel H. Golimas*.

În sfîrșit, acest succint excurs istoriografic nu poate ocoli faptul că epoca lui Vlaicu Vodă a fost din plin tratată și pe planul istoriei artei, al faptelor de cultură (manifestări, interferențe și influențe etc.), cu o specială mențiune pentru lucrările prestigioase ale acad. Virgil Vătă-

șianu, Emil Lăzărescu, arh. Grigore Ionescu, M. A. Musicescu, Pavel Chihaia, Răzvan Theodorescu ș.a.

Autorul de față și-a expus o parte din punctele de vedere în diverse articole, iar demonstrația de rigoare — din unghiul investigației arheologice — într-o mai amplă lucrare destinată curînd tiparului.

O PRIVIRE ÎN ANII '60—70 AI VEACULUI AL XIV-LEA ÎN EUROPA DE SUD-EST

Veacul al XIV-lea a fost o epocă de răscruce pentru Europa, una în care s-au împletit mișcarea și dezvoltarea, pe toate planurile, cu criza și distrugerile. În Apus este vremea Renașterii (să amintim că Dante se stinge în 1321, Giotto în 1337, Petrarca în 1374), a creșterii tot mai puternice a burgheziei, baza socială a viitoarei orînduiri — capitalismul; se înalță noi universități — Roma (1303), Praga (1348), Cracovia (1364), Viena (1365). Dar este și un veac plin de războaie, unele de lungă durată (sîntem în Războiul de 100 de ani dintre Anglia și Franța), însoțite de cumplite calamități naturale, între care se cuvine să amintim de marea ciumă de la mijlocul veacului — „Moartea neagră" —, care a secerat milioane de vieți în Europa. Nu a fost deci numai un „secol al luxului și noutăților", cum l-a numit Fr. Serré, ci și unul al crizelor profunde. Totuși, tendința general-istorică era în favoarea progresului, care anunța Europa modernă.

Aceleași coordonate se pot stabili și pentru răsăritul continentului. „În Europa răsăriteană — scria cu decenii în urmă *P. P. Panaitescu* —, veacul al XIV-lea fusese o epocă de consolidare, de întărire a popoarelor vechi pe pămîn-

tul pe care crescuseră cu rădăcini adînci. Această parte a continentului văzuse în sfîrşit încetarea migrației popoarelor nomade venite din Asia. Cu toate luptele pentru tron, răscoalele nobililor anarhici, cuceriri de provincii dincoace și dincolo de Dunăre, de către suverani ambițioși, totuși, adevăratul tablou al acestui veac, sub neastîmpărul de suprafață, este o consolidare în cele economice, cît și în cele politice. Este clar că avem în acest veac un proces de mare creștere a populației în Răsăritul Europei [...]. Populația se îndesește și se stabilizează ; epoca marilor colonizări germane la orașe în sud-est (Polonia, Ungaria, Țările române, Serbia) se terminase acum, întinse regiuni păduroase sînt desțelenite, bogățiile miniere din Ungaria, Polonia, Peninsula Balcanică și Muntenia sînt din nou exploatate după multe veacuri de părăsire, legături noi se încheie pe drumurile de uscat ale continentului. În acest secol și în cel precedent apar primele monete polone, sîrbești și românești [precum și bulgărești, putem adăuga — N.C.]. Pe de altă parte, statele se consolidează politicește ; nu este o simplă coincidență faptul că în acest veac avem în Răsăritul Europei în același timp două mari opere legislative la popoarele slave, a lui Cazimir cel Mare în Polonia și a contemporanului său Ștefan Dușan în Serbia".

Totodată, apar noi state feudale — cazul Țărilor române — și vor dispare curînd altele, în urma cuceririi turcești. Se sting unele dinastii : Arpadienii din Ungaria (în 1290—1301), ca și Angevinii de aici (1382), Piaștii din Polonia

(1370), Nemanizii din Serbia (1371) — sau se ridică și se consolidează altele: urmașii lui Basarab în Țara Românească, Mușatinii în Moldova, Șișmanizii în Bulgaria (pînă la 1396).

Să privim ceva mai îndeaproape realitățile geografico-politice din jurul țării conduse de Vlaicu Vodă, spre a înțelege mai bine desfășurările evenimentelor care au marcat timpul său.

Regatul Ungariei. Era vecinul dinspre nord și vest al Țării Românești. De fapt, avem în vedere că la nord se afla tot o țară românească — voievodatul Transilvaniei —, depinzînd de regat dar cu statut cvasi-autonom, fiind condus de dregători ai coroanei. Să-i menționăm aici pe voievozii din fruntea Transilvaniei contemporani cu Vlaicu Vodă — toți aparținînd atunci puternicei familii nobiliare Láckfy, o adevărată dinastie de voievozi: Dionisie (1359—1367, care a cumulat în cei opt ani și alte dregătorii — comite de Solnoc, de Timiș, căpitan de Vidin (o vreme și funcția de jude al curții regale); Nicolae (1367—1368 — mort în războiul cu oastea lui Vlaicu, în Țara Românească), Emeric (1369—1372), Ștefan (1373—1376), după care urmează Ladislau de Losoncz (1376—1391). Toți aceștia vor lua parte, alături de voievodul român, la evenimentele din anii '60—70 ai veacului.

La vest, legătura cu regatul o făcea Banatul de Severin, o creație mai veche a arpadienilor (c. 1230), formațiune teritorial-politică disputată, făcînd parte peste două veacuri din contenciosul relațiilor dintre regii unguri și voie-

vozii români. Dincolo de acest Banat se găseau comitatele ungare de Caraş şi Timiş (ulterior Banatul Timişoarei).

În fruntea regatului, întins de la Adriatica pînă la Carpații Păduroși, în Galiția, și de la Bratislava pînă la cotul Carpaților noștri, se afla Ludovic I de Anjou, supranumit „cel Mare“ (1342—1382), fiul lui Carol Robert (1308—1342). Ludovic moștenise de la acesta nu numai o întinsă și eterogenă stăpînire, ci și politica de continuă expansiune (caracteristică dealtfel regalității ungare) ; de asemenea, el moştenise de la tatăl său și trăsături ale firii : ambiția nemăsurată unită cu trufia și, se pare, o maladie incurabilă ; așa s-ar explica amestecul de hotărîre și agerime a minții cu stările de cumplită mînie și de atitudini versatile care au marcat deciziile și acțiunile sale politice. Animat de idei imperiale : „Viața sa a fost o viață de luptă, o veșnică încercare pasionată pentru a reuni în jurul ființei sale fărîmele vechii purpure romane a Orientului“ — astfel îl caracteriză *Nicolae Iorga*, comparîndu-l pe Ludovic I cu vecinul său din Boemia, regele Carol IV (tatăl lui Sigismund de Luxemburg), un zgîrcit și un meschin.

Mai mult decît înaintașii săi, Ludovic I poate fi socotit aievea un stîlp solid al catolicismului („Statul catolic al lui Ludovic-cel-Mare“, așa își intitulează N. Iorga un capitol din cunoscuta sinteză din 1937), regele beneficiind în această privință de tenacitatea de care dădeau dovadă papii (pe atunci încă aflați în „robia“ de la Avignon) și anume : Urban V

(1362—1370) și Grigore XI (1370—1378). Politica religioasă a lui Ludovic a fost neobişnuit de aspră şi ea era îndreptată îndeosebi împotriva „ereticilor" şi „schismaticilor" români ; o dovedesc măsurile draconice luate de rege în 1366, cînd în Banat şi Transilvania au loc procese, deposedări de avere și chiar execuții în sînul masei românești. La 28 iulie 1366, regele — într-un context politic asupra căruia vom reveni — concede nobililor transilvăneni „exterminarea sau stîrpirea din această țară a răufăcătorilor de orice neam, și mai ales români *(specialiter Olachis)*".

Țara Moldovei. Celălalt stat de-sine-stătător din afara arcului carpatic era condus de urmașul lui Bogdan I, voievodul Lațcu (c. 1365—c. 1374), căruia îi urmează Petru I Mușatinul (c. 1374—c. 1391). Tustrei voievozii amintiți au fost deci contemporani cu Vlaicu Vodă. Din nefericire, nu posedăm informații cu privire la relațiile lor cu voievodul muntean ; în schimb, se poate afirma că ambele țări românești au urmat în bună parte o evoluție paralelă și în aceleași condiții istorice, marcată în chip firesc de particularități proprii fiecăreia. Astfel, și Moldova a trebuit să facă față presiunii externe — nota specifică fiind aceea că presiunea exercitată venea din trei părți : dinspre regatul angevin, dinspre cel polonez (mai cu seamă după 1370, cînd pe tronul lui Casimir III cel Mare din Cracovia se află același Ludovic I de Anjou) și nu mai puțin din-

spre tătarii Hoardei de Aur, aflați la nordul Mării Negre (viitorul Hanat al Crimeii).

Prezența celor două puternice state catolice în „coasta" Moldovei a determinat în bună măsură și politica voievozilor moldoveni față de penetrația puternică a propagandei catolice. „Atîta timp cît Moldova nu obținuse recunoașterea lumii feudale catolice — afirmă *C. Cihodaru* —, existența sa ca stat de-sine-stătător era mereu amenințată. Lațcu a încercat să obțină această recunoaștere și să înlăture primejdia care izvora pentru Moldova din această situație. În acest scop, el a intrat în legătură cu curtea papală de la Avignon, arătîndu-se dispus să treacă la catolicism și a cerut să i se trimită un episcop catolic în capitala sa de la Siret". Într-adevăr, un episcop catolic este numit acolo (1371). Acceptarea mrejelor catolicismului i-a fost deci dictată lui Lațcu Vodă de considerente politice majore ; în ceea ce-l privește direct, el nu numai că nu a devenit catolic în credință, dar a și fost înmormîntat într-o ctitorie ortodoxă — biserica Sf. Nicolae din Rădăuți, cunoscuta necropolă a voievozilor moldoveni dinainte de Alexandru cel Bun.

Țaratele bulgare. Fostul Imperiu românobulgar era de multă vreme o amintire în epoca pe care o avem în vedere, căci după Asănești se ridicase acolo o dinastie de viță cumană — Terterizii —, iar apoi, din Vidin, apare dinastia Sișmanizilor de aceeași origine. Reprezentantul ultimei era bătrînul țar Ioan (sau Ivan) Alexandru (1331—1371), care făcuse

cuceriri în Balcani şi de aceea era mereu în dispută cu grecii din sud şi cu sîrbii din vest, însuşi fiul său Mihail Asan, desemnat ca moştenitor, căzînd în luptă la Salonic (1355). Cum conducerea statului său începuse să-i depăşească puterile, ţarul îl numeşte pe un alt fiu, Sraţimir, ca guvernator al părţii de nord-vest, la Vidin. Cu timpul însă, acest ţinut devine autonom şi se desprinde de-a binelea de Tîrnovo, devenind ţaratul lui Sraţimir din Vidin (1360—1365 ; 1369—1396). Să mai precizăm aici, că atît Ivan Alexandru, cît şi Sraţimir erau înrudiţi prin soţiile lor cu domnii români de la nord de Dunăre : Teodora, fiica lui Basarab I, a fost prima soţie a lui Ivan Alexandru şi ea a dat naştere tocmai viitorului ţar vidinean, Sraţimir ; la rîndul său, Sraţimir a avut de soţie pe Ana, fiica lui Nicolae Alexandru şi deci, sora voievodului Vlaicu. Aşadar, ţarul din Vidin şi voievodul Ţării Româneşti deveniseră nu numai cumnaţi, dar erau şi veri între ei. Asemenea relaţii de rudenie — şi nu numai acestea — explică strînsele afinităţi statornicite în istoria ambelor maluri ale Dunării.

Prin urmare, Bulgaria reprezenta către 1370 o *diarhie* : pe de o parte ţaratul din Tîrnovo, condus după moartea lui Ivan Alexandru de fiul său Şişman (1371—1393), iar pe de altă parte ţaratul din nord-vest de la Vidin, condus de Sraţimir. În legătură cu acesta din urmă, mai trebuie adăugat şi faptul că Vidinul stăpînea şi un teritoriu sîrbesc — *Craina,* cu Negotin şi Cladova, la gura Timocului. Aceste

stăpîniri străine au făcut ca Serbia, al cărui teritoriu se afla el însuşi sub forma unui mozaic de stăpîniri autohtone şi străine — inclusiv banatul unguresc de Mačva, cu Belgrad —, să nu se învecineze niciodată în evul mediu, la Dunăre, cu Țara Românească ; cu atît mai puțin în condițiile cuceririi turceşti de mai tîrziu.

Srațimir a avut o soartă amară. Învrăjbit cu fratele său vitreg — Şişman (fiul altei Teodora, de neam evreesc şi creştinată, a doua soție a lui Ivan Alexandru), ceartă ce se va răsfrînge și asupra aliaților lui Srațimir, deci și asupra lui Vlaicu Vodă —, țarul din Vidin a fost alungat de acolo de Ludovic I (1365), apoi a fost reinstalat cu sprijinul lui Vlaicu (1369) și va guverna în cetatea dunăreană pînă va cădea sub turci, ca pedeapsă pentru participarea sa la cruciata de la Nicopol (1396). Nu s-a remarcat totuși prin fapte de arme, dar a fost în schimb un bun gospodar al țaratului său. Monedele sale numeroase au împînzit tot sud-estul Europei, fiind frecvent găsite şi la nord de Dunăre. Soția lui romancă, Ana țarița, i-a dăruit și un fiu — Constantin —, fiind totodată o delicată sprijinitoare a slovei bulgare.

Despotatul Dobrogei. O „țară a Cavarnei" este menționată încă în timpul lui Ioan Asan II (1218—1241) —, ținutul dintre Varna și Caliacra, nucleu al viitorului stat dobrogean din secolul al XIV-lea, îndreptat cu fața către Bizanț. În 1346, stăpînitorul de pe coasta Mării

Negre era Balica — și la acesta a apelat împărăteasa Ana de Savoia (mama lui Ioan V Paleologul) pentru a lupta împotriva uzurpatorului Ioan VI Cantacuzino. În fruntea oastei pe care o trimite Balica se aflau frații săi — Dobrotici și Teodor —, primul fiind căsătorit cu fiica unui înalt demnitar bizantin. Este posibil ca încă din 1348 Dobrotici să fi succedat lui Balica, dar sigur este faptul că în 1354 Dobrotici era *despotul* „țării Cavarnei", ca vasal al Bizanțului.

Centrul statului lui Dobrotici se afla la Caliacra, fără ca în cuprinsul stăpînirii lui să intre — cum se crede — Varna, și cu atît mai puțin Mesembria și Anchialos (este drept, el stăpînea încă din 1357 posesiuni în regiunea Mesembriei, ca Emona și Kozakeon, iar împărăteasa Bizanțului, Ana de Savoia, îi dăruise o *prónoia* pe coasta Traciei : Midia, azi Midye în Turcia). De asemenea, nu este o certitudine că Dobrotici ar fi stăpînit (în 1374) Chilia dunăreană.

Om de luptă și întreprinzător — considerat fără temei de unii istorici ca aventurier —, Dobrotici a lăsat o dîră puternică în epoca sa, întrucît se dovedește că a știut să profite cu perseverență de disensiunile din sînul Imperiului bizantin, ca și de confruntările bizantinilor cu vecinii, chiar cu aliații mai îndepărtați. În chip explicabil, în virtutea aurei de protector al orașelor pontice, pe care și-a asumat-o, nu putea sta bine cu genovezii și nici cu țarul din Tîrnovo. Va fi amestecat în evenimentele din anii 1365—1366, prilejuite de

călătoria la Buda a împăratului Ioan V Paleologul, oricum, însă, nu în măsura și nici cu rolul de „temnicer“ al basileului, cum consideră o parte din istoriografie. Desigur, avea o puternică influență : în 1369, alături de Vlaicu Vodă, va fi unul din garanții eliberării țarului Srațimir ; în 1371, fiica sa se căsătorește cu Mihail despotul, fiul lui Ioan V Paleologul, iar mai tîrziu (1376) se străduie din răsputeri să-l impună pe ginere pe tronul Comnenilor din Trapezunt, intervenind în acest sens pe lîngă Bizanț și Veneția. A fost un dușman declarat al genovezilor : între 1370 și 1375, conturile din Caffa evocă dese și costisitoare cheltuieli de pe urma războiului purtat de Dobrotici (abia fiul său, Ivanco, va reglementa relațiile cu Genova, prin cunoscutul tratat din 1387).

Se stinge, probabil în 1386 ; „țările“ sale *(terrae Dobrodicii)* vor ajunge curînd în stăpînirea lui Mircea cel Bătrîn și vor da pînă la urmă, printr-o interesantă și explicabilă, istoricește, mutație toponimică, numele de *Dobrogea* întregului ținut românesc dintre Dunăre și Mare.

Statele amintite mai sus erau deci direct învecinate cu țara stăpînită de Vlaicu Vodă. Dar nu au fost și singurele angrenate în complicatul proces istoric din sud-estul european al vremii de care ne ocupăm. De aceea, nu trebuie să omitem :

Imperiul bizantin. Deși îndepărtat de mai multă vreme de Dunăre, Imperiul bizantin

era totuși „prezent“ în toată Peninsula Balcanică și chiar mai departe, inclusiv pe teritoriul românesc — și aici avem în vedere înainte de toate *influența sa culturală*. Exercitată din adîncurile istoriei sale multiseculare, această influență, absolutizată uneori, a determinat totuși mișcarea și acționarea a numeroase resorturi de înrudire a popoarelor din zonă, desigur pe planul spiritual — prin acea *cognatio spiritualis* —, izvorul aflîndu-se fie în centrul bizantin de la Constantinopol, fie în provinciile politice (și culturale) ale Imperiului : Macedonia cu Salonicul, Epirul cu Arta, Atena, Peloponezul cu Mystrá — cărora li se adaugă Athosul.

Desigur, criza europeană de care am amintit nu a ocolit nici acest Imperiu, ba chiar putem spune că acesta își consuma acum, implacabil, ultima parte a drumului său istoric. Epoca Paleologilor, părînd de bun augur odată cu eliberarea Constantinopolului de latini (1261), fiind numită și „Renaşterea Paleologilor“, era deja epigonică în cel de-al XIV-lea secol. Provinciile arătate, contaminate de zurba stăpînirii france (latine), spune *Steven Runciman*, erau tot atîtea centre de rivalitate și de tendințe centrifuge față de cetatea lui Constantin, iar în Balcani și aiurea existau suverani, mărunți și mari, care cugetau zi și noapte că ar putea fi oricînd stăpîni pe malul Bosforului. Coloniile italiene din Cornul de Aur — genovezii din Pera (sau Galata, prima fiind denumirea oficială), precum și marii lor rivali, venețienii, acaparaseră aproape tot comerțul, stîrnind ura profundă a negustorilor greci.

Era un Imperiu în scăpătare. În frunte se afla Ioan V Paleologul (1341—1391), a cărui domnie a fost mai mult decît zbuciumată — una cu totul nefericită. Mai întîi, că a fost alungat din scaun de trei ori — de socrul său, de propriul fiu și apoi de un nepot. Încă nu luase bine frînele guvernării, pe cînd avea doar 11 ani, că a și fost detronat în 1341 de socrul său Ioan VI Cantacuzino, care devine stăpîn peste Bizanț pînă la abdicarea din 1354 (cînd se călugărește, devenind *Ioasaf* și așezîndu-se la Mystrá, unde a și murit, în 1383). Uzurpatorul, am văzut, avea să se înfrunte cu mama împăratului legitim — regenta Ana de Savoia — care apelase la Dobrotici ; în 1343, ea dă în gaj venețienilor bijuteriile coroanei pentru suma de 30 000 ducați de aur și nu întîmplător, cînd în 1347 se încoronează Ioan VI Cantacuzino (în anul cînd ciuma face ravagii și la Constantinopol), cei prezenți constată cu uimire că împăratul purta o coroană cu podoabe false, din sticlă ! Dar nefericirea adevărată a basileului Ioan V a venit din altă parte. Căci uzurpatorul, se spune — și e vorba de ironia soartei —, pentru a-și menține tronul i-a chemat în sprijin pe turcii osmani, așezați de multă vreme în Asia Mică și unde ciuntiseră deja Imperiul. Fapt este că în 1354, cînd Ioan V își recăpătă tronul, turcii ocupă cetatea Gallipoli, cheia Dardanelelor, iar apoi își întind stăpînirea în Tracia, ocupînd cetățile Adrianopol (1361 ; data este controversată ; oricum, după 1371 turcii sînt stăpîni aici) și Filipopol (1363) — *Rumelia* otomană de mai tîrziu. Vom reveni

în legătură cu ceea ce a urmat, în 1365—1366, privindu-l pe Ioan Paleologul. Deocamdată însă luăm act de implantarea solidă a turcilor în Balcani.

Imperiul otoman. Revărsat din Asia Mică, în împrejurările evocate, în Europa, Imperiul otoman încă nu ajunge în timpul lui Vlaicu Vodă să amenințe direct linia Dunării. Cu toate acestea, amenințarea se contura mai ales în Balcani, prin activul sultan Murad I (1359—1389), numit de turci „împărat“ *(Hudavendigâr)*. Deja în 1364, după unele izvoare turcești (lupta de la Sirpsîndîgî sau „Sîrbul zdrobit“, potrivit limbajului metaforic al acestora), mai degrabă însă în 1371, la Cernomen sau Cirmen, pe rîul Marița, o coaliție bizantino-sîrbo-bulgară este înfrîntă cumplit de oștile lui Murad I. Este o problemă istorică, așa cum iarăși vom vedea, dacă atunci au avut loc două lupte și dacă a luat parte alături de creștini și oastea lui Vlaicu Vodă. Proaspeții cuceritori apăruți pe continent au izbutit pînă la urmă să schimbe radical — și pentru multe secole — harta politică a Peninsulei Balcanice.

Acolo însă, la nord de Dunăre, creștea și se impunea tot mai mult o Țară Românească, menită de istorie să reprezinte unul din scuturile împotriva Semilunii. Un pas important în această direcție are loc în timpul lui Vlaicu Vodă.

TERRA TRANSALPINA — UNGROVLAHIA SAU ȚARA ROMÂNEASCĂ

Cu mai puțin de un veac înainte de Vlaicu Vodă, teritoriul dintre Carpați și Dunăre era presărat de formațiuni cneziale și voievodale — *țări* (terrae) întemeiate pe obști sătești, mari și mici, îndeplinind funcții — „rosturi" spunea N. Iorga — ce prefigurau încă de pe atunci viitorul organism statal, îndeosebi prin puterea lor armată. Din această „nebuloasă patriarhală a juzilor și voievozilor", după expresia aceluiași mare istoric, în cursul unui proces desfășurat nu fără suișuri și coborîșuri, cu jertfe — ca a vestitului Litovoi, pe la 1277 —, își trage originea statul feudal al Țării Românești.
Un fapt istoric trebuie subliniat aici : procesul de unificare politică, pornit sub Litovoi voievod încă din veacul al XIII-lea, în dreapta Oltului (dar eșuat), a avut sorți de izbîndă pe stînga rîului — prin voievodatul Argeșului. Rolul coagulant al Argeșului, în acel final de veac, este dealtfel relevat și de tradiția „descălecatului" lui Radu Negru, în schema redată de letopisețele veacului al XVII-lea. Coborînd din Făgăraș, în 1290, Radu Negru ajunge mai întîi la Cîmpulung : „Acolo au făcut — spune Letopisețul Cantacuzinesc — și o biserică mare și

frumoasă și înaltă. De acolo au dăscălecat la Argeș și iar au făcut oraș mare și s-au pus scaunul de domnie făcînd curți de piiatră și case domnești și o biserică mare și frumoasă [...] Atunce și Băsărăbeștii cu toată boierimea ce era mai înainte preste Olt, s-au sculat cu toții de au venit la Radul Vodă, închinîndu-se să fie supt porunca lui și numai el să fie preste toți. De atunce s-au numit de-i zic Țara Românească [...]".

Bineînțeles, asertiunea tradiției noastre istorice trebuie privită nu atît în litera, cît în spiritul ei : „închinarea" vîrfurilor locale de peste Olt, și de dincoace, a fost un fapt real — condiție indispensabilă a ridicării unui singur voievod peste întreaga țară. În rest, datele tradiției nu pot fi acceptate și cu atît mai puțin descălecatul însusi — nedovedit de vreun izvor contemporan. Dealtfel, arheologia a demonstrat că la Argeș s-a ridicat o curte voievodală încă la sfîrșitul veacului al XII-lea, iar alături de aceasta, către 1200, se construiește o frumoasă ctitorie religioasă în stil bizantin. Este vatra voievodală moștenită de Seneslav *(Seneslau* de la 1247) și de urmașii lui din a doua parte a veacului al XIII-lea — între care se numără și Tihomir, voievodul de la cumpăna acestui veac cu cel următor (posibil fiu sau nepot al lui Seneslau). Abia mai tîrziu, în jurul anului 1340, Basarab I a clădit *noua* Curte — aceea păstrată și azi în ruină. Oricum, un Radu Negru, la 1290, nu numai că trebuia să-l întîlnească la Argeș pe Tihomir — și să-l scoată pe acesta din scenă, pentru a face „curți de piiatră" și bise-

rică, a domni și „a așeza“ țara —, ceea ce nu se confirmă, căci tocmai fiul lui Tihomir îi urmează acestuia în scaunul argeșean —, dar miticul descălecător ar fi găsit la Argeș construcții ridicate cu mai bine de un veac înainte de 1290. *Dimitrie Onciul* a definit magistral conținutul (și contradicțiile) tradiției noastre istorice : „totul, afară de data cronologică, este, în orecare înțeles, adevărat în ea, nimic însă în legătura în care e dat“.

Deși pentru istoriografie a rămas încă obscură dimensiunea rolului pe care l-a avut Tihomir în fundarea statului feudal muntean, totuși împrejurările externe îi erau favorabile acestuia, dacă el s-ar fi încumetat să purceadă la unificarea politică a formațiunilor teritoriale românești : criza regatului ungar prin stingerea dinastiei arpadiene, dispariția hanului tătărăsc Nogai, decăderea statului bulgar al Terterizilor etc. În orice caz, împlinirea amintitului proces se realizează sub Basarab, fiul lui Tihomir *(Basarab, filium Thocomery* — cum preciza un izvor din 1332), voievodul cu domnie îndelungată (c. 1310—1352), de numele căruia se leagă făurirea statului Țării Românești.

Creația de stat — de caracter feudal desigur — nu a fost deci nici spontanee și nici nu a urmat un curs lin, adică fără opreliști. Ea s-a desăvîrșit pe tot parcursul veacului al XIV-lea, începînd cu Basarab I. Dacă am compara această creație de stat cu o clădire — atunci putem afirma : înaintașii din secolul al XIII-lea pregătesc materialul de construcție, Basarab I pune temeliile și înalță clădirea pînă mai sus

de ferestre, iar urmașii săi din scaunul de la Argeș continuă opera și-i așază acoperișul. Bineînțeles, părăsind termenii figurați, aproape toate pîrghiile mecanismului vieții de stat acționau ca atare încă în timpul lui Basarab I și ne referim la funcțiile interne și externe. Meritul primordial al lui Basarab I a fost acela că în timpul său Țara Românească a căpătat *identitatea istorică*, — după expresia lui Ștefan Ștefănescu —, prin acel moment capital care a consolidat tînărul organism de stat, impunîndu-l în sud-estul Europei. Voind să supună Țara Românească, regele Carol Robert invadează țara voievodului român, dar oștile de invazie sînt zdrobite — la „Posada", cum s-a încetățenit (fără probe istorice) în istoriografie (9—12 noiembrie 1330). Basarab I cucerea astfel pe cîmpul de luptă libertatea de acțiune, *dreptul la existență de-sine-stătătoare a Țării Românești* — neatîrnarea politică ; este sensul pe care îl avea în evul mediu conceptul (necunoscut atunci, el fiind o creație a epocii moderne) — *de independență*. Unul din atributele titlurilor voievodale românești — acela de *samoderjavnîi* (autokrator) — își trage originea din victoria lui Basarab I.

Către mijlocul veacului — în urma demersurilor lui Ludovic I — are loc o reevaluare a raporturilor cu coroana Ungariei, la aceasta contribuind și fiul său Nicolae Alexandru, pe care se pare că și l-a asociat la domnie.

Cu toate acestea, neîmpăcatul — cu realitățile — vecin regal a făcut ca raporturile cu Țara Românească să stea aproape tot timpul

într-un echilibru fragil, prin încercările de imixtiune în treburile statului de la sud de Carpați, în fruntea căruia se afla, după moartea lui Basarab I, voievodul Nicolae Alexandru (1352—1364). Rezultă aceasta din mult-discutatul privilegiu de comerț acordat de rege brașovenilor (în 1358) — o măsură de forță care sfida autoritatea domnului român, marcînd începutul unui șir de acțiuni similare petrecute în decursul ultimei părți a veacului al XIV-lea.

La rîndul său — și aici ni se relevă meritul lui Nicolae Alexandru —, voievodul român, insensibil la propaganda catolică (să nu uităm că însăși soția sa, Doamna Clara, era catolică), răspunde presiunii din partea regelui Ungariei printr-o *opțiune politică* de maximă însemnătate istorică : sprijinirea ortodoxiei prin instituirea înaltei ierarhii ecleziastice. În urma unor repetate demersuri pe lîngă Patriarhia din Constantinopol, în 1359 este transferat la Argeș mitropolitul Iachint de Vicina — două scrisori, a sinodului patriarhal și a patriarhului Calist, recunoscînd formal acest transfer. Recunoașterea ierarhiei metropolitane de către Patriarhia ecumenică însemna implicit și recunoașterea *de jure* a existenței statului feudal Țara Românească, întrucît așa cereau normele vieții feudale. Era o măsură pe planul instituțional care a contribuit decisiv la creșterea prestigiului Țării Românești în afara granițelor acesteia. Presupunem că tot Nicolae Alexandru a clădit în același scop și locașul bisericii metropolitane, pe locul unde mult

mai tîrziu va ridica Neagoe Basarab (1517) Mănăstirea Argeşului.

Aşadar, Nicolae Alexandru voievod avea ce lăsa de moştenire fiului său : o ţară aşezată, cu o viaţă economică tot mai prosperă şi un cadru instituţional în continuă amplificare şi diversificare, potrivit cerinţelor reclamate de structurile statului feudal.

Numele ţării nu era acelaşi pentru vecinii săi. Cancelaria ungară o numea *Terra Transalpina*, „ţara de dincolo de munţii Carpaţi", adesea şi *Terra Basarab*, „ţara lui Basarab", iar actele papale şi *Wlachia sau Walachia*. Slavii din sud o cunoşteau de regulă sub termenii de *Vlaşka*, *Karavlaşka* — mai rar *Vlahozaplaninska*, semnificînd în substanţă „ţara românilor". În schimb, bizantinii o numeau *Ungrovlahia*, „Vlahia dinspre Ungaria", termen preluat apoi de cancelaria slavonă a Ţării Româneşti, care altfel — în documentele latineşti — întrebuinţa celălalt termen, *Terra Transalpina* (inclusiv în legendele monedelor) ; aşa a fost şi în timpul lui Vlaicu Vodă, cînd, numai sub acesta (se pare), numele bizantino-slavon al ţării era o variantă insolită a celui abia amintit : [transliterat fonetic] *Vongrovlahia* (=inscripţia de la Argeş, 1369 ; hrisovul pentru Vodiţa, c. 1370).

Hotarele au fost dintru început stabile. Ţara Românească, precum Moldova, nu s-a născut prin cuceriri teritoriale. La vest şi nord erau Carpaţii, la sud Dunărea ; numai spre est, datorită prezenţei îndepărtate a Hoardei de Aur, fixarea hotarului la gura Siretului a fost o problemă de durată, rezolvată deja sub Nicolae

Alexandru voievod. De asemenea, se cuvine o mențiune pentru hotarul carpatin : în afară de stăpînirea feudei ardelene din preajma Sibiului — enclava viitorului Amlaş, unde Vlaicu avea posesiuni în orice caz la 10 octombrie 1366, cum indică limpede un document de la Ludovic I —, limita propriu-zisă a Țării Românești depășea la nord Carpații, în zona Făgărașului, întrucît „ducatul“ de Făgăraş era de asemenea o feudă a voievodului român. Actele emanate de Vlaicu Vodă în această privință sînt deci o oglindă a acestei stări de fapt. În sfîrșit, este cazul că amintim aici și o altă problemă, care nu a reținut prea mult atenția istoriografiei : hotarul Țării Românești în ținutul Jiului Superior se afla la nord de furca izvoarelor acestui rîu, depresiunea cu Pietroșanii și Uricanii de azi depinzînd de Țara Românească. Izvoare ulterioare (o hotarnică din timpul lui Neagoe Basarab, vechi hărți — între care și cunoscuta hartă a lui Fr. Schwantz, din 1722) arată lămurit această realitate istorico-geografică, „corectată“ mai tîrziu de Imperiul habsburgic.

VLADISLAV I ȘI POLITICA SA INTERNĂ

Vladislav I — Vlaicu s-a urcat pe tronul din Argeș îndată după moartea tatălui său Nicolae Alexandru (16 noiembrie 1364), cum ne indică piatra de mormînt a acestuia de la Mănăstirea Cîmpulung. Mama sa, dacă este să dăm crezare unui pomelnic din 1711 de la aceeași mănăstire, se numea Maria ; în orice caz, Vlaicu nu era fiul catolicei Clara — a doua soție a voievodului dispărut, explicîndu-se și în acest fel disensiunile dintre mama vitregă și tînărul voievod. Am văzut că acesta mai avea o soră, Ana, măritată cu Srațimir, dar izvoarele ne vorbesc de alte două : una numită tot Ana (sau Anca), soția cneazului sîrb Ștefan V Uroș, iar cealaltă Elisabeta, soția nobilului polonez din vița Piaștilor, Vladislav de Opole (Oppeln). Ultimele două trebuie să fi avut de mamă pe numita Doamnă Clara. În sfîrșit, voievodul a avut și frați : unul este Radu, viitorul asociat și domn, iar altul se numea Voislav — și s-a aflat de el abia în 1920, cînd i s-a descoperit mormîntul din Biserica domnească de la Argeș.

Am spus mai sus : *tînărul voievod*. Într-adevăr, în momentul cînd Vlaicu Vodă preia frînele domniei, el nu era „de peste cinzeci de ani“ — cum presupunea în 1871 *B. P. Has-*

deu —, ci un tînăr de cel mult 25—30 de ani. Ca atare, se va fi născut după anul invaziei angevine în Țara Românească, fiind copil mic în momentul cînd bunicul său ridica la Argeș noua curte voievodală (c. 1340), un copilandru care înțelegea lucrurile în 1352, cînd tatăl său se urca în scaun — un om în putere, vrednic vlăstar și urmaș, în 1364. Afirmațiile de mai sus sînt întărite de portretul său de la Argeș și mai ales de observațiile înregistrate cu prilejul deschiderii sarcofagului său, în 1920.

Astfel, în scena *Deisis* de pe peretele răsăritean al pronaosului Bisericii domnești din Argeș este redată prin pictură (și la scară miniaturală) figura voievodului : un tînăr cu mijloc subțiratec, îmbrăcat în tunică pînă la genunchi (aceștia poartă cnemide) ; de sub coroana de aur de pe cap se revarsă pe umeri plete castanii, iar fața-i prelungă, ovală, poartă de asemenea barbă și mustăți în același ton. Indiscutabil, personajul trădează nu vîrsta senectuții, ci a tinereții — un voievod în atitudine rugătoare, aflat la picioarele lui Hristos.

Un alt portret al voievodului — de această dată în naos, pe peretele apusean, avea alt rost decît cel precedent : era așa-numitul *tablou votiv,* în care Vlaicu și Doamna Ana, soția lui, reprezentați în ținută solemnă, de curte, prezentau modelul bisericii — ctitoria lor. Din nefericire, acest tablou nu mai este original, el fiind refăcut în maniera decadentă din veacul trecut (o dată la 1827, apoi retușat în a doua parte a secolului). Chiar așa, totuși, figura voievodului arată și ea a unui om tînăr. Că este

vorba de Vlaicu Vodă și de soția lui rezultă din inscripția slavonă pictată, păstrată deasupra, în legătură cu care vom da desluşiri mai departe. Un lucru îl semnalăm de pe acum : acest tablou votiv de la Argeş a inspirat altele care au urmat, în diferite ansambluri de pictură din Țara Românească (Cîmpulung, Curtea de Argeş etc.) —, dar nu pentru a-l ilustra pe Vladislav I — Vlaicu, ci pe legendarul Negru Vodă (sau Radu Negru). Cînd pictorul G. Tattarescu, în 1860, executa o schiță după modelele din ctitoria lui Neagoe Basarab, respectiv *„Radu Negru Vv. 1290. Episc. Argeşu“* cum însemna Tattarescu, și *„doamna Ana“* — el reda de fapt portretele din Biserica domnească !

În sfîrşit, există probele concludente pe care ni le oferă chiar rămăşițele pămînteşti ale voievodului, găsite la Argeş în 1920, în celebrul mormînt nr. 10. Descoperitorul, *Virgil Drăghiceanu,* consemna : „un schelet delicat“, „o şuviță de păr castaniu pe umărul drept“ etc. Talia, după măsurătorile *in situ,* era de 1,60—1,64 m, dovedind că Vlaicu Vodă era un om scund (să precizăm că antropologul Francisc Rainer nu a procedat, din motive necunoscute, la expertiza osemintelor). „Din faptul că s-a găsit în mormîntul său plete castanii — conchide acelaşi V. Drăghiceanu, considerînd însă că-l avea în față pe Radu I — se poate deduce că el a murit tînăr (...)“. Sub cinzeci de ani, sau în jurul acestei vîrste, putem fi încredințați acum.

Despre soția lui — ANA DOAMNA — avem puține cunoştințe. Provenea însă cu siguranță dintr-o familie princiară balcanică, posibil din

ținuturile sîrbești, fără a putea preciza locul exact de origine. A fost alături de soțul ei, o donatoare — cum ne arată nu numai tabloul votiv din naosul Bisericii domnești, ci și ferecătura de argint și inscripțiile în limba greacă de pe marea icoană a Sf. Athanasie, dăruită (c. 1372) de Vlaicu Marii Lavre din Athos. Va fi lucrat, de asemenea, potrivit obiceiurilor din casele domnești, odăjdiile de mătase, perdelele și celealte lucruri „cusute cu fir de argint", cu care voievodul a înzestrat (c. 1370) ctitoria sa de la Vodița. A fost înmormîntată în Biserica domnească, lîngă voievod, dar cavoul ei a fost găsit în 1920 în stare jalnică, fiind jefuit din vechime.

Nu se știe dacă Vlaicu Vodă a avut vreun urmaș, băiat sau fată. Voievozii următori se trag din spița fratelui său, Radu I, pe care și l-a asociat la domnie. La ei se gîndea voievodul, în 1372, cînd scria : „rugăm și poruncim urmașilor noștri, care vor fi urmași în stăpînirea voievodatului nostru".

Titlul voievodal. Cum bine s-a observat din vechime, titlurile voievozilor români exprimă limpede trăinicia poziției lor interne și externe, iar Vlaicu Vodă nu a făcut excepție în această privință. În mod obișnuit, titlul înfățișat de izvoare este cel scurt — ca în hrisovul pentru Vodița (c. 1370) : *„Eu cel în Hristos Dumnezeu, binecredinciosul voievod Vladislav, din mila lui Dumnezeu domn a toată Ungrovlahia [recte : Vongrovlahia]"*. Cu unele modificări de formă (importante însă prin conținutul lor), acesta

este *titlul principal* al voievozilor români dinainte și de după Mircea cel Bătrîn — astfel aprecia Dimitrie Onciul la începutul veacului nostru ; chiar atunci cînd titlul era redat în latinește prin numai doi termeni — *Voivoda Transalpinus* —, el exprima „stăpînirea principatului Țării Românești însuși", dovadă stînd și împrejurarea că această formă a titlului o regăsim pe monedele muntenești. De asemenea, din aceeași categorie face parte și titlul redat de inscripția grecească cizelată pe icoana Sf. Athanasie c. 1372.

Cu certitudine, însă, Vlaicu Vodă a folosit și titlul întreg (sau lung), în care — alături de atributele voievodale „binecredincios", „singurstăpînitor" — a indicat și posesiunile lui. Din nefericire, ne lipsesc documentele slavonești — singurele care ar fi fost în măsură să întărească deplin afirmația noastră. Totuși, un indiciu important în această privință ne este oferit de inscripția pictată deasupra tabloului votiv din naosul Bisericii domnești, care evocă un anume moment din domnia voievodului nostru — acela din 1369 (în traducere) : *„(Eu, Vladislav, cel în Hristos Dumnezeu) binecredinciosul voievod și singurstăpînitorul (domn al țării) Ungrovlahiei [recte : Vongrovlahiei], al Vidinului și al întregii cîrmuiri a Vidinului"*.

De asemenea sînt de luat în considerare cele mai vechi documente din timpul lui Vlaicu Vodă, respectiv privilegiul pentru brașoveni (1368) și circulara către comiți, juzi, castelani etc. (1369) — cu distincțiile care neapărat se impun și anume : că documentele în cauză

oglindesc oarecum „linia de plutire“ a relațiilor stabilite între voievodul român și suzeranul său Ludovic I de Anjou (relații marcate de regulă prin îndelungi perioade de încordare) și că asemenea documente sînt (sau par a fi) nu emanații directe ale cancelariei lui Vlaicu, ci mai degrabă fie produse ale celei transilvănene — fie inspirate, în bună parte, din modele de peste munți. Iată cum sună aceste titluri : *„Vladislav, din mila lui Dumnezeu și a maiestății regești voievod al Țării Românești și ban de Severin“* (1368) și *„Vladislav, din mila lui Dumnezeu și a regelui Ungariei voievod al Țării Românești și ban de Severin, precum și duce de Făgăraș“* (1369).

Indiscutabil, sînt aici formulări care intrigă și care nu se explică decît prin contextul politic al vremii (aspect ce va necesita anumite deslușiri mai departe). În elaborarea celor două documente a intervenit așadar un mecanism cu totul neobișnuit — titlul voievodului român fiind redat mai de grabă așa cum îl vedea și *îl dorea* regalitatea angevină. Dealtfel, este semnificativ că în alt moment, în 1372, Vlaicu însuși — aflat în culmea puterii — găsea nimerit să evoce : „pe cînd eram necurmat sub ascultarea și îndurarea regelui“, „domnul nostru firesc“ „mînia sfinților regi Ștefan, Ladislau și Emeric“ etc. — dar titlul său nu se mai referă și la regele Ludovic : *„Ladislau woyvoda transalpinus, banus de Zerinio et dux nove plantacionis terre Fougaras“* (Vladislav, voievodul Țării Românești, ban de Severin și duce al Țării Făgărașului nou dobîndite).

Vlaicu a mai purtat și titlul de *MARE VOIEVOD ȘI DOMN*. În această privință, ne îngăduim să nu fim de acord cu judecata lui *Nicolae Iorga*, care a scris în sinteza din 1937 : „Felul cum se privea însuși Vladislav, nu cum îi plăcea altora să-l intituleze, poate cu complicitatea cutărui boier al lui, e cel din privilegiul pentru mănăstirea Vodița : „Eu în Hristos binecredinciosul voievod Vladislav și cu mila lui Dumnezeu domn a toată Ungrovlahia". *E, în ce privește prima parte, copiat după al împăraților bizantini*".

Marele istoric, așa cum am evidențiat, avea dreptate cînd fixa întocmirea hrisovului amintit după evenimentele din Vidin (1369), dar se înșală admițînd că voievodul nu s-a numit pe sine altfel decît cum indică titlul din respectivul hrisov. Nu era posibil ca alții — boieri și dregători, curteni, precum și reprezentanții bisericii autohtone și ecumenice — să-l numească pe Vlaicu „Mare Voievod," înainte ca însuși domnul din fruntea țării să o arate prin actele sale de cancelarie. Neșansa este că tocmai acestea ne lipsesc. Căci toate împrejurările care au marcat ascensiunea evidentă a voievodului, consolidarea domniei lui pe plan intern și extern îl îndreptățeau să poarte titlul de „MARE VOIEVOD ȘI DOMN" — așa cum l-au purtat de altfel și bunicul Basarab I și tatăl său, Nicolae Alexandru. Cert este că noua titulatură a lui Vlaicu Vodă este afirmată în perioada dintre sfîrșitul anului 1369 și luna august 1370. Desigur, o procedură de ordin formal, căci Vladislav I — Vlaicu, precum tatăl său, era prin

dreptul nașterii *(iure geniture)* un *Mare Voievod* din momentul cînd a preluat domnia, în 1364 ! (Să amintim în această privință că și Mircea cel Bătrîn, în primul său document cunoscut, era intitulat doar „voevod", la fel și Dan I). Dar era și o *modificare a poziției* pe care se afla acum Vlaicu Vodă : el urcase deja pe culmile puterii sale și aceasta pentru cîțiva ani. De aici și punerea de acord a titlului cu situația de fapt.

Încă în „pitacul", datat [c. 1370], mitropolitul Iachint se adresa patriarhului Filotei : „lucru de laudă se va părea și se va socoti că m-am alăturat cîndva Marelui Voievod", iar mai departe : „acolo sosește fratele meu dicheofilaxul [...] trimes de fiul marii tale sfinții, Marele Voievod și boierii săi". De asemenea, de data aceasta cu o mai mare exactitate calendaristică — și în scrisoarea-angajament a viitorului mitropolit Antim Kritopoulos, din 1370, august (indictionul III) : „Marele Voievod [...] domnul Țării Românești".

Documentele citate sînt în legătură cu demersurile pe care le făcea Vlaicu Vodă pe lîngă patriarhie în vederea înființării celui de-al doilea scaun metropolitan. Am evidențiat deja *substratul politic* ce prezida astfel de demersuri. Sigur este faptul că Vlaicu Vodă se adresa patriarhului Filotei tocmai în calitatea sa de *Mare Voievod și Domn*. Este drept, înaltul prelat din Constantinopol nu-l menționează pe Vlaicu în actul de numire a lui Antim (octombrie 1370), dar o va face peste doi ani, în august 1372 (la instalarea lui Hariton în locul defunctului mi-

tropolit Iachint) : „fiul meu, prea nobilul, Marele Voievod și domn a toată Ungrovlahia“ — astfel îl numește el pe Vlaicu Vodă în originalul slavon al actului de numire.

În sfîrșit, există o mărturie cît se poate de limpede că voievodul însuși s-a numit pe sine *Mare Voievod și Domn:* rezultă aceasta din inscripțiile cizelate pe ferecătura originală a icoanei Sf. Athanasie de la Marea Lavră din Athos, de care am amintit. Să precizăm aici amănuntul că donatorii — Domnul și Doamna — sînt reprezentați *întocmai* ca în tabloul votiv din Biserica domnească, adică în mare ținută princiară, cu coroane pe cap și, mai ales, *cu mîinile întinse;* mai mult, dispoziția lor pe ferecătură — voievodul în dreapta și soția sa în stînga — ne arată că gravorul *s-a inspirat chiar din amintitul tablou votiv.* De aceea și inscripțiile lămuritoare par inversate, întrucît gravorul redă mai întîi titlul lui Vlaicu (în stînga, în dreptul Anei), urmat de acela al soției sale (plasat în dreapta), *în coloane* (cu 7, respectiv 8 rînduri). Iată cum sună aceste titluri în grecește (transliterate) : +IOANNES VLANTISLAVOS MEGAS VOEVODAS EN H(rist)O TO TH(e)O PISTOS AYTH(en)T(es) KE AYTOKRATOR PASES OYGKROVLAHIAS + ANNA EOYSEBESTATE MEGALE VOEVODISA EN H(rist)O TO TH(e)O PISTE KE AYTOKRATORESA PASES OYGKROVLAHIAS — adică „+Ioan Vladislav, mare voievod, în Hristos Dumnezeu credinciosul domn și singurstăpînitor a toată Ungrovlahia + Ana, preapioasă mare voievodeasă, în Hristos Dum-

nezeu credincioasă și singurăstăpînitoare a toată Ungrovlahia".

Este de neînchipuit, așadar, ca un titlu voievodal ca acela de mai sus, să nu fi fost consemnat și de actele de cancelarie ale lui Vlaicu Vodă — respectiv de cele redactate în slavonește ; faptul că, la 16 iulie 1372, diploma latinească pentru Ladislau de Dobca ne indică alt titlu se explică lesne : niciodată documentele latinești ale voievozilor români nu se suprapun, în ce privește redarea titlului, cu formularele redactate în slavonește sau în grecește.

Am lămurit deci un moment important din domnia lui Vlaicu Vodă și anume, că începînd oricum cu c. 1370 (prima parte a anului), stăpînitorul Țării Românești era de drept și de fapt MARE VOIEVOD ȘI DOMN. Cît de justificat era acest titlu — rezultă și din împrejurarea că voievodul și-a asociat la domnie pe fratele său Radu, probabil tocmai în cursul anului 1370, cum vom arăta mai departe.

Absorbit în mare măsură de împrejurările externe cu care a fost confruntat permanent, Vlaicu nu a fost mai prejos în organizarea și dirijarea treburilor interne ale țării sale. Cum am sugerat deja, există o strînsă legătură între politica lui externă și cea din interior — fapte și fenomene din afară declanșînd reacții prin politica lui Vlaicu Vodă în cuprinsul Țării Românești — și invers.

Desigur, penuria documentară ne obligă să procedăm și cu generalități cînd încercăm să-i definim politica sa internă ; totuși, în pofida

acestui impediment obiectiv, izvoarele ne transmit importante amănunte în această direcție. În orice caz, clișeul mai vechi cu care am fost obișnuiți — „prima mănăstire, primul document de cancelarie, prima monedă“ etc. — trebuie părăsit : Vlaicu Vodă nu a fost neapărat un inovator, ci a desăvîrșit și a dus mai departe opera înaintașilor săi, folosind la maximum resursele țării în limitele impuse de orînduirea feudală. Este drept, și-a propus țeluri noi — și a reușit (de pildă, cu moneda sa) ; a pus ordine în viața de stat, dar a beneficiat și de experiența înaintașilor săi, ca și de aceea a contemporanilor din jur. Vlaicu Vodă a găsit țara organizată și nu-i de prisos a reaminti aici, reluînd o idee exprimată mai înainte, că înșiși cronicarii munteni legau începuturile vieții de stat de necesara orînduială a treburilor lăuntrice : „Și au început — zice autorul *Cronicii Bălenilor* despre miticul Radul Negru — a-și tocmi și a-și îndrepta țara cu județe, cu judecătorii (cu boierii) și cu altele ce era de folosul domniei și a țării, lățindu-se pînă în Dunăre și pînă în Siret“.

Toate acestea nu scad cu nimic meritele lui Vlaicu Vodă, care se dovedește a fi fost unul din voievozii-ctitori ai Țării Românești, desăvîrșind consolidarea acesteia. Un adevărat *program de guvernare* este ilustrat de înfăptuirile lui.

Viața economică. Este unanim admis că viața economică medievală din țările române s-a sprijinit în proporție covîrșitoare *pe agricultură* — privită în sens larg, adică diversificată

în *ramuri agricole* (cultura plantelor cerealiere, viticultura, pomicultura, legumicultura etc., şi bineînţeles, creşterea animalelor mari şi mici, inclusiv păstoritul), la care se adaugă ocupaţii majore ca albinăritul, pescuitul şi vînătoarea (ultimele două privite aşadar ca necesităţi economice). Fireşte, au avut loc şi se poartă încă discuţii în legătură cu *ponderea* fiecăreia din ramurile amintite, şi îndeosebi privitor la agricultura cerealieră şi creşterea animalelor : care din acestea predomină în epoca ce ne interesează aici, desigur în Ţara Românească ?

Astfel, părerea că prima era ramura economică de bază argumentează : documentele păstrate amintesc de cultura grîului în diverse judeţe medievale din Ţara Românească, de obroacele anuale pe care le primeau mănăstirile din partea domniei (hrisovul pentru Vodiţa atestă acest lucru : „şi cîte găleţi vor fi de la satul lui Costea pe Topolniţa") ; sînt menţionate expres veniturile din mori, apoi vinăriciul (darea vinului) şi altele. Însăşi ordinea enumerării în acte a elementelor ce alcătuiesc o gospodărie ţărănească şi nu mai puţin a obligaţiilor ţărănimii faţă de stăpînii feudali arată — se susţine — că „agricultura ocupa rolul esenţial în economia feudală".

Dimpotrivă, se afirmă în replică, în evul mediu o bună parte din şesul cultivat cu grîne era acoperit cu codrii de nepătruns şi de aceea densitatea populaţiei era mai mare în regiunile subcarpatice, de dealuri — acoperite în bună parte de păşuni, dovedindu-se astfel că acestea hrăneau din cele mai vechi timpuri o omenire mai

numeroasă ; toți călătorii vechi și noi au remarcat în părțile noastre mai ales bogăția animalelor și dacă ne referim la documente — acestea indică întîi, *în imensa lor majoritate*, scutirile de vămi (dijme) privind animalele : începînd cu oile, porcii etc., pentru ca apoi să fie vorba de găletărit (sau cîblărit), vinărici ș.a.m.d. „În secolii XIV și XV — scria odinioară *B. P. Hasdeu* — Muntenia (Țara Românească — N. C.) avea deja agricultură, dar era încă departe de a fi o țară agricolă", explicînd mai departe : „Plugăria ocupa atunci la noi prin importanță relativă abia locul al patrulea în venitul fiscal [al domniei — N. C.] : 1. „oieritul" sau zeciuiala de la oaie ; 2. „porcăritul" sau zeciuiala de la porci [„gorștina de porci — N. C.] ; 3. „albinăritul" sau zeciuiala de la stupi ; 4. „cîblăritul" sau zeciuiala de la cereale ; 5. „vinăritul" sau zeciuiala de la vinaturi". Această situație a durat — credea ilustrul savant — pînă în veacul al XVII-lea, cînd ea se va inversa în favoarea agriculturii cerealiere (fenomen economic care, totuși, se conturează ceva mai devreme, încă în veacul al XVI-lea).

În fapt, cum se admite astăzi, nu este vorba atît de prevalența uneia sau alteia din aceste ramuri de bază, cît de îmbinarea armonioasă a acestora, întrucît izvoarele (inclusiv arheologice) probează că în Țara Românească a veacului al XIV-lea economia avea *caracter mixt*. Mai mult, același caracter îl are și economia popoarelor din jur, unde orînduirea feudală nu

se deosebea prea mult de trăsăturile celei de pe teritoriul locuit de români.

În afară de aceasta, în definirea caracterului forțelor de producție din epoca la care ne referim nu putem face abstracție și de alte ramuri economice — mineritul, exploatarea sării (în „ocnele" vîlcene și prahovene), o „problemă a sării" ivindu-se chiar în timpul lui Vlaicu Vodă, apoi *meșteșugurile*. Nu se poate imagina o viață economică fără o dezvoltare a acestora din urmă și trebuie arătat că *veacurile XIII-XIV reprezintă o epocă de înflorire a meșteșugurilor în toate cele trei țări feudale românești.*

Desigur, sîntem într-o vreme cînd încă predomina economia naturală — producerea și consumarea pe loc, economia de schimb (prin intermediul pieței) fiind abia la începuturile ei ; de aceea, nici meșteșugurile (casnice și specializate) nu erau încă desprinse de agricultură — meșteșugarul fiind în general fața cealaltă a țăranului agricultor. Meșteșugarii (lemnari și dulgheri, fierari și orfăurari, tăbăcari și cojocari etc.) produceau pentru săteni, boierime și mănăstiri și mai ales pentru voievodul din fruntea țării. Unii din ei — zidarii și zugravii de pildă, autohtoni sau veniți din alte părți — erau folosiți și tocmiți de clasa feudală pentru ridicarea curților, conacelor și ctitoriilor religioase. Toți aceștia au avut ce lucra în timpul lui Vlaicu Vodă.

Tendința istorică, firească, îi îndrepta pe meșteșugari către acele așezări de pe cuprinsul Țării Românești care, prin situarea lor geo-

grafică şi prin creşterea lor internă, evoluau cu repeziciune către faza de tîrg şi oraş, stabilirea meşteşugarilor acolo contribuind decisiv la transformarea lor în *centre de producție*, baza vieții orăşeneşti medievale. Astfel, au crescut şi s-au dezvoltat fostele sate Rîmnic, Bucureşti, Piteşti, Craiova, Buzău, Slatina, Tîrgovişte ş.a., care vor spori numărul oraşelor alături de Curtea de Argeş, Cîmpulung, Brăila.

De asemenea, în epoca lui Vlaicu Vodă se poate observa o pronunțată *intensificare a schimburilor comerciale*. Mai întîi a fost schimbul de produse ocazional, legat multă vreme de unele sărbători, de obicei în locuri anumite de pe cursurile unor văi (nu mai puțin şi pe plaiurile munților, în cadrul multisecularelor „nedei" populare). Nu întîmplător şi denumirea unor viitoare oraşe medievale evocă tocmai această activitate de schimb, în *tîrgurile de văi :* Tîrgul Jiului, Tîrgul Gilortului, tot astfel cum şi Tîrgovişte, Tîrgşor amintesc prin denúmirea lor că îşi trag originea din activitatea comerțului de schimb.

Bineînțeles, în asemenea tîrguri şi oraşe se instalează din vreme nu numai meşteşugarii, dar şi negustorii propriu-zişi, autohtoni sau străini, care nu se mulțumesc numai cu schimburile de produse, ci mînuiesc tot mai frecvent moneda ca mijloc de schimb. Cu mult înainte de Vlaicu Vodă, pe teritoriul de la nord de Dunăre au circulat felurite monede feudale — bizantine, ungureşti, bulgăreşti, sîrbeşti, venețiene, germane etc., acestora adăugîndu-se curînd şi moneda voievodului român.

Negustorii străini au venit cu mărfurile lor şi datorită faptului că beneficiau de privilegii din partea voievozilor români. În această privință, Vlaicu Vodă nu a fost primul care a acordat asemenea privilegii negustorilor din Braşov. Actul său din 20 ianuarie 1368 arată : „să întărim (şi) să păzim pe acei braşoveni în toate libertățile pe care le-au avut ei din bătrîni *(ab antiquis)* în Țara noastră Românească". Mai departe, se înşiră zisele libertăți concedate de Vlaicu : „ca toți negustorii *(mercatores)* din Braşov şi din districtul Braşovului, trecînd spre țări străine, pe orice drum al Țării noastre Româneşti, afară de drumul Brăilei, vor fi datori să ne plătească pentru mărfurile lor numai de două ori tricesime [a 30-a parte — N. C.], şi anume odată la ducere şi a doua oară la întoarcere, aşa fel încît la intrarea în țara noastră să ne plătească numai odată tricesima, la Cîmpulung sau în apropiere, şi, după ce li se va pune acolo pecetea de către vameşul nostru *(sigillo tricesitoris nostri recepto)*, să treacă slobozi şi nestînjeniți prin țara noastră. De asemenea, la întoarcere, să ne plătească tricesima lîngă Dunăre, şi, după ce, din nou, li se va pune pecetea, să plece mai departe nestînjeniți prin țara noastră. Iar cînd aceşti negustori purced cu mărfurile lor pe pomenita cale a Brăilei, spre țări străine, vor fi datori să ne plătească numai odată tricesima, la Cîmpulung, nu la ducere, ci la întoarcere. Cînd însă aceşti negustori îşi vor vinde sau cumpăra mărfurile înlăuntrul țării noastre *(infra terram nostram)*, atunci nu vor fi datori să ne plă-

tească pentru acestea nici vamă, nici tricesimă, decît la Cîmpulung sau în apropiere, ⟨şi⟩ nu tricesima ci numai dreapta vamă de demult. Pe lîngă aceasta, scutim cu totul pe toţi negustorii din Braşov şi din districtul lui de vama noastră de la Slatina".

Informaţii extrem de preţioase ne sînt relevate de conţinutul acestui privilegiu comercial dat de Vlaicu Vodă. Mai întîi, că Ţara Românească era străbătută de *drumuri comerciale*, din rîndul cărora se detaşa *drumul* sau *calea Brăilei* (via Brayla), ramificaţia spre Dunăre a principalului drum de comerţ care unea Transilvania (şi Braşovul) cu Ţara Românească, prin pasul Bran — valea Dîmboviţei (Cîmpulung) — valea Ialomiţei. Nu întîmplător, şi principalul punct de vamă se afla pe acest drum, la Cîmpulung (ulterior, acest prim loc va fi ocupat de Tîrgovişte). Din documente de mai tîrziu cunoaştem şi denumirile celorlalte drumuri din ţară : „drumul Vidinului" sau „al Diului", „drumul Dîrstorului", „drumul Şiştovului", „calea Giurgiului", „drumul Ţibrei" ş.a. Erau căi de comunicaţie, aşadar, *în consecinţă şi drumuri de importanţă militară*, care au contat în strategia şi tactica de luptă din veacul al XIV-lea. În al doilea rînd, din document rezultă că nu este vorba numai de mărfurile de tranzit („spre ţări străine" cum se spune de două ori), ci şi de cumpărarea şi vînzarea acestora pe teritoriul Ţării Româneşti. Cumpărătorii erau mai ales boierii şi în primul rînd voievodul ; dealtfel, din actele similare de mai tîrziu, se vede că domnul îşi rezer-

va el dreptul de a alege mărfurile ce-i erau necesare pentru Curte. În sfîrșit, privilegiul din 1368 ne mai arată o sursă de venituri pentru domnie — respectiv din vama și tricesima pe care slujbașii săi le percepeau în locurile anume indicate. În această privință, se mai relevă și un alt aspect al politicii economice a lui Vlaicu Vodă : acceptarea pătrunderii negustorilor brașoveni — fără vamă — la Slatina ; domnul venea în întîmpinarea cererilor brașovenilor, căci *drumul Oltului* (prin Turnu Roșu — Loviște — Rîmnic) era un apanaj al negustorilor din Sibiu.

Moneda lui Vlaicu Vodă. Condițiile necesare baterii unor monede proprii erau astfel întrunite în timpul lui Vlaicu Vodă. „Pe de o parte — scrie *Octavian Iliescu* —, dobîndirea independenței față de puterile vecine — element fără de care exercitarea dreptului monetar era de neconceput în Evul mediu, *jus monetae* [dreptul de a bate monedă, n. ns.] fiind un atribut al suveranității — și organizarea statului feudal muntean, iar pe de altă parte, dezvoltarea legăturilor comerciale cu orașele din Transilvania și centrele din sudul Dunării au creat nevoia de a se bate monede proprii". La acestea, potrivit aceluiași specialist, se mai adaugă și faptul că evenimentele din Balcani — pătrunderea turcilor și mai ales invadarea țaratului lui Srațimir de către Ludovic I au pus stavilă afluxului monetar la nord de Dunăre. Așadar, necesități obiective interne și împrejurări externe îl determină pe Vlaicu Vodă să

bată prima monedă a Țării Românești, prima și din afara arcului carpatic. Cînd anume? Răspunsul este clar: *de la începutul domniei*, Vlaicu inaugurînd guvernarea sa printr-un asemenea act de substanță economică și totodată politică. O dovadă sigură în această privință ne este oferită de o recentă descoperire numismatică: un tezaur monetar, cuprinzînd monede sîrbești, bulgărești și ungurești, precum și cinci monede de la Vlaicu, a fost îngropat la *Gospodijn Vir* (pe malul iugoslav al Porților de Fier) chiar în anul invaziei lui Ludovic I asupra lui Srațimir, așadar în 1365 — așa au stabilit reputații specialiști. De altfel, moneda sa — ducatul — este evocată în acel document athonit din 1369: „chiar în prețul unui ducat" stă scris acolo.

Într-adevăr, după O. Iliescu, monedele emise de Vlaicu se încadrau în sistemul „groșilor" *(denarius grossus)* — o nouă monedă de argint bătută de dogele Veneției, Enrico Dandolo, în 1203, numită și „ducat". Ea a fost îndată imitată de monetăriile din Franța, Germania, Boemia, Ungaria, Bulgaria. Vlaicu Vodă a imitat atît dinarul unguresc, cît și grosul bulgăresc: unele, de 19—20 mm diametru și 0,90—1,20 gr., pot fi comparate cu groșii sîrbești și bulgărești; altele, de 16—18 mm și c. 0,80 gr., se aseamănă cu dinarii ungurești — ambele purtînd denumirea de *ducat*, deși o parte din ele aparțin dinarilor ca expresie valorică; în sfîrșit, a treia categorie de monede bătute de Vlaicu sînt *banii*, monede divizionare. Toate monedele lui Vlaicu au fost

bătute din argint, în peste 20 de serii monetare, unele cu legenda latinească, altele cu legenda slavonă. Tipul, zis comun, cu legenda latină, are pe avers un scut despicat și legenda : + M. LADIZLAI WAIVODE, iar pe revers un coif, o acvilă deasupra, iar de jur împrejur continuarea legendei de pe avers : + TRANSALPINI — ceea ce înseamnă „moneda lui Vladislav voievodul transalpin".

Monetăria lui Vlaicu Vodă se afla chiar pe teritoriul Curții de la Argeș, la c. 20 m est de casa domnească, de „residencia" sa din 1372. S-au găsit, prin săpături arheologice, resturile atelierului monetar, o construcție pe fundații de piatră, cu un cuptor de cărămidă în care se topea aliajul de argint. La mică distanță, într-o groapă, au fost găsite trei tipuri de creuzete — unele foarte mari —, cu care se turna metalul topit, destinat apoi să fie laminat și stanțat.

Iată, așadar, cu ce instrument a fost înzestrată economia Țării Românești de către Vlaicu Vodă : o monedă sănătoasă, de largă circulație în spațiu și în timp, menită să întărească prestigiul voievodului și al statului său, să contribuie la înfăptuirile ctitoricești și la apărarea lor și a țării.

Administrația. Am afirmat mai sus că bazele administrării țării se definesc încă din etapa prestatală și că pîrghiile mecanismului statal încep propriu-zis să se miște sub voievozii Basarab I și Nicolae Alexandru, așadar în decurs de o jumătate de veac. Vlaicu Vodă a

preluat aceste pîrghii și a căutat să le întărească, adăugînd și altele. În timpul său se văd limpede acționînd : reprezentanții domniei se aflau pe tot cuprinsul Țării Românești, asigurînd exercitarea autorității voievodale. „Vouă, așadar, tuturor credincioșilor noștri, comiți, castelani, juzi, vameși, slujbași și oameni de orice stare, rînduiți în Țara noastră Românească, vă punem în vedere foarte deslușit [...]" — se spune în privilegiul pentru brașoveni din 1368. În același fel se adresează voievodul în 1369, cînd în țară urma să facă o vizită ajutorul (sau sufraganul) episcopului Transilvaniei : „tuturor castelanilor, comiților, juzilor și celorlalți dregători ai noștri *(officialibus nostris)*".

Bineînțeles, luînd în considerare circumstanțele în care se întocmesc cele două documente, informațiile de mai sus nu trebuie privite decît în spiritul și nu în litera lor, întrucît ele reflectă mai ales realități din organizarea feudală a Transilvaniei (numai acolo existau *comiți, castelani* etc). Ceea ce nu înseamnă, desigur, că documentele amintite nu aveau în vedere tocmai *aparatul de stat* existent în timpul lui Vlaicu, alcătuit și acesta din „officiales", adică dregătorii și slujbașii *apăruți treptat* în serviciul domniei Țării Românești, mai exact vorbind, *decurgînd inițial din însăși organizarea Curții voievodale.* Căci, cum bine a precizat *N. Stoicescu,* la începuturile vieții noastre de stat *dregătorii* (din lat. *dirigo)* — sau, cu termenul slav, *praviteli* — reprezentau înainte

de toate forma de organizare a vieții de curte ; aceasta întruchipa centrul vital al țării — de aici fiind dirijată politica voievozilor, de aici pornind deciziile lor. În consecință, este de admis în chip firesc că dregătoriile nu au apărut simultan —„ci pe măsură ce Curtea domnească își perfecționa organizarea, odată cu dezvoltarea și consolidarea statului feudal". Întrucît atribuțiile unora dintre primii dregători s-au înmulțit cu timpul, iar unii dintre ei (*vornicul*, de exemplu) și-au extins autoritatea de la Curtea domnească și asupra teritoriului întreg al țării, urmarea a fost că o serie de atribuții au fost preluate de dregători noi. Astfel, se poate presupune că vornicul (unul din cei mai vechi dregători amintiți de documente) a cumulat inițial sarcinile îndeplinite ulterior de alți dregători ai Curții, cum erau postelnicul, armașul ș.a.

Oricum, exercitarea dregătoriilor în statul feudal Țara Românească se întemeia pe un principiu general valabil în cursul evului mediu : aceeași persoană putea cumula atribuții diferite administrative, fiscale, judecătorești (inclusiv executorii), precum și militare —, chiar dacă denumirile funcțiilor indică pentru fiecare dregător în parte o activitate distinctă. Cu atît mai valabil era acest principiu privindu-i pe *marii dregători*, cei care erau nemijlocit legați de centrul vital al țării — Curtea domnească. Cine erau aceștia ?

Erau înainte de toate *mari boieri*, reprezentanți ai clasei dominante feudale — oameni din anturajul voievodului, sau „*familiarii*", cum îi

evocă documentele cancelariei ungare. „Marele voievod și boierii săi“ — se consemna în „pitacul“ mitropolitului Iachint (1370); „poruncim urmașilor noștri [...] și boierilor *(baronibus)*“ — stă scris în diploma de Vlaicu Vodă pentru Ladislau de Dobca (1372); boieri, adică mari dregători, care nu erau de ieri-alaltăieri în funcțiile lor: „fiindcă ceruseră aceasta boierii țării aceleia și creștinii de acolo“ — evoca actul sinodal din 1370, referindu-se la cererile de odinioară, care au condus apoi la recunoașterea ca mitropolit a lui Iachint de Vicina (1359). Acești mari boieri — dregători, alături de alții, fără dregătorii, vor constitui apoi *Sfatul domnesc,* una din principalele instituții ale statului feudal centralizat. „O domnie a cărei autoritate se exercita din Carpați pînă la Dunăre și de la Severin pînă în părțile Deltei — scrie *Dinu C. Giurescu* — nu putea funcționa fără o cancelarie condusă de un logofăt; un vornic cu subalternii săi pentru împărțirea dreptății; un vistiernic cu ai săi vistiernicei care adunau dările; unii dregători legați direct de persoana voievodului, cum era stolnicul, paharnicul și postelnicul, îngrijind de masa și băutura domnească, precum și de paza camerei de odihnă; în sfîrșit, comisul mai marele peste grajduri. Este un număr minim de înalți dregători, care se regăsesc de altfel la toate curțile medievale europene“.

Nu încape nici o îndoială că asemenea mari dregători recrutați din rîndurile boierimii muntenești l-au servit și pe Vlaicu Vodă, respectiv în cadrul Curții voievodale din Argeș. O can-

celarie domnească exista aici — dovadă actele emanate din Argeș. (Să precizăm aici și amănuntul, că diploma din 1372 este definită în originalul latin și cu termenul de *Karte,* care sună ca în românește !) Cînd voievodul spune : „Aceste astfel scrise și iscălite de domnia mea și pecetluite cu semnul meu" (adică *sigiliul* domnesc) sau : „am poruncit să se scrie cartea noastră de față și să se întărească prin atîrnarea peceții noastre mari" (ceea ce înseamnă și existența unei *peceți mici)* — toate acestea nu pot fi decît porunci date logofătului, întîiului sfetnic domnesc. Dealtfel, știm și numele acestuia : este *kir Sava logofăt,* menționat ca atare în documentul-ciornă athonit din 1369. De asemenea, o vistierie în frunte cu un vistiernic era mai mult decît necesară — de vreme ce, cum am văzut mai sus, voievodul a bătut monede proprii și aceasta chiar în interiorul Curții domnești. Mai mult, se poate distinge limpede și faptul următor : în timpul lui Vlaicu nu numai că exista o *vistierie* a Țării Românești, care se confunda cu însăși vistieria domnului, ci și *o cămară domnească* — din veniturile căreia voievodul face danii —, dovedindu-se astfel *funcțiile polivalente* ale Curții domnești. Cînd, în jurul anului 1370, Vlaicu Vodă înzestrează ctitoria sa de la Vodița, în hrisovul de întărire se arată : „După acestea toate [...] o mie de perperi din casa domniei mele *(ot doma gospodstva mi)* și să se împartă săracilor 300 de perperi și 12 burdufuri de brînză și 12 cașcavale și o maje de ceară și 12

postavuri de îmbrăcăminte şi 12 postavuri de încălţăminte şi 12 pături. Acestea toate le aşezăm şi le dăruim pe fiecare an din casa domnească *(ot doma gospodskago)*". Pe scurt, rolul de *minister general* al Curţii domneşti este evident, iar ordonarea şi funcţionalitatea acestuia ar fi de neînchipuit fără a-l vedea în vedere şi pe înaltul dregător care se îngrijea direct de Curte — *vornicul*, apoi *marele vornic* (din slav, *dvor* „curte"), acela care era al doilea judecător al ţării, după domn, înlocuindu-l pe acesta şi pe cîmpul de luptă. *Residencia* lui Vlaicu Vodă, menţionată ca atare la 1372, întruchipa fără îndoială toate valenţele unei Curţi voievodale deja organizate, cel puţin la nivelul principalelor dregătorii amintite.

Dar rolul Curţii domneşti în administrarea ţării nu se reducea la cele de mai sus, deoarece este lesne de înţeles că viaţa unui stat nu poate fi concepută fără existenţa organelor de execuţie, adică tocmai a *aparatului de stat,* care primeşte directive şi le realizează ca atare. Or, acest aparat de stat, mai restrîns numeric la început, dar amplificat cu timpul, consta din *slugi domneşti* răspîndite pe teritoriul Ţării Româneşti — îndeplinind, uneori cu sila, poruncile voievodului şi ale marilor dregători. Erau *sudeţii,* slugi domneşti aflate în fruntea judeţelor *(sudstvo,* termen specific Ţării Româneşti), unităţi administrative purtînd de obicei numele unor ape : Jaleş, Motru, Olt, Jiul de Sus (Gorj), Jiul de Jos (Dolj), Argeş (cei vechi pronunţau : *Arghiş) dr.* Este neîndoielnic faptul, că ţara moştenită de Vlaicu Vodă

era de mult împărțită în astfel de *județe* (multe din acestea dăinuind dinainte de întemeierea statului, oglindind stadiul confederării în obști sătești). Dealtfel, cel mai vechi județ amintit de documente este acela *al Jaleșului* (în Gorjul de astăzi), menționat în 1385. Erau apoi dijmarii și găletarii, globnicii, osluharii și pripășarii, desetnicerii și vinăricerii etc., oameni în slujba domnului și a statului feudal, care — potrivit principiului amintit — nu erau la început categorii distincte de agenți ai administrației, ci doar nume diferite date slugilor domnești sau *curtenilor*. Dovadă că și mai tîrziu, cum arată documentele din timpul lui Mircea cel Bătrîn, li se interzicea sudeților și birarilor să vămuiască peștele din bălțile Dunării, în dauna unor mănăstiri. „Esențialul de reținut — subliniază în această privință *N. Stoicescu* — este faptul că, în secolele XIV—XV, slugile domnești, indiferent dacă sînt numite sau nu curteni, sînt trimise de la curte, de la un centru administrativ, a cărui autoritate o reprezentau față de locuitorii țării." Prin urmare, după autorul citat, sensul termenului de *curtean* se raportează nu atît la un slujbaș domnesc trăind în ambianța propriu-zisă a Curții, cît mai ales la unul care își îndeplinește misiunea *pe teren* — cum zicem astăzi. Sînt probleme care încă preocupă pe specialiști, dar nu putem stărui aici asupra lor. Oricum, trebuie să fim de acord cu observația lui *H. H. Stahl*, că acești „mărunți dregători cu sarcini rurale" au avut un rol mult mai important în traiul și conștiința maselor

populare din evul mediu, comparativ cu lumea reprezentată de vîrfurile boierimii, de marii dregători.

Biserica și problemele ei. În condițiile vieții feudale, biserica era principala instituție după cea a domniei, dublînd-o pe aceasta din urmă pe plan spiritual și sprijinind astfel ordinea feudală. Prin averile ei și prin exploatarea țăranilor dependenți, biserica era și unul din exponenții însemnați ai clasei feudale. Foarte multe din actele de danie ale voievozilor români erau în folosul ei, al mănăstirilor în special ; unicul document slavonesc de la Vlaicu este tocmai un hrisov de întărire pentru o mănăstire.

În fruntea ierarhiei bisericești se afla mitropolitul Iachint — ajuns la bătrînețe sub Vlaicu și, pare-se, într-o oarecare dispută cu acesta din urmă (în istoriografie s-a presupus că Iachint ar fi dat dovadă de slăbiciune în fața propagandei catolice). Cert este că Vlaicu Vodă, ca odinioară tatăl său, a intervenit pe lîngă Patriarhie pentru înființarea unui al doilea scaun metropolitan, ceea ce se realizează în 1370, cînd fostul dicheofilax athonit Daniil Kritopoulos devine mitropolit sub numele de Antim. Aparent, și actul sinodal din 1370 punctează acest aspect — noul scaun metropolitan s-ar datora faptului că populația Țării Românești crescuse simțitor comparativ cu anul 1359 : „Trecînd însă vremea, deoarece poporul acelei țări se întîmpla să fie foarte mult, ba aproape nenumărat, nu este de ajuns un singur arhiereu la atîta de mare popor etc".

Indiscutabil au primat mai ales *considerente politice*. Astfel, se știe că în Țara Românească se afla mitropolitul Vidinului, Daniil („alungat din biserica lui, a venit și șade într-un loc oarecare din Ungrovlahia" — spune un document din anul 1372, cînd în locul lui Iachint este instalat mitropolitul Hariton). Daniil fugise în 1365, din pricina invaziei lui Ludovic I și, ca atare, reglementarea din 1370 îl avea în vedere și pe acesta, el urmînd să stea mai ales pe lîngă noul mitropolit român, al cărui sediu se afla la Severin, deci mai aproape de Vidin. De asemenea, este posibil ca dublarea scaunului metropolitan să fi fost urmarea asocierii la domnie a lui Radu voievod : acestuia, încredințîndu-i-se tocmai părțile apusene ale Țării Românești (Oltenia de azi), era normal ca el însuși să aibă alături un înalt prelat ; este, desigur, o ipoteză. S-ar explica totuși împrejurările — altminteri obscure — care au permis tradiției istorice de mai tîrziu să-i atribuie lui Radu (Radu Negru sau *Negru Vodă)* înfăptuirile ctitoricești din țară și îndeosebi din Oltenia, umbrindu-l în această privință pe fratele său Vlaicu.

Dar măsurile întreprinse de Vlaicu Vodă pe tărîmul vieții bisericești au un pronunțat caracter politic mai ales din unghiul marii confruntări dintre ortodoxism și catolicism, implicînd așadar nu numai activitatea internă, ci și relațiile externe ale voievodului român. Am văzut că în veacul al XIV-lea, în timpul lui Vlaicu, înfruntarea dintre catolicism și ortodoxism căpătase forme noi — acute, deschise

sau ascunse, rafinate sau de totală brutalitate. Se clătinau atunci chiar stîlpii Bisericii răsăritene —, ca acei patriarhi ai Ierusalimului și Alexandriei, care erau favorabili unirii cu Roma, spre deosebire de Filotei al Constantinopolului, conducătorul „opoziției ortodoxe" din Bizanț. L-am văzut apoi pe Ioan V. Paleologul gata încă din 1365 să treacă la catolicism cu fiii săi („ai promis solemn și ai întărit cu jurămînt, că tu și nobilii bărbați Manuel și Mihail, fiii tăi, veți accepta, veți face și veți îndeplini etc." — amintea papa Urban V, la 1 iulie 1366). Cînd, la Vidin, era reașezat țarul Srațimir — la Roma (octombrie 1369) se împlinea umilința basileului : Ioan V făcuse uniația personală cu biserica Apusului.

Propaganda catolică se manifestă și în Țara Românească, deși în momentul pe care îl avem în vedere se poate distinge o anumită stare de derută. O spune mai bine același *N. Iorga* : „o dezordine a catolicismului care pipăia terenul" ; în fel și chip dar cu tenacitate, chiar în pofida unor insuccese de moment, ca acela de la Vidin, unde părtaș la înfrîngere a fost în primul rînd catolicismul. Propaganda se înfăptuia — pe teren, ca să-l folosim iarăși pe N. Iorga — prin călugării predicatori (dominicani, franciscani, minoriți) și este semnificativ că aceștia erau sfătuiți să învețe, pe cît posibil, limba popoarelor unde se aflau („ad discendum linguas illarum partium idoneos esse putaveris" — se spune într-un act papal din 1372), să treacă neîntîrziat la construirea de biserici, capele, oratorii, campanile — cum

recomanda Urban V într-o scrisoare către minoriții ce ar veni în Țara Românească *(in terra Basarat)*.

Desigur, propaganda catolicismului în ținuturile extracarpatice, îndrumată de papă și supravegheată cu atenție din diocezele ungare sau sîrbești (venirea sufraganului transilvan, în 1369, o probează), a fost mult ajutată la noi de Doamna Clara, văduva catolică a lui Nicolae Alexandru. Nu avem decît să ne închipuim starea de tensiune creată între mama vitregă și fiul ei ortodox, cînd ultimul îl înfrunta — inclusiv pe cîmpul de luptă — pe catolicul rege Ludovic I (drama istòrică a lui *Alexandru Davila* a căutat să redea tocmai această teribilă încleștare ce se desfășura la Curtea voievodului). „Dilecte in Christo filie" — fiică preaiubită întru Hristos, așa i se adresa în 1370 papa Urban V, permițîndu-i printr-o altă scrisoare să asculte liturghia înainte de ziuă și în locuri obișnuit interzise de biserica romană, să poarte cu sine altar, să aibă confesor — condiții încuviințate anterior numai lui Ludovic I și numai pentru vreme de război.

Nu a fost uitat nici Vlaicu Vodă. Tocmai în momentul acela, cînd voievodul iniția măsurile cu privire la ierarhia metropolitană a Țării Românești, în 1370, același papă îl ademenea printr-o scrisoare : îl va declara „atlet *(pugil)* și mai victorios al lui Hristos" dacă se va converti la catolicism, o laudă încă o dată pe Doamna Clara (ea se străduise să le convertească pe cele două „împărătese" : Ana lui Sratimir și Ana lui Uroș al Serbiei) ; îl con-

damnă pe Vlaicu pentru că acesta se complace în credința schismatică a înaintașilor ; în sfîrșit, îl laudă pentru victoria obținută împotriva dușmanilor credinței catolice, turcii *(impios Turchos catholice fidei hostes [...] et tuos reputas inimicos)*. Răspunsul voievodului la toate acestea a fost un NU hotărît.

Căci Vlaicu, nu numai că îl urmează în opțiunile sale politice pe părintele său, dar a încurajat „opoziția ortodoxă" din Bizanț, care se manifesta cu tărie împotriva unirii cu Roma ; or, în fruntea acelui curent din capitala Imperiului se afla patriarhul Filotei, acela căruia i se adresează voievodul român în legătură cu înființarea unui al doilea scaun metropolitan. Dealtfel, trebuie precizat, voievodul se orienta cît se poate de bine : patriarhia înregistra în acel an 1370 o seamă de succese — între care și solicitarea din partea lui Srațimir a unui înalt prelat pentru mitropolia Vidinului (ceea ce implica smulgerea acesteia de sub autoritatea patriarhiei din Tîrnovo) ; de asemenea, Filotei reorganiza tot atunci mitropolia de Varna (24 iulie 1370), a cărei autoritate se exercita și asupra Silistrei.

În astfel de condiții, domnul român nu putea fi decît un sprijinitor activ al ortodoxiei. Un aspect interesant în acestă privință se cuvine semnalat : voievodul își realiza programul de ajutorare a sudului ortodox, amenințat tot mai mult de turci, informîndu-se prin trimișii săi la fața locului ; documentele athonite amintesc pentru anii 1370—1375 de astfel de delegați, cum a fost marele boier al lui Vlaicu, „jupanul,

domnul Ioan Neagoe Viteazul" *('o zoupanos kyr Ioannes Negko 'o Vitézes)*; de asemenea, ştiri îi puteau furniza şi călugării români veniţi la Cutlumus, dar reîntorşi apoi în ţară, neputînd suporta traiul statornicit în comunităţile athonite — un catigumen Melchisedec (fostul protopop Mihail), un ieromonah Iacov ş.a. Reţine atenţia mai ales acel „jupan" cu nume atît de răsunător (prefigurîndu-l pe ilustrul voievod de mai tîrziu), fără îndoială unul din „familiarii" lui Vlaicu — poate şi un înalt dregător (a fost identificat cu acel „fost comite Neagu" — *condam comitis Neeg,* al cărui frate va fugi la unguri în 1374, cum vom preciza în alt loc; menţiunea *condam,* l-ar indica pe Neagu deja trecut din viaţă la 1374).

Ctitorii. Dar Vlaicu s-a ilustrat în interiorul Ţării Româneşti şi prin ctitoriile sale. A fost un domn care a voit şi a ţinut să fie numit *ctitor*: în 1369, cînd măreşte aşezămîntul lui Nicolae Alexandru de la Cutlumus, actul păstrat menţionează că voievodul şi catigumenul se socotesc „deopotrivă ctitori, eu pe de o parte, ca cel care a plătit cheltuiala, iar el pe de alta, ca cel ce a trudit şi a clădit"; o spune şi în hrisovul slavonesc din jurul anului 1370: „am binevoit, după îndemnul lui Dumnezeu, să ridic o mănăstire la Vodiţa în numele marelui şi purtătorului de Dumnezeu Andonie, ascultînd pe cinstitul între călugări Nicodim, de asemenea şi cu cheltuială şi daruri de la domnia mea, iar cu munca lui chir Nicodim şi a fraţilor lui, am zidit şi am zugrăvit".

Nicodim, vestitul călugăr de neam grec — trăit în mediul athonit și clădind biserici în preajma Țării Românești, în acea Craină sîrbească de care am mai amintit —, a trecut dincoace de Dunăre în împrejurări ce nu sînt încă exact știute ; oricum, ele privesc tocmai perioada 1365—1369, cînd se petrec evenimentele din țaratul Vidinului (cucerirea acestuia de către Ludovic I de Anjou), de pe urma cărora se pare că Nicodim a avut de suferit. Află adăpost însă în Țara Românească, la Vlaicu Vodă — devenind unul din principalii reprezentanți ai culturii vechi românești (să precizăm că a trăit și sub voievozii următori, murind la începutul veacului al XV-lea, sub Mircea cel Bătrîn). Nu e de mirare, în consecință, că tradiția monastică din Țara Românească îi atribuie lui Nicodim numeroase ctitorii din ținuturile românești : Gura Motrului, Ilovița, Topolnița, Coșuștea-Crivelnicu, inclusiv în Hațeg (Prislop). Numele său se leagă, ceea ce este sigur, de începuturile mănăstirii Tismana — unde a trăit pînă la sfîrșitul vieții. Un moment însemnat din viața acestuia are loc *în vara anului 1375* — și ne interesează îndeaproape : atunci, starețul Voditei a făcut parte din delegația bisericii sîrbești, care s-a îndreptat către Constantinopol, unde, împreună cu patriarhul Filotei, s-a aplanat schisma provocată încă sub țarul Dușan (1346) prin proclamarea autocefaliei patriahiei sîrbești.

Așadar, fundarea Voditei este anterioară anului 1375 ; întrucît hrisovul de întărire din partea lui Vlaicu Vodă nu menționează data de

emisiune — istoriografia a oscilat între 1369 și 1374 ; sigur este faptul că Vodița, așezată către marginea de vest a țării, în apropiere de Severin, nu putea fi clădită decît într-o perioadă de relativă liniște în această parte a Țării Românești, cînd Severinul era stăpînit de Vlaicu Vodă. Toate datele istorice de care dispunem permit concluzia că locașul monastic a fost ridicat în jurul anului 1370, posibil după campania asupra Vidinului (1369). Hrisovul lui Vlaicu consfințea tocmai terminarea întregului așezămînt, inclusiv zugrăvirea.

Mănăstirea Vodița avea o alcătuire modestă : o mică biserică de plan triconic, avînd alături chilii pentru obștea călugărilor (în total 12, cum sugerează și hrisovul lui Vlaicu). De fapt, cercetările arheologice de acolo au descoperit două biserici suprapuse : una, Vodița I, este ctitoria lui Nicodim și a lui Vlaicu, pe cînd locașul mai nou, Vodița II, datează din vremea lui Mircea cel Bătrîn. Dispariția primei biserici se datorează, indiscutabil, atacului de pe urma căruia voievodul român pierde Severinul, cum vom stabili mai jos.

Cea mai însemnată ctitorie religioasă a voievodului Vlaicu a fost realizată însă în capitala sa de la Argeș : este *Biserica domnească*, purtînd hramul Sf. Nicolae, ridicată pe locul vechiului edificiu datorat înaintașului voievod de la începutul veacului al XIII-lea.

Monumentul, păstrat pînă în zilele noastre (datorită restaurărilor din anii 1911—1930), *datează din perioada 1365—1369* — cum putem dovedi atît prin mijloacele investigației

arheologice, cît și prin studiul izvoarelor scrise și al informațiilor oferite de locașul însuși. Este o biserică de stil bizantin, constantinopolitan, avînd planul în cruce greacă înscrisă (pătratul naosului, prin sistemul de boltire și prin corpurile de zidărie, se înfățișează în formă de cruce cu brațe egale — la întretăierea lor ridicîndu-se turla, încununată de o cupolă), cu absida principală (altarul) flancată de alte două abside mai mici (sau absidiole). În zidărie s-a folosit, alternînd, cărămidă și bolovani de rîu, la colțuri fixîndu-se blocuri de piatră cioplită. Decorația interioară, în speță pictura, ni se înfățișează din trei etape principale : *cea veche*, din secolul al XIV-lea (care era gata deja în 1369, cum indică inscripția de deasupra tabloului votiv din naos), ocupă suprafețe întinse și așază monumentul din Argeș la loc de frunte în întreaga arie de cultură bizantină ; în rest, se păstrează picturi din epocile mai noi — respectiv din veacul al XVIII-lea (c. 1750), precum și din veacul al XIX-lea (refaceri în maniera decadentă specifică epocii, datînd din anii 1827, 1851—1853). Cel mai reprezentativ monument din veacul întemeierii, care a inspirat apoi stilul altor biserici din Țara Românească, a devenit curînd și principala necropolă voievodală din veacurile XIV-XV.

Organizarea oastei și arta militară. Acest tablou al vieții de stat, chiar succint înfățișat, evidențiază că Vlaicu Vodă dispunea de resurse importante și, în funcție de acestea, el și-a putut realiza și *politica militară*. Desigur,

aceasta din urmă a fost condiționată în primul rînd de stadiul atins de economia Țării Românești. *Nimic nu depinde mai mult de condițiile vieții economice decît armata* — scria Fr. Engels în cunoscuta sa lucrare *Anti-Dühring*, unde mai preciza: *„Înzestrarea cu armament, efectivul, organizarea, tactica și strategia depind în primul rînd de treapta pe care se află în momentul respectiv producția și de mijloacele de comunicație"*.

Puterea armată la români se constituie, ca o necesitate obiectivă, încă din faza organizării societății în obști sătești și uniuni de obști — și nu este o întîmplare că primele mențiuni documentare despre români îi arată pe aceștia ca *luptători* organizați deja ca forță militară (finele mileniului I). În chip firesc, însăși apariția modului de producție feudal și a statului de caracter feudal au statornicit factorii de constrîngere — „sila", cum găsim scris adesea în scrierile și documentele medievale, de neconceput altfel fără existența forței armate, aflată în slujba clasei feudale dominante, iar supraviețuirea statelor feudale românești — în condițiile pericolului extern — s-a datorat tocmai oștilor române, luptei întregului popor. Acest lucru a fost remarcat de mult în istoriografie: „Elementul de căpenie căruia ea țara își datorează ființa este organizarea militară" — afirma *A. D. Xenopol* —, multe din „așezămintele militare" avînd originea în etapa pre-statală, cum dovedește și Diploma

Ioaniților (1247). La rîndul său, *N. Iorga* scria : „Cea mai veche alcătuire obștească a românilor se razimă pe datoria de a lupta a *tuturora*“ — și aceasta o spune savantul în *Istoria militară a românilor* (1910, reeditată în 1929 și în 1970), în fruntea capitolului, semnificativ intitulat, *„Datina ostășească a românilor“*.

Desigur, fiind vorba de o instituție, oglindind deci stări economice, sociale, politice, nu mai puțin culturale și de civilizație — armata, organizarea militară în general, ridică problema dacă și în ce măsură a implicat și împrumuturi din afară. În lucrarea abia citată, N. Iorga se referă într-adevăr la „modele“ (bizantine, unguresti, polone), nuanțînd totuși : „Urmărind organizarea militară a vecinilor noștri, înainte de înstăpînirea turcilor, deocamdată vom găsi la vecinii din Balcani un sistem cu totul diferit decît acela care a funcționat la vecinii din apus sau răsărit, din Ungaria sau Polonia, fără ca imitația noastră să se fi oprit la una singură din aceste categorii [șase la număr, stabilite într-o pagină anterioară, n. ns.]“.

Este drept, românii medievali — și de totdeauna — nu au fost un popor care a trăit izolat și, de aceea, în cultura și civilizația sa se pot distinge nu numai creația proprie, ci și elemente de împrumut, filtrate însă și adaptate cerințelor lui. „Nu numai multe dintre formele înalte ale culturii, dar și viața și cultura satelor — afirmă *P. P. Panaitescu* —, vechea alcătuire a orașelor medievale și a altor instituții din epoca antică și feudală

poartă pecetea unității cu Europa, măcar cu partea sud-estică și central-europeană. Studiind aceste identități, respingem explicația «împrumuturilor» de la popor civilizat la popoarele mai înapoiate". Instituțiile sociale, cele de stat, politice, militare și bisericești, precum și ideile unei culturi sînt „constitutive", adică nu se împrumută. Nici unul din craii, despoții și țarii de la sud de Dunăre — constata istoricul și slavistul *Ioan Bogdan* — nu au purtat și titlul de *voievod*, așa cum o făceau domnitorii noștri : VOIEVOZI și DOMNI, își ziceau aceștia. Multe din dregătoriile înalte de la noi — dublate, cum am văzut, și de *atribuții militare* —, ca logofătul, de exemplu, își au originea în cele bizantine. Dar, spre deosebire de bulgari, de pildă, la noi nu s-a simțit nevoia unui *protosevast, sevastocrator, protostrator, veliki primikiur, ș.a.* Românii au recepționat și au adaptat *creator* numai ceea ce li s-a potrivit cu traiul vieții lor, din aceasta decurgînd și *specificul* vieții medievale românești.

Generalitățile de mai sus își găsesc expresia palpabilă în organizarea militară din timpul lui Vlaicu Vodă — domnul care a fost nevoit să-și apere necontenit țara și, în consecință, să simtă mereu lîngă coapsa lui mînerul sabiei.

Oastea țării. Principala instituție militară a Țării Românești avea deja vechime seculară în timpul lui Vlaicu (și să notăm : neuitata înfrîngere din 1330 a lui Carol Robert încă

mai este evocată de documentele lui Ludovic I). Este *oastea* alcătuită în principal din țărani liberi, numită uneori și *„oastea cea mare“*, iar alteori și *„țara“*, aflată la dispoziția voievodului și chemată sub arme numai din porunca acestuia. Nu era așadar permanentă, cum considera Nicolae Bălcescu în veacul trecut („tot românul se naște cu datoria de a fi soldat și de a apăra Statul la vreme de nevoie... Armata românească a fost cea dintîi armată permanentă în Europa“).

Este deseori evocată de izvoarele privindu-l pe Vlaicu şi însuși voievodul o aminteşte : „am poruncit să se ridice o oaste puternică *(exercitum validum)*“, „cu oastea noastră *(cum exercitu nostro)*“ — în 1372 ; „satul Jidovştița, slobod de toate dările și muncile domnești și de oaste *(voisky)*“ — în hrisovul pentru Vodița, c. 1370. Ultima mențiune ne arată că sub Vlaicu Vodă participau la oaste şi țăranii dependenți, în cazul de față fiind vorba însă de o scutire, o excepție (ulterior, precizăm, Mircea cel Bătrîn va desființa asemenea scutiri de oaste). Așadar, îndeobşte, exista obligativitatea participării — sau ridicării — la oaste a țărănimii. Dar oastea Ţării Româneşti nu se reducea la o oaste de țărani.

Într-adevăr, în afară de faptul că nu era posibil oricînd şi oriunde să fie mobilizată țărănimea — decît în vreme de mare primejdie pentru întreaga țară, ca în 1330, sau mai tîrziu, la Rovine —, oastea Ţării Românești includea și celălalt strat al societății, boierimea, precum și pături mijlocii în for-

mare și consolidare care erau locuitorii tîrgurilor și orașelor. În fapt, o pondere însemnată în structura oștirii o aveau așa-numitele *cete* sau *steaguri* (banderii) boierești.

Boierii, ca stăpîni feudali, erau recunoscuți în stăpînirea (recte : exploatarea) domeniilor lor de către domnie, care le acorda imunitățile sau scutirile — întruchipate de cunoscutul termen *„ohaba"* ; în schimb, boierii se obligau la rîndul lor să-l sprijine pe domn și să-i fie credincioși, apărîndu-l la nevoie — ceea ce izvoarele numeau *„credincioasă slujbă"* sau *„slujbă dreaptă și credincioasă"*. Or, principala îndatorire ce decurgea din aceasta era serviciul militar în folosul domnului. Pe de altă parte, spre deosebire de țărani, care aveau mijloace modeste de participare la oaste, boierimea dispunea de posibilități materiale însemnate, ale căror izvoare rezidă în exploatarea felurită a țăranilor dependenți de pe moșiile boierești. Întreținerea unor cete înarmate, care să-l apere pe boier și să-i țină în frîu pe cei exploatați, era nu numai posibilă, dar și necesară din unghiul orînduirii feudale. Cu astfel de cete sau steaguri veneau boierii la chemarea domnului din fruntea țării. Refuzul de a răspunde la această chemare, uneltirea împotriva domnului sau pactizarea cu dușmanul se chema *„hiclenie"* și echivala cu pierderea capului celui în culpă.

Bineînțeles, experiența istorică i-a determinat pe voievozi să stăvilească puterea boierimii — și una din căi, pe care a urmat-o neîndoielnic și Vlaicu Vodă, era aceea de a uni

în aceeași persoană funcțiile administrative cu cele militare. „Constituirea domniei și a statului feudal — apreciază *N. Stoicescu* — a făcut necesară apariția (sau dezvoltarea) unui aparat permanent care să asigure administrarea țării în timp de pace, strîngerea dărilor, paza hotarelor și, totodată, să facă față unor amenințări externe neprevăzute, deoarece ridicarea întregii țări la arme cerea timp și se realiza destul de greu. În același timp, statul feudal a înlesnit procesul de aservire a țăranilor liberi de către stăpînii feudali, contribuind la întărirea puterii economice și politice a acestora. Astfel au apărut și s-au dezvoltat, pe lîngă oastea mai veche de țărani liberi, pe care o putea chema sub arme numai domnul țării, alte două categorii de ostași : cei care alcătuiau anturajul domnului, curtea sa și aparatul administrativ-militar și cetele boierești, formate din «familiarii» și slugile acestora, în fruntea cărora boierii prestau domnului «slujba» dreaptă și credincioasă".

Asemenea realități, care vor marca mai cu seamă organizarea militară din timpul lui Mircea cel Bătrîn și de după el, pot fi întrezărite încă sub Vlaicu Vodă. Așa, de pildă, este semnificativ că stipulațiile contractului feudal cu privire la „credincioasa slujbă" le vedem oglindite de diploma latinească din 1372 : daniile pentru Ladislau de Dobca se fac „pentru isprăvi ostășești preastrălucite și vrednice de cinste", „pentru atari slujbe credincioase *(servicia fidelia)*", „pentru că s-a învrednicit și a dobîndit această danie prin slujbe preacre-

dincioase *(serviciis fidelissimis)* față de noi" etc. Este necesar de a evidenția și faptul, atestat documentar, că în oastea lui Vlaicu Vodă se distingea deja participarea unor steaguri de oșteni ; cînd, la 4 iulie 1368, banul Petru Himfy se adresa din Vidin fratelui său Benedict, el scria : „frate preascump, sînteți rugat [să faceți] ca Vladislav, voievodul Țării Românești să trimită, dacă nu mai multe, cel puțin trei sau patru steaguri de ale sale *(tria vel quator sua banderia)*, cu care, cu ajutorul lui Dumnezeu, să ne putem ajuta". Judecată prin contextul scrisorii (Petru Himfy vorbește și de trimiterea în acele părți a unor trupe de-ale lui Ivan Alexandru : „șapte boieri ai săi cu șapte steaguri") — informația de mai sus s-ar putea referi în primul rînd la *steaguri boierești* care făceau parte din oastea lui Vlaicu ; totuși, nu este exclus ca ea să fi avut în vedere și *steaguri de curteni* — „familiarii" prin excelență ai voievodului român.

Ca structură propriu-zisă, oastea lui Vlaicu Vodă se compunea din *cavalerie* și *pedestrime*. Bogăția animalieră a țării, îndeosebi în cai, ne-ar îndemna să considerăm că ponderea călăreților era mai mare ; cu mai bine de două generații mai tîrziu, în 1445, oastea de 6000 ostași a lui Vlad Dracul număra 4000 de călăreți (care se avîntă în apele Dunării, trecînd astfel pe malul drept) — cum relatează cavalerul burgund Walerand de Wavrin. Neavînd informații suficiente, nu ne putem pronunța în această privință referitor la raportul cavalerie-pedes-

trime din oastea lui Vlaicu. Cu toate acestea, există unele indicii că acest raport era atunci încă în favoarea pedestrașilor, judecînd după spusa lui Dan II, voievodul din prima treime a veacului al XV-lea, care se adresa aliaților săi unguri : pentru a plăti o „strajă“ de 600 de oameni „un călăreț român are nevoie de un perper pe zi ca leafă și trei pedeștri români s-ar mulțumi la un loc a primi un perper“. Așadar, numeric, îi era mai convenabil voievodului să angajeze oșteni pedeștri. Dar aici este vorba de lefegii — ceea ce, bănuim, nu era cazul cu oastea lui Vlaicu. De asemenea, nu cunoaștem dacă — așa cum era practica la unguri, de pildă — anumite specialități de oșteni se aflau într-un raport numeric determinat unii față de alții, de exemplu : un lăncier era dublat de *doi arcași* (ca în timpul lui Sigismund de Luxemburg ; dealtfel, scrisoarea lui Petru Himfy, din 4 iulie 1368, vorbește de „șaizeci de ostași înarmați, împreună cu arcașii lor“).

Un lucru este sigur : tot cum era regula în jur, oșteanul român se prezenta cu armele și cu calul său, cu întregul echipament de luptă, inclusiv cu hrana. Rezultă acest lucru, pentru oastea ungurilor, din proclamația de război a lui Ludovic I din 1365, împotriva lui Vlaicu : „voi toți, cu toții dimpreună și fiecare din voi în parte, să vă îngrijiți să vă înarmați și pregătiți cu cai, cu arme și cu celelalte ce sînt de trebuință la război“. Cronicarul polon Jan Dlugosz consemnează această obligativitate pentru oastea moldovenească din timpul lui Ștefan cel Mare (un document moldovenesc, din 1447, pre-

cizînd în privința hranei : „fără numai cînd s-ar întîmpla domnia mea să mergem cu oști undeva, atunci și ei cu a lor hrană vor merge“).

Armele erau cele obișnuite în epocă : în primul rînd, *arcul și săgeata* (inclusiv arcurile cu vîrtej sau *arbaletele)* — principala armă pentru lupta de la distanță, — apoi *sabia* și *spada, sulița* și *lancea* (toate acestea fiind frecvent oglindite pe cale arheologică) ; de asemenea, indicii în acest sens ne oferă și reprezentările figurale din epocă — de pildă miniaturile din *Chronicon Pictum* (Cronica Pictată), faimoasa operă compilată tocmai în timpul lui Vlaicu Vodă, precum și pictura murală din Biserica domnească din Argeș). Nu lipseau din dotare nici *măciucile, topoarele* și *securile, coasele* (ultimele folosind și ca unelte gospodărești), precum și *praștiile, arcanele* ș.a. Pentru protecția corporală (desigur, mai ales pentru cei avuți) se foloseau *coifurile, platoșele, cămășile de zale ;* în schimb, *scuturile* erau frecvente, la îndemîna tuturor, fiind lucrate din pieile vitelor mari. Tătarii *(sciții)* și românii *(dacii)* „au scuturi asemănătoare“ — nota în veacul al XV-lea cronicarul bizantin *Laonic Chalcocondyl,* care mai adăuga despre români : „neam viteaz în ale războiului... Se aseamănă însă cu italienii și în alte privinți și în întocmirea traiului de toate zilele și se folosesc de aceleași arme și de aceleași unelte încă și acuma ca și romanii“. În sfîrșit, se foloseau și alte *piese de armură* — cum erau *pintenii* (în epocă predomină *tipul cu rozetă), cnemidele* (pentru protecția picioarelor), iar în harnașamentul cailor se disting numeroase tipuri de

scări de șa, catarame, zăbale etc. Multe din astfel de arme, piese de armură și de harnașament proveneau desigur din producția internă — dar, cum arată documentele, o bună parte din acestea se importau, îndeosebi din Transilvania. „De aceea, vă grăiesc și vă rog să mă ajutați cu arcuri, cu săgeți, cu arme, cu ce puteți“ — se adresa voievodul Alexandru Aldea brașovenilor, prin 1432. Importul acestor arme, ca și al altor produse „strategice“ era scutit de vamă : „iar de la bobou (un soi de postav) și de la fier și de la arcuri și de la săbii și de la funii și de la pînză și de la in și de la cînepă vamă să nu li se ia“ — se spune în privilegiul comercial acordat de Dan II brașovenilor (1422), precizîndu-se : „ca să aibă ei așezămîntul ce l-au avut și în zilele lui Mircea voievod“ și, indiscutabil, înainte de acesta.

Cetăți și fortificații. Făceau parte și acestea din organizarea militară a Țării Românești, cetățile, mai ales, îndeplinind un rol multiplu : puncte de sprijin și de veghe militară (se aflau, de regulă, la hotare sau în apropiere de acestea, în legătură cu principalele drumuri), centre administrativ-militare menite să țină în frîu masa supușilor din jurul lor, locuri de refugiu în caz de primejdie. Garnizoanele cetăților săreau primele în calea unor invadatori, ele fiind comandate de amintiții *pîrcălabi.*

În timpul lui Vlaicu Vodă sînt de apreciat două cetăți : Severinul, la vest, și Dîmbovița, la nord, precum și un loc de refugiu — viitoarea

cetate Poienari. Nu este sigură situația cetății *Turnu (sau Nicopolul Mic)* de la Dunăre.

Cetatea Severinului, zidită de unguri în secolul al XIII-lea, se afla pe malul Dunării, la mică distanță în amonte de ruinele Drobetei antice. Era o construcție din piatră, de forma unui vag patrulater alungit, cu ziduri groase de 1,75—2 m ; la nord și sud, colțurile erau flancate de turnuri patrulatere — primele cu golurile către incintă, ultimele ieșite în afara laturii ; pe mijlocul laturii de vest se afla intrarea (protejată, se pare, de un alt turn, refăcut însă mai tîrziu). În interiorul incintei se aflau cisterne de apă, precum și o capelă. A suferit numeroase refaceri și adaosuri în secolele XV—XVI. A fost stăpînită, cu intermitențe, de Vlaicu Vodă — cum vom vedea mai jos.

Cetatea Dîmboviței — numită și *Oratia, Podul Dîmboviței, Cetatea Neamțului de la Rucăr* — era situată la circa 6 km nord de Rucăr (Argeș), pe un deal stîncos, respectiv la circa 2 km este de albia Dîmboviței. Este vorba de fapt de o *cetățuie :* plan inform (apropiat de un romb), cu ziduri groase de 2 m și lucrate din piatră. În colțul N-E se aflǎ un turn rotund, iar dinspre est și sud construcția era încinsă de un șanț de apărare. Cetatea a intrat în istorie de două ori : o dată în cursul evenimentelor din anul 1368 (vezi mai jos), iar a doua oară în 1395, cînd este prins aici Vlad I Uzurpatorul în lupta cu Știbor, voievodul Transilvaniei, aliat cu Mircea cel Bătrîn. Trebuie precizat, totuși, că în istoriografie problema identificării „Ce-

tății Dîmbovița“ este controversată. Astfel, se mai admite că ar fi vorba de viitoarea cetate de scaun a țării — *București*.

În ceea ce ne privește, opinăm pentru localizarea ei în actualul județ Argeș.

Cetatea Poienari, situată la nord de fosta capitală Argeș, în raza satului Căpățîneni. Ne interesează aici nucleul prim al cetății : un turn din piatră și cărămidă, un patrulater cu laturile de 8 m, zidit, potrivit cercetării arheologice, în secolul al XIV-lea (poate chiar în timpul lui Vlaicu Vodă). Ulterior, în veacurile XV—XVI, i se adaugă incinta și un turn rotund. Pe lîngă rolul de refugiu, Poienarii mai aveau probabil și misiunea de a supraveghea drumul prin Loviște, care lega Argeșul de pasul Turnu Roșu și Sibiu.

Am amintit și de *fortificații*, termen sub care înțelegem lucrările ad-hoc, pasagere, făcute din pămînt și lemn — „prisăci“ sau *indagines* în izvoarele latinești, cu un termen mai larg *fortalicia*. Era o practică de veche tradiție la români (o evocă și *Chronicon Pictum*, pentru 1330), misiunea acestor fortificații de pămînt fiind exclusiv de apărare și de stăvilire a unei invazii dușmane. Evenimentele din 1368 ne vor prilejui să revenim și în această privință.

Multe din „muncile“ în folosul domniei (evocate global sau specificate anume în privilegiile de scutire acordate de voievozi — pentru prima oară în 1385, sub Dan I) erau deja statornicite în timpul lui Vlaicu Vodă și ele, ca prestații de caracter feudal, priveau în egală măsură diferite aspecte ale organizării militare din Țara

Românească. Este cazul obligației de a participa la ridicarea și repararea cetăților *(„lucru la cetate“)*, inclusiv asigurarea materialelor de construcție și transportul lor *(„cărături și podvezi“)*, apoi *paza hotarelor și a așezărilor („posade“), întreținerea drumurilor* ș.a. Drumurile, trebuie precizat, se aflau în stare precară — chiar cele de legătură internațională —, desfundate mai tot timpul anului datorită ploilor și zăpezilor și, mai ales, fără prea multe poduri la traversarea rîurilor (trecerea *prin vad* fiind practica obișnuită) ; în plus, multe din ele nu prezentau siguranță pentru negustorii ce se încumetau să le străbată. De aceea, domnia Țării Românești se arată preocupată în această privință ; Dan II, de pildă, îi liniștea pe brașoveni prin 1427 (după înfrîngerea pretendentului Radu II Praznaglava) : „Și iarăși vă zic : mi-a ajutat Dumnezeu și prea curata și am făcut pace [în țară]. De aceea, cine vrea să umble cu negoț, poate să meargă slobod măcar pînă la mare“. Altminteri, străbaterea Țării Românești necesita în lung peste două săptămîni, iar în lat circa șapte zile — tocmai datorită stării proaste a drumurilor. Cînd, după înfrîngerea cruciaților la Nicopole (1396), cei scăpați cu fuga năzuiau spre Transilvania — lor le-au trebuit „mai bine de șapte zile“, cu mare caznă, să ajungă la Turnu Roșu, cum nota germanul *Peter von Rez* : „Sufla vîntul și ploua cumplit și a trebuit să trecem prin vad, o apă mare, și mulți oameni s-au înecat atunci. Ei [locuitorii] dărîmau înaintea noastră punțile, a trebuit să alergăm cu toții

razna prin munți înalți și pe niște poteci rele [...]“ — își amintea acesta.

Strategia și tactica în lupte. A existat o strategie românească despre problemele păcii și ale războiului ? Indiscutabil, răspunsul la această întrebare nu poate fi decît afirmativ. În relațiile cu puterile vecine, consideră pe bună dreptate *Dinu C. Giurescu,* românii au promovat întotdeauna o politică de înțelegere, ei folosind rezistența armată numai în cazuri extreme, cînd însăși ființa statului era amenințată. „Ea s-a îmbinat organic cu soluția politică, cu negocierile, menite să împiedice o eventuală agresiune externă și, mai ales, să stabilească modalitățile unei pașnice vecinătăți, a unui *modus vivendi.* În funcție de fluctuația raporturilor de forță, de sporirea sau slăbirea capacității de apărare, a hotărîrii de a rezista încălcărilor din afară sau uneltirilor interne, înregistrăm variații și în atitudinea voievozilor, consemnate de documente. A existat și o gîndire românească privind negocierea diplomatică și regulile ei de desfășurare, alegerea persoanelor chemate să ducă tratativele, atitudinea de adoptat în fața trimișilor unei puteri străine, etapele de urmat în elaborarea unei decizii, respectarea unui protocol nuanțat. A existat o gîndire românească despre pace și război. Am cunoscut un singur război : cel de apărare. Folosirea armelor se face numai în caz de necesitate extremă, cînd țara este invadată, cînd mijloacele unei rezolvări pașnice au dat greș. Soluția politică este preferabilă ciocnirii armelor. Dar disproporția

de forțe în favoarea dușmanului nu trebuie să scadă hotărîrea de a ne opune agresorului. Voința de a rezista violenței este hotărîtoare".

Cele de mai sus sînt valabile, desigur, și în ceea ce privește politica militară a lui Vlaicu Vodă, deslușită în bună parte de izvoarele păstrate din timpul său. Într-adevăr, rezultă din acestea că voievodul român era înzestrat cu multiple calități de diplomat și totodată de strateg și tactician. *Strategia* — sau, în sens strict, *conducerea generală a războiului*, scria cunoscutul istoric al artei militare românești, *generalul Radu Rosetti* —, nu este altceva decît mijlocul prin care politica își atinge țelurile prin intervenția forțelor armate. „Pentru a ne da seama deci despre îndeplinirile strategice trebuie să cunoaștem mai întîi țelul urmărit de conducerea politică pentru fiecare război în parte sau pentru anumite serii de războaie căutînd același scop". *Tactica*, în schimb, este chiar purtarea războiului, desfășurarea acestuia, ea oglindind fundamentarea strategică a ansamblului operațiunilor militare.

Or, obiectivul strategic principal al lui Vlaicu Vodă (ca dealtfel al multor voievozi români — aceia care au reprezentat stîlpii existenței noastre medievale, în țările române) l-a constituit *apărarea gliei strămoșești*, integritatea statului și a suveranității statale (existența politică de-sine-stătătoare, sensul — deja menționat — al „independenței" în condițiile vieții feudale). Întreaga politică internă și externă a lui Vlaicu Vodă a fost subsumată acestui obiectiv strategic major, din acesta decurgînd și mă-

surile luate pe planul politicii sale militare, *în timp de pace sau în cursul războaielor impuse voievodului*. Că acestea din urmă nu au fost provocate de Vlaicu — vom vedea în cele următoare ; că, pe de altă parte, prin felul cum au fost conduse de voievodul atacat ni se deslușește o concepție strategico-tactică din partea acestuia — reiese din desfășurările luptelor purtate de domnul Țării Românești.

Astfel, se vede limpede că în planurile strategice ale lui Vlaicu la loc de frunte se afla *apărarea tenace la graniță* (pe Dunăre sau în Carpați). Evenimentele din 1368 arată lămurit faptele : prevenit din vreme (putem admite că Vlaicu avea la îndemînă și *iscoade* care îl informau despre mișcările taberei adverse), a luat măsurile necesare care au condus apoi la înfrîngerea oștilor lui Ludovic I în bazinul superior Dîmbovița-Ialomița și la Severin ; trupele lui Vlaicu, pregătite de luptă, au putut face astfel față unei *acțiuni simultane — pe fronturi diferite*. De asemenea, aceleași evenimente ne mai dezvăluie un alt aspect al strategiei voievodului român : *fructificarea înfrîngerii adversarului pe plan politic și militar*, prin cunoscuta campanie de eliberare a Vidinului (1368—1369). De altfel, principial, strategia lui Vlaicu Vodă se vede strîns legată de desfășurările de la Dunăre și din Peninsula Balcanică ; victoriile de pe cîmpurile de luptă, alianțele de moment îi asigurau domnului român nu numai pacea relativă (mai degrabă compromisurile) cu principalul său adversar politic, regele Ludovic I, ci și rolul de protago-

nist de seamă — de partener aflat pe picior de egalitate — în lupta antiotomană (obiectiv în bună parte şi realizat de voievod). Vom vedea mai pe larg cum au stat lucrurile în această privință.

Bineînțeles, ne interesează deopotrivă și chipul cum a purtat războiul Vlaicu Vodă, deşi izvoarele vremii nu sînt prea darnice în amănunte. Neîndoielnic, însă, principiile tactice aplicate de voievod erau cele deja statornicite de experiența seculară a românilor. În legătură cu aceasta, trebuie spus că, nu rareori, străinilor li s-a părut că felul de a lupta al românilor se aseamănă cu acela al ungurilor și chiar al tătarilor ; odinioară, cu referire la luptele de la Velbujd (1330), împăratul-scriitor Ioan VI Cantacuzino (contemporan cu Vlaicu Vodă, cum am văzut) consemna că oștenii lui Basarab I au fost confundați pe cîmpul de luptă cu tătarii ; aceleași arcuri, același tumult iscat de izbucnirea pe neaşteptate a trîmbiţelor etc. Și surse de mai tîrziu vor înfățișa astfel de similitudini, ceea ce, fireşte, nu înseamnă neapărat că românii au fost doar învățăcei în ale războiului (vezi mai sus spusele lui Chalcocondyl).

Cum am arătat, *mobilizarea oastei* se făcea la ordinul voievodului — el era comandantul suprem : „am poruncit să se ridice o oaste puternică" etc. (spune acesta în 1372). Oastea *era strigată* — adică, prin glasul slugilor domnești din orașe, tîrguri și sate, care indicau data și locul de adunare a oastei (deși era un lucru îndeobște știut, cînd se striga la oaste nu lip-

seau precizări ca acestea : „fiecare să vină cu calul și cu armele sale, cu hrană“ ș.a.). Obligația de participare la oaste fiind generală (cu rare excepții, cum se desprinde din documentul pentru Vodița), înseamnă că oștenii — țăranii înainte de toți — proveneau din toate colțurile Țării Românești. Totuși, cum ne indică izvoarele de mai tîrziu, își găsea aplicarea *principiul teritorial :* în funcție de iminenta desfășurare a ostilităților și de localizarea lor, era firesc ca *oltenii,* de pildă, să fi fost *părtașii principali* la luptele din vest, de la Severin — și nu cei din Argeș, Dîmbovița, Prahova etc., care urmau să lupte în nord, pe văile Dîmboviței și Ialomiței.

Odată constituită, oastea de călăreți și pedeștrași (divizată desigur în formațiuni de luptă — *pîlcuri, cete* sau *steaguri* etc.) se îndrepta către cîmpurile de luptă ; în cetăți existau deja garnizoanele respective, întărite și ele cu oșteni mobilizați dinainte. Aveau loc *marșuri,* cu etape de marș care puteau fi de o zi, două și chiar mai multe, la capătul fiecărei etape organizîndu-se *bivuacul* de noapte. Nu avem știință în acest sens decît din vremuri de mai tîrziu — dar o *tradiție* exista și ea se desprinde din felul cum ne sînt descrise asemenea bivuacuri.

Astfel, pentru anul 1445, *Walerand de Wavrin* ne spune prin gura unchiului său, Jehan de Wavrin : românii din oastea lui Vlad Dracul aveau cu ei corturi și „pavilioane“ în care înnoptau, care cu merinde (mai făceau și *gropi* în care depozitau cerealele). Un amănunt, amuzant într-un fel, dar tipic pentru *datinile ostă-*

șești, i-a reținut îndeosebi atenția apuseanului. Aflați cam în fața cetății Nicopol, cei din flota burgundă, ungurii și oștenii lui Vlad Dracul organizează un popas de noapte ; caii fiind lăsați să pască pe o pajiște alăturată ; în faptul serii — „care se numește «între cîine și lup», la ora cînd se sună de obicei de rugăciune în țara franțuzească" —, izbucnește deodată „un strigăt puternic și fioros", alarmîndu-i pe cei din galerele de pe Dunăre, cărora li s-a părut că au dat năvală turcii de pe malul celălalt. Pînă la urmă ei s-au dumirit : era un strigăt anume „pentru a-și liniști caii", obicei al ungurilor și românilor, *care fac astfel de trei ori pe noapte*. Totuși seniorul de Wavrin a întrebat : „Și dacă din întîmplare turcii ar veni să vă atace la ora aceea, cum am ști noi sigur că este pentru apărarea voastră sau pentru liniștirea cailor voștri ?" Răspunsul a fost neașteptat : „Ați afla-o din sunetul trîmbițelor și al tobelor însoțite de o larmă *[huy]* mult mai *tumultoasă* ca cea de acum". Nu credem că situația din 1445 era mult diferită de aceea din timpul lui Vlaicu Vodă. Oricum, se confirmă faptul că oștenii români foloseau trîmbițele, tobele și mai ales porneau la luptă cu strigăte : *„hai !"* sau *„hăi !"* („haida-haida, la ei, la ei !" — însemna și Miron Costin, descriind o luptă din veacul său).

Ce putem spune despre *tactica* propriu-zisă de luptă ?

Organizarea dispozitivului de luptă ținea seama înainte de toate de starea terenului ; *cunoașterea și folosirea terenului au stat la*

baza tuturor procedeelor tactice aplicate în luptele românilor medievali și anume :

— atragerea dușmanului în zone neprielnice desfășurării trupelor lui (locuri mlăștinoase, accidentate, cu păduri) și impunerea luptei mai ales la *loc strîmt* — în defileele rîurilor, trăgîndu-se cu arcul și aruncîndu-se bolovani (cum s-a întîmplat în 1330, la „Posada“) ;

— presărarea *ambuscadelor* pe direcția drumului invadatorului, adică a fortificațiilor de pămînt și lemn, a *prisăcilor*, eșalonate în adîncime ; trupele proprii apar pe neașteptate, impunînd lupta de aproape — corp la corp (o specialitate de totdeauna a românilor), nimicind dușmanul (ca în 1330 și 1368) ;

— hărțuirea neîncetată a dușmanului înfrînt, urmărirea și prinderea fugarilor (prizonierii, se știe, trebuiau să fie răscumpărați pentru o sumă anumită de bani sau schimbați cu cei capturați de dușman).

Așadar, tactica defensivă nu însemna pur și simplu țintuirea pe loc, ci implica acțiuni ofensive — atacuri frontale și pe flancuri, menite să-l înfrîngă complet pe atacator (adesea mai bine echipat și instruit decît oșteanul nostru). Trofeele capturate, cai, arme, podoabe etc. erau predate voievodului. „Dar vlahii — relatează *Cronica Pictată* despre războiul din anul 1330 — au dus mulți prizonieri, atît răniți cît și neatinși și au pus mîna pe foarte multe arme și haine de preț ale tuturor celor căzuți și bani în aur și argint și vase prețioase și brîuri de sabie și multe pungi cu groșițe late și mulți

cai cu șei și cu frîie ce toate le-au luat și le-au dus lui Basarab voievod". Și *Ioan de Tîrnava* relata ceva asemănător cu privire la războiul din toamna anului 1368.

De asemenea, oastea lui Vlaicu Vodă știa cum să se lupte și în altfel de situație — de pildă la malul Dunării ; în 1368, Ludovic I nu a putut debarca la Severin, fiind împiedicat de oastea condusă de însuși voievodul Vlaicu. În sfîrșit, oștenii acestuia cunoșteau regulile apărării unei cetăți — cum s-a întîmplat la Severin, în finalul domniei voievodului ; dacă au fost înfrînți acolo — aceasta s-a datorat superiorității adversarului, numeric și în arme. În schimb, este de recunoscut că trupele lui Vlaicu Vodă nu au putut cuceri, în 1368—1369, *cetatea* Vidinului (cum vom vedea mai departe). De fapt, se pare că nici nu s-a încercat acolo un asediu propriu-zis din partea lui Vlaicu ; în cadrul acțiunii sale, au primat atunci *elementele de ordin politic*, prin excelență.

Aceasta este, în linii de substanță, imaginea pe care o putem oferi referitor la epoca lui Vlaicu Vodă și la măsurile întreprinse de acesta pe planurile vieții de stat — economice, administrative, culturale și militare. Ne rămîne să distingem îndeaproape felul în care voievodul Țării Românești s-a integrat în configurația politicii europene a vremii și mai ales să-l vedem așa cum a fost de fapt : *un luptător pentru cauza țării sale.*

CONFRUNTĂRI EXTERNE. PRIMELE LUPTE (1365—1369)

Angrenajul de evenimente care au avut loc în anii '60 ai veacului al XIV-lea — un lanț foarte complicat, în ale cărui verigi s-a situat și politica lui Vlaicu Vodă —, a avut urmări decisive pentru restul domniei lui. Inevitabil, trebuie să-i readucem în scenă și pe contemporanii voievodului, îndepărtați sau apropiați, cu care Vlaicu fie că și-a împletit politica, fie că s-a înfruntat pe cîmpurile de luptă.

Pretextul cruciadei antiotomane. Chiar îndată după cucerirea de către turci a cetății Gallipoli (1354), cînd în Bizanț izbutește să se reînscăuneze Ioan V Paleologul (acum un tînăr de 23 de ani), o primă reacție a venit din partea țarului sîrb Ștefan Dușan, care propune un plan de cruciată papei Inocențiu VI ; acesta din urmă a condiționat însă sprijinul, cerînd convertirea la catolicism a tuturor popoarelor balcanice. Aceasta a fost și politica de totdeauna a papalității, ori de cîte ori s-a pus problema sprijinirii luptei de eliberare în Balcani și de aceea nici împăratul Bizanțului nu a putut ocoli o astfel de condiție. Bineînțeles, planul lui Dușan a trebuit să fie părăsit.

Cu toate acestea, anii '60 au stat sub semnul predicării cruciatei împotriva musulmanilor, acțiune scumpă mai ales lui Urban V. Atunci se manifestă un Philippe de Mézières, un Pierre Thomas, legatul papal însărcinat special cu acțiunile de cruciată, sau aventurierul Ioan Lascaris Calopheros, în sfîrșit, un mărunt cap încoronat, dar ambițios, care era regele Ciprului, Petru I de Lusignan, colindătorul Europei (în 1363 tratează la Avignon cu papa Urban V).

Drept urmare, papa a apelat la regele Ludovic al Ungariei, monarhul catolic cel mai indicat să preia conducerea cruciatei, cunoscîndu-i-se interesele deosebite pentru lumea din Balcani, a cărui supunere a fost visul constant al regalității din Vișegrad și Buda. Cum regele se afla în conflict cu vecinul său din Boemia, Carol IV — și cum sosise vremea împăcării — aceasta a avut loc în palatul lui Cazimir III de la Cracovia, tratativele propriu-zise desfășurîndu-se la Brünn (Brno), în februarie 1364. Aici, la Cracovia, sosește și Petru I al Ciprului și cei trei („Congresul celor trei regi" sau „Congresul de la Cracovia") adoptă măsuri comune în privința cruciatei mult trîmbițate. „S-au luat decizii importante, chiar din punctul de vedere al bisericii [catolice]" — consideră istoricul maghiar *Bálint Hóman* — întrucît nu era vorba numai de pornirea acțiunilor militare împotriva turcilor, ci și de „recîștigarea la biserica romano-catolică a popoarelor din Balcani".

Nu se știe dacă la Cracovia s-au făcut promisiuni lui Ioan V Paleologul, ale cărui posesiuni din Tracia erau deja în mîna turcilor.

Ceva mai tîrziu, basileul va invoca însă hotărîrile din capitala poloneză. În ce-l privește pe Ludovic I, acesta — potrivit firii sale — a acceptat bucuros oferta de a conduce cruciata și aștepta clipa potrivită pentru acțiune. De fapt, el căuta pretextele de circumstanță și mai ales, după expresia lui Nicolae Iorga, „poarta de pătrundere în Balcani", mai mult, sub scutul cruciatei, el voia să lichideze o situație jenantă pentru regat și anume existența de-sine-stătătoare a Țării Românești. Succesiunea la tronul acestei țări, după moartea lui Nicolae Alexandru (16 noiembrie 1364), îi oferea regelui angevin un asemenea pretext de intervenție.

Căci Ludovic I se aștepta, probabil, ca noul și tînărul voievod Vladislav-Vlaicu nu numai să-i presteze omagiul de vasalitate (ceea ce desigur nu s-a întîmplat), dar să dea dovadă de totală supunere — *obediencia*, cum spun izvoarele, ceea ce firește că Vlaicu nu a consimțit. Dimpotrivă, voievodul român s-a intitulat de la bun început „domn și singurstăpînitor" și, culmea sfidării față de rege, începe să bată propria-i monedă, cu însemne heraldice ce confirmau titlul voievodal.

Astfel se explică de ce, la nici două luni încheiate după urcarea pe tron a lui Vlaicu, regele Ludovic proclamă din Vișegrad războiul împotriva domnului Țării Românești (5 ianuarie 1365). Să parcurgem acest document (de fapt o circulară către comitate, în cazul de față fiind vorba de singurul exemplar păstrat, acela pen-

tru comitatul *Ung*, care prezintă cîteva lacune în textul deteriorat) ; să vedem ce incriminări i se aduc lui Vlaicu Vodă.

Toate relele, spune proclamația regală, încep de fapt cu tatăl lui Vlaicu : „Întrucît răposatul [Nicolae Alexandru] voievodul Țării Românești, ca unul ce și-a uitat de binefacerile primite de la noi și ca un nerecunoscător, încă de pe cînd se bucura de viața [aceasta] pămîntească [...] nu s-a înfricoșat [să calce] cu îndrăzneală cutezătoare credința sa cu care s-a legat [față de noi] cît și scrisorile întocmite între noi și el, cu privire la înțelegeri, dări și cuvenite nouă [în temeiul] stăpînirii noastre firești". Se are în vedere aici așa-zisul „compromis" din anul 1355, prin care se reglementau raporturile dintre Ludovic I și voievodul Nicolae Alexandru, anulat apoi prin măsurile luate de ultimul — între care și înființarea Mitropoliei (1359).

Vlaicu Vodă, noul domn, nu s-a lăsat mai prejos decît tatăl său, constată regele : „fiul său Vladislav, urmînd relele deprinderi părintești [...] [nerecunoscîndu-ne] cîtuși de puțin de stăpîn al său firesc, fără a ne cere învoirea, însușindu-și în pomenita noastră Țară Românească ce ni se cuvine nouă după dreptul și rînduiala nașterii, numirea sa mincinoasă *(titulum suum fictum erigens)* [...] întru înfruntarea domnului [său] de la care trebuie să capete el semnele [puterii] sale, a [cutezat] să treacă în locul [...] tatălui său în scaunul suspomenitei noastre Țări Românești". Așadar, rezultă limpede : regele îl considera pe Vlaicu Vodă ca pe un *uzurpator*, de vreme ce nu a

prestat omagiul de vasalitate și și-a arogat un titlu „mincinos“ — desigur acela de *singur-stăpînitor (samoderjavnîi)*. Să mai notăm că regele se considera stăpîn al Țării Românești prin dreptul nașterii *(iure geniture)* — o formulă pe care o vom întîlni îndată, raportată la alt loc și cu alt prilej. Nelegitimitatea titlului, în ochii regelui Ludovic, are în vedere și moneda lui Vlaicu — căci documentul vorbește de „însemne“ *(insignia)* pe care numai suzeranul le poate conferi vasalului.

De asemenea, Ludovic constată cu obidă că voievodul român s-a urcat pe tron *prin voința întregului popor*: „cu învoirea trădătoare și tainica înțelegere a românilor și a locuitorilor acelei țări“. Era, încă de pe acum, și o vădită amenințare la adresa elementului românesc din cuprinsul regatului însuși, pe care nu va întîrzia să o pună în practică.

În continuare, documentul din 5 ianuarie 1365 înșiră măsurile pe care cei chemați la oaste — din comitate — trebuie să le ia, între care și aceea deja amintită de noi (prezentarea cu arme, cai ș.a.). Cuvenitele amenințări în caz de nesupunere încheie acest act de mobilizare generală, ce urma „să se vestească în auzul tuturor, pretutindeni, în zisul comitat“. Mai precizăm faptul că oștile mobilizate împotriva lui Vlaicu Vodă trebuiau, potrivit ordinului regal, să se adune la Timișoara pentru ziua de *24 martie 1365*.

Ceva a intervenit însă după 5 ianuarie în politica regelui Ludovic I și istoriografia s-a străduit în fel și chip să explice: de ce, totuși,

scopul declarat al unui asemenea drastic ordin de mobilizare, cu justificări, indicații precise și cu un termen bine fixat, a fost abandonat pînă la urmă ? Firea versatilă a regelui ? Nerealismul acțiunii împotriva lui Vlaicu ? Plecarea capului și supunerea voievodului român ? Sau, dimpotrivă, tăria și dîrzenia acestuia din urmă, decis să lupte pe viață și pe moarte ? Căci, cum este știut, oastea regală se întrunește totuși — dar se îndreaptă nu împotriva Țării Românești, ci împotriva lui Srațimir, țarul din Vidin.

Într-adevăr, unii istorici au explicat schimbarea deciziei regale prin „compromisul“ cu Vlaicu : acesta s-a declarat supus, ba chiar a participat la acțiunea asupra Vidinului, primind în schimb recunoașterea sa în scaunul Țării Românești, inclusiv stăpînirea Severinului și a feudelor din nord *(L. Thallóczy)*. Alți istorici nuanțează : Vlaicu a dat dovadă de abilitate, căci s-a prefăcut numai a fi supus, amăgindu-l astfel pe rege, care îl confirmă etc. *(B. Hóman)*. Cam la fel a văzut lucrurile și *Nicolae Iorga* (1900) : „simulacru de supunere“ din partea lui Vlaicu, cu „obișnuitele făgăduieli goale de tribut, jurămînt și servicii“, iar în plus, credea istoricul, o împrejurare din țaratul Tîrnovei era favorabilă schimbării planului lui Ludovic : în 1365 se stinge țarul Ivan Alexandru, ceea ce deschidea perspectiva tocmai pătrunderii ungare în Balcani. În consecință, Vlaicu — deși rudă cu Srațimir — își sacrifică cumnatul din Vidin. Ulterior, în sinteza sa din 1937, N. Iorga își modifică opinia,

fiind mai reținut : papa Urban V, sub presiunea regelui Ciprului și chiar a regelui francez, îl îndeamnă pe Ludovic să nu-și uite îndatoririle de cruciat ; de aceea, o punte de împăcare „i se întinse“ lui Vlaicu, căci „facerea omagiului muntean se arată gata Ludovic, legat nedespărțit de această concepție, s-o plătească oricît de scump“ — amînînd deocamdată acest act formal ; drept urmare, Ludovic I „își caută o poartă de pătrundere în Balcani, atacînd, a doua zi după moartea împăratului tuturor bulgarilor, Alexandru, pe slabul țar separatist Srațimir“.

Desigur, ultima circumstanță, cronologică (țarul Ivan Alexandru nu a murit în 1365, ci în 1371) iese din discuție și, deci, nu explică intervenția regelui împotriva lui Srațimir. Pe de altă parte, nu există nici un izvor care să ateste participarea lui Vlaicu, în 1365, împotriva rudei sale de pe malul drept al Dunării, cum dealtfel nu posedăm vreo informație că voievodul nostru s-ar fi speriat de proclamația din 5 ianuarie 1365, determinîndu-l să se închine lui Ludovic. Toate datele împrejurărilor de atunci, constată *Maria Holban,* arată în afară de îndoială că „*nu* Vlaicu și-a schimbat atunci poziția, ci însuși Ludovic. Exact ca în împrejurările amintite [distinsa autoare se referă la anul 1356, cînd Ludovic I se pregătea de război împotriva lui Ștefan V. Uroș, dar pornește contra Veneției — n.ns.] regele, găsind condiții prielnice pentru reușita unei acțiuni de cucerire își amînă pe mai tîrziu planul inițial. E de la sine înțeles că odată pornită acțiunea din

Vidin, regele nu avea să înceapă ostilități și împotriva domnului vecin. Domnul Țării Românești nu avea decît o singură cale de urmat: expectativa". Ceea ce nu înseamnă, desigur, că Vlaicu nu era conștient că îi va veni rîndul să fie atacat. De aceea, expectativa lui s-a împletit cu vigilența.

„Banatul Bulgariei" (1366—1369). Așadar, Ludovic s-a decis să-l atace mai întîi pe Srațimir, amînînd răfuiala cu Vlaicu Vodă după ce își va fi asigurat flancul de sud-vest, poate la sugestia palatinului Nicolae Kont — promotorul expediției asupra Vidinului, avîndu-i alături pe Dionisie Láckfy, voievodul Transilvaniei, și pe Benedict Himfy, comitele de Pojon. În mai 1365, oastea de invazie trece Dunărea prin Banat (în rîndurile ei se aflau și contingente de români din districtul Caransebeș), pătrunzînd pe la Porțile de Fier în țaratul Vidinului. Cucerirea capitalei lui Srațimir era un fapt împlinit la sfîrșitul lunii amintite, căci la 4 iunie un act îl amintea deja pe „căpitanul cetății noastre Vidin și al districtului ei", care era tocmai Benedict Himfy. Srațimir și soția lui au fost luați prizonieri. Țarul bulgar, spune cronica oficială a lui Ludovic, redactată de Ioan de Tîrnava, a fost întemnițat la *Gomnech*, o cetate din Croația, în dioceza Zagrebului (Agram). Peste puțină vreme, regele îl răsplătea și pe animator — pe Nicolae Kont : diploma din 30 iunie 1365 motivează acțiunea regelui Ludovic, care declară că Bulgaria i se cuvine prin „dreptul nașterii" *[iure geniture]*. De peste 150 de

ani această țară făcea parte din titlurile regilor arpadieni și angevini...

Așadar, Benedict Himfy era doar un „căpitan“ ; unul care este dealtfel înlocuit, în septembrie—octombrie 1365, de Dionisie Láckfy, ajutat de fratele său Emeric. În *această* calitate îl însoțește Dionisie pe împăratul Ioan V Paleologul, care pornise în iarna anului 1365 spre Buda, după ajutorul în care spera neîncetat. „Venerabila figură de măreață fantasmă“, cum o numește Nicolae Iorga — văzînd în basileu întruchiparea decadenței Bizanțului — a poposit și pe meleagurile noastre și anume, printre aceiași bănățeni ai Caransebeșului, și nu numai la ducere spre Buda, ci și la întoarcere. Vom avea prilejul să arătăm în cel fel au căutat acești români de ispravă să-și revendice „decontarea“ cheltuielilor făcute cu acest prilej.

Împăratul era însoțit de doi din fiii săi — Mihail și Manuel, viitorul împărat, precum și de logofătul Gheorghe Manicaites. Acesta din urmă îi era mai mult decît necesar : catolic în credință, împăratul spera ca prin el să-l cîștige mai lesne pe Ludovic. Monarhul ungur se lăsa însă greu ; cere încă o dată avizul papei Urban V, tratează cu Veneția și chiar cu Raguza. Era limpede ca lumina zilei : regele era numai în vorbe pentru ajutorul împotriva turcilor, în fapt urmărindu-și propriile interese. Tratativele de la Buda au fost deci o amară decepție pentru Ioan V Paleologul, care în februarie-martie 1366 era deja condus la graniță de gazda sa regală (Manuel fusese lăsat ca zălog la Buda). Încă o dată, la 2 februarie

1366, Ludovic găsește nimerit să declare că are drepturi asupra Bulgariei *[iure geniture nobis debiti]*.

Acum urmează adevăratele peripeții ale împăratului bizantin. Ajuns la Vidinul ocupat de unguri, Ioan V se vede silit să rămînă luni în șir în această cetate, deoarece țarul Ivan Alexandru îi refuza trecerea către Constantinopol. În astfel de condiții uimilitoare, se iscă faimoasa expediție de „recuperare" a vărului său savoiard, Amedeo VI (Contele Verde) — respectiv, pătrunderea flotei sale în Marea Neagră, tocmelile cu țarul din Tîrnovo, cu despotul Dobrotici, asediul Varnei etc. În octombrie 1366, Amedeo VI cucerește Mesembria și în această cetate maritimă ajunge, în sfîrșit, Ioan V Paleologul și abia la 20 ianuarie 1367, pentru ca, după alte tratative între cei doi veri, ambii să intre în Constantinopol în aprilie 1367. „Călătoria" împăratului este deci un episod care atinge doar în parte istoria poporului nostru.

Dar anul 1366 mai înseamnă și altceva : pe de o parte, transformarea „căpităniei" Vidinului într-un „banat" al Bulgariei, încredințat iarăși lui Benedict Himfy (septembrie 1366), dublat de fratele său Petru, iar pe de alta, pornirea ofensivei împotriva românilor din Banat și Transilvania, de care am mai amintit. În actul său din 28 iulie 1366, Ludovic mai spune : „de aceea, vrem ca acești nobili să fie datori și ținuți să ne ajute pe noi, și în locul nostru pe voievodul nostru al Transilvaniei sau pe vicevoievodul său pentru zdrobirea sau nimicirea necredincioșilor îndărătnici și răzvrătiți din

părţile acelea împotriva noastră şi a sfintei coroane". Represiunea ce avea loc în interiorul arcului carpatic făcea parte organică din cercul de fier care se strîngea în jurul lui Vlaicu Vodă, căci şi el era socotit „necredincios" şi „răzvrătit".

Mai mult, însăşi organizarea „banatului Bulgariei" făcea parte din planul de măsuri pe care regele le urzea împotriva voievodului român. Această marcă de graniţă era menită să fie principalul punct de sprijin al ofensivei catolice în Balcani. Totodată, însă, noul „banat" unea ambele maluri ale Dunării, căci în fapt, aşa cum vădesc izvoarele, autoritatea dregătorului ungur din Vidin se întindea şi asupra teritoriului din Banatul românesc, respectiv asupra cetăţilor Timişoara, Jdioara, Caransebeş, Mehadia şi Orşova. „Deci, conchide în această privinţă *M. Holban*, pe lîngă rostul ofensiv al acestui banat nou înjghebat pentru cruciada balcanică, se vădeşte de la început şi rostul său de contrapondere la banatul severinean, la a cărui redobîndire [din mîinile lui Vlaicu — n. n.] trebuise să renunţe regele".

În toiul acestor evenimente din 1366, o singură dată reapare numele lui Vlaicu Vodă, mai exact, în două acte ce privesc aceeaşi chestiune : stabilirea hotarelor unor posesiuni aparţinînd acelui *comes Alpium* (comite al plaiurilor) care era Ioan zis Tompa, precum şi ale altui Ioan, fiul lui Petru de Cisnădie. O poruncă regală, din 10 octombrie 1366, ordona acest lucru vicevoievodului Petru al Transilvaniei, ca şi capitlului episcopiei de Alba Iulia ; dar actul pre-

ciza : delimitarea în cauză avea în vedere „pămînturile aflătoare sub voievodatul domnului Vladislav, voievodul nostru din Țara Românească". La 24 noiembrie același an, capitlul amintit raporta îndeplinirea hotărniciei, cu minuție, dar numai în ceea ce privește moșiile lui Ioan, fiul lui Petru de Cisnădie (respectiv Săcel și Orlat).

S-a făcut mult caz de aceste acte, considerîndu-se că la vremea respectivă domnul român era împăcat deja cu Ludovic, că se bucura de favoruri, fiind întărit în posesiunile sale de peste munți etc. Aparențele, rezultate din critica actelor amintite, ar îndemna și la asemenea interpretări. În fapt, însă, nici o schimbare nu intervenise : era o stare „nici pace, nici război" între Ludovic I și Vlaicu Vodă ; situație ce s-a prelungit și în anul următor, 1367, cînd singurele fapte notabile (în general, lipsesc informațiile despre cele petrecute în acest an în ținuturile dunărene) au fost : căderea în dizgrație a palatinului Nicolae Kont și înlocuirea lui cu Vladislav de Oppeln (după 24 aprilie 1367) și zvonurile ajunse la curtea regală despre acel enigmatic „*Zoaykuch*", care ar fi fost gata să predea Vidinul țarului din Tîrnovo, în schimbul a trei orașe pontice destinate lui Ioan V Paleologul, totul contra a 180 000 de florini (22 mai 1367). De asemenea, la conducerea „banatului Bulgariei" nu mai sînt frații Himfy, căzuți și ei în dizgrație, ci — pentru scurtă vreme, e drept — doi oameni noi : Ladislau, fiul lui Filip (Szeglaki) și Konya Széchenу (fiul lui Toma, fostul voievod al Tran-

silvaniei, instigatorul invaziei lui Carol Robert din 1330 împotriva lui Basarab). Căderea palatinului Kont — un om belicos dar intrigant și perfid, potrivit propriilor expresii ale lui Ludovic — părea într-adevăr o victorie a politicii de cumpănire (Maria Holban evidențiază cu bună dreptate rolul „partidei poloneze" din regatul maghiar, adversara expansiunii în Balcani). După scurt timp, evenimentele vor evolua totuși către ceea ce a voit și a dorit regele : invazia Țării Românești.

Războiul de apărare din 1368. Încă la 15 decembrie 1367 regele poruncea nobililor din Transilvania să fie gata de război : „Căci voi știți și obștea voastră poate fi încredințată fără umbră de îndoială că pînă acuma am împlinit voia și placul vostru și vom mai face aceasta cu ajutorul lui Dumnezeu" — o aluzie la cele întărite nobililor în anul precedent, ceea ce a stîrnit valul de represiuni față de „eretici", „schismatici", „răzvrătiți", în special români. Noul an 1368 debuta deci sub zăngănitul armelor din partea lui Ludovic I de Anjou.

Vlaicu Vodă, în schimb, îl vedem la începutul acelui an în evidentă dilemă : regele nu proclamase totuși războiul împotriva sa, ca în 1365, nu exista deci un *casus belli* ca atare, dar *presiunea politică* de peste munți se exercita în chip felurit -- și ea ni se evidențiază în chipul cel mai lămurit dacă examinăm încă o dată privilegiul comercial pentru brașoveni, din 20 ianuarie 1368.

Și ce ni se spune în preamblul acestui important document ?

„Vladislav, din mila lui Dumnezeu și a maiestății regești voievod al Țării Românești și ban de Severin, prin cuprinsul scrisorii de față, dăm de știre tuturor cărora se cuvine că preaînălțatul principe și domn Ludovic, vestitul rege al Ungariei, milostivul nostru domn firesc [adică : *suzeran*, n. ns.], a trimis la noi pe magistrul Dumitru zis Lepeș, cavaler al curții sale regești, pentru a rîndui și a întări legămîntul unei păci veșnice între noi, pe de o parte, și locuitorii provinciei Brașov, vecinii noștri preascumpi, pe de altă parte, punîndu-ne printr-însul în vedere cu strășnicie ca să întărim [și] să păzim pe acei brașoveni în toate libertățile pe care le-au avut ei din bătrîni în Țara noastră Românească. Așadar, noi, dorind întotdeauna să dăm ascultare poruncilor regești, am hotărît să hărăzim pe veci etc."

Să reținem, deocamdată, că trimisul regelui nu era un oarecare : Dumitru zis Lepeș — acest magistru și cavaler al curții — făcea parte dintr-o familie de notorietate, care a dat Transilvaniei înalți dregători laici și ecleziastici (un Ioan, castelan de Deva — participant în 1368 la războiul împotriva lui Vlaicu ; un Lorand, vicevoievod ; un Gheorghe, episcop ș.a.). El să fii fost însărcinat *special* de rege să trateze clauzele unui așezămînt comercial — sau *numai* pentru un asemenea act ? De regulă, privilegiile comerciale de mai tîrziu erau date la solicitarea expresă a celor interesați : „am împlinit rugămintea pîrgarilor din Brașov", de

pildă, este un leit-motiv ; mai mult, beneficiarii (negustorii braşoveni, prin reprezentanţii lor) luau parte la redactarea actelor (de obicei pe baza privilegiilor mai vechi), figurînd ca martori : este cazul acelor Felentin (Valentin) Martin și Cruş (1413) ; Revel Hanăş și Cîrstea din Rîșnov (1421) ; alt Valentin și Johann Crispus (1424) ; în sfîrşit, Johann Hoppendey (1431 : „cînd a venit Hana Hopăndei cu hrisovul lui Mircea voievod") etc. Abateri de la acest tipic protocolar există, desigur, mai ales în cazul privilegiilor domnești acordate din inițiativă proprie (martorii fiind boierii munteni).

Oricum ar fi, putem deduce că Dumitru Lepeş nu se găsea întîmplător în Țara Românească, în acel *moment politic* de la finele anului 1367 și începutul anului 1368, cînd la ordinea zilei — de partea regelui, ca și de aceea a lui Vlaicu — nu se aflau neapărat interesele comerciale ale negustorilor brașoveni, deși acestea puteau cîntări în politica generală a vremii. Probabil că numitul cavaler, ca și alt mesager regal din același an — cum vom vedea îndată, venise cu altfel de cereri din partea lui Ludovic : supunerea voievodului, sprijinirea acțiunii de la Vidin (unde începea să se clatine poziția ocupanților), deci angajarea totală a voievodului și subordonarea lui politicii angevine. Firește, Vlaicu nu a consimțit și atunci, pentru salvarea aparențelor, s-a găsit *formula de compromis* prin privilegiul acordat brașovenilor. A fost vorba totuși de un eșec al voievodului nostru și de un succes al regelui, sau poate invers ? Nicidecum. Eve-

nimentele următoare vor arăta că nimic din ceea ce ar fi constituit elementele „păcii“ din 20 ianuarie 1368 nu mai era în vigoare către finele acelui an.

Dar să mai stăruim asupra acestui privilegiu, care vădeşte — cum credem că a reieşit din cele spuse pînă acum — o importanță mai mare decît a unui act de rutină din partea cancelariei voievodale româneşti.

Astfel, istoriografia a sesizat mai demult că există o nepotrivire între titlul voievodal din textul propriu-zis şi legenda de pe sigiliul domnului — aceasta din urmă sunînd : + LADIZLAU[S DEI GRATIA VAIVODA TRA]NSALPINUS B[ANUS DE ZEURINO D]UX DE FUGRUS. Or în titlul din text lipseşte mențiunea *duce de Făgăraş*. „Această triplă calitate a domnului român, *ce nu apare în cuprinsul privilegiului din 20 ianuarie 1368*, apare ulterior în două acte ale domnului date la 25 noiembrie 1369 şi la 16 iulie 1372, ce ne-au parvenit fără peceţiile lor respectiv aplicate şi atîrnate la documentele pomenite. Cum se explică această nepotrivire ? Credem că singura explicație posibilă e aceea a *înlocuirii peceții inițiale cu pecetea aflătoare acum.* Această înlocuire a trebuit să se producă *cu prilejul reconfirmării privilegiului după împăcarea din 1369.* Această reconfirmare devenise necesară după ruptura din toamna anului 1368. Aşa precum domnul a fost desigur *reconfirmat în vechile feude* (şi aşezat în feuda nouă — Făgăraşul), tot aşa şi actul din 1368 a trebuit să fie reconfirmat prin schimbarea peceții celei vechi cu pecetea nouă“,

În argumentarea de mai sus, aparținînd Mariei Holban, există totuși un amănunt care se întoarce împotriva ei : *nepotrivirea dintre text și pecete s-a menținut și după împăcarea din 1369* (normal ar fi fost ca și textul să fi fost refăcut, punîndu-se de acord titlul de aici cu cel din pecete). În fapt, chiar dacă erau în joc interese economice majore, pentru ambele părți, au primat atunci mai ales interesele politice. Desigur, stăpînirea Făgărașului probabil că încă nu era recunoscută de rege, dar Vlaicu o afirmă — prin sigiliul său — la începutul anului 1368. (Să notăm că D. Onciul, în studiul său despre titlul și posesiunile lui Mircea cel Bătrîn, 1901—1903, interpreta delimitarea hotarelor din 1366 tocmai în legătură cu Făgărașul ; în 1899, savantul considera că ducatul Amlașului putea să depindă de Banatul de Severin — dar acum el scrie : „Dacă totuși el nu se află în titlul lui Vladislav, cauza pare a fi că pe atunci această parte de peste munți sau nu se numea încă astfel, fiind considerată ca parte din ducatul Făgărașului sau nu i se dădea atîta importanță spre a fi pusă în titlu, cum uneori încă sub Mircea“). În scurt, politica faptelor împlinite îl avantaja și pe Vlaicu : el stăpînea în 1368 și Severinul și posesiunile din viitorul Amlaș și ducatul de Făgăraș. El ținea bine în mîinile sale întreaga Țară Românească.

Dar presiunile asupra voievodului român devin tot mai accentuate în primăvara acelui an — și ele se leagă tot de chestiunea Vidinului. Acolo, în locurile ocupate de regatul Ungariei, începe o mișcare populară împotriva ocu-

panților, o răzvrătire în masă, sprijinită pe ascuns sau direct și de țarul din Tîrnovo și de turci. La 1 martie 1368, sînt readuși în fruntea „banatului“ aceiași frați Himfy ; o scrisoare a regelui, cu această dată, poruncea castelanilor de Timișoara, Jdioara, Mehadia, Caransebeș și Orșova să asculte de noul ban Benedict Himfy. La 26 martie, Ludovic îi comunică banului și un fapt nou : nu numai că-i trimitea acestuia „o bună cîtime de ostași în ajutorul vostru“, dar îl mai înștiința despre trimiterea unui sol la domnul Țării Românești ! „Acuma, însă, am hotărît să trimitem la Vlaicu, voievodul Țării Românești, ca sol al nostru, pe magistrul Nicolae, fiul lui Grigore, cavalerul nostru, poruncindu-i să facă bine să spună el mai departe și cele ce veți voi să vestiți prin el numitului voievod. De aceea, veți putea să încredințați magistrului Nicolae tot ce veți voi, spre a fi adus la cunoștință sus-zisului voievod“. O scrisoare cu aceeași dată și cu conținut asemănător era trimisă lui Benedict Himfy și de palatinul Vladislav de Oppeln.

Nu vom înțelege desfășurările ulterioare ale evenimentelor dacă nu vom preciza că Ludovic adresase prin solul său — ca mai devreme prin Dumitru Lepeș — un adevărat *ultimatum* voievodului român, ceea ce nu rezultă din formularea alambicată (și discretă) din scrisoarea regală de la 26 martie 1368. Într-adevăr, regele însuși a dezvăluit mai tîrziu, la 17 iulie 1368, însărcinările date magistrului Nicolae : „Credinciosul nostru ! — se adresează el lui Benedict Himfy — am primit scrisoarea magis-

trului Petru, fratele vostru, trimisă nouă și vouă, și am luat pe deplin cunoștință de cuprinsul ei. La cele cuprinse în ea vă răspundem vouă că magistrul Nicolae, fiul lui Grigore, comitele de Hevesuijvár, ne-a încredințat și ne-a chezășuit, sub [pedeapsa] pierderii capului și a moșiilor sale, că voievodul Vlaicu va împlini pe de-a întregul dorința noastră și [sarcinile] ce i s-au încredințat lui, și că va trimite destule merinde la Vidin, lăsînd la o parte orice șovăire".

Așadar, revenit din misiunea sa la Vlaicu, amintitul sol îl asigurase pe rege, sub strașnice jurăminte și amenințări, că voievodul român se angajase să ofere provizii garnizoanei din Vidin, *așa cum ceruse însuși regele*. Dar Ludovic nu ceruse numai provizii, ci și trupe românești, adică pretindea ca Vlaicu să participe la anihilarea stării de revoltă ce tocmai izbucnea în cetatea și ținuturile ocupate. Scrisoarea lui Petru Himfy, evocată de rege, ataca chiar această latură nevralgică (este scrisoarea din 4 iulie 1368, din care am menționat pasajul referitor la „steagurile" *[banderia]* din oastea lui Vlaicu Vodă). Este lesne de dedus că misiunea solului angevin rămăsese fără nici un rezultat la circa patru luni după efectuarea ei, tot astfel cum și trimiterea de trupe din partea lui Vlaicu era o *cerință nerealizată* între 4 și 17 iulie 1368. Într-adevăr, Vlaicu Vodă nu a șovăit să respingă demersurile ultimative ale regelui Ludovic. Ațițarea regelui venea dealtfel și din partea papei ; o scrisoare a acestuia din urmă îi cerea regelui „să pornească asupra

țărilor schismaticilor [...] pentru a se război cu aceștia" (12 aprilie 1368). Atitudinea dîrză a voievodului Vlaicu a pus însă capăt răbdării lui Ludovic I de Anjou, care proclamă încă o dată mobilizarea oastei împotriva lui Vlaicu Vodă. *De data aceasta războiul va începe cu adevărat.*

Războiul din 1368 a preocupat în largă măsură istoriografia noastră și străină, între altele și datorită faptului că, păstrînd proporțiile și respectînd condițiile concrete, expediția ungară a avut soarta celei de pomină din 1330. Cu toate acestea, cronologia evenimentelor suferă : deja *Al. Vasilescu*, în 1945, indica o sumedenie de păreri în legătură cu data războiului, care ar fi avut loc în 1367, 1368, 1369 (de pildă D. Onciul, N. Iorga ș.a.) sau chiar în 1370. Ilie Minea stabilise data : între 14 septembrie și 7 decembrie 1368, pentru ca Al. Vasilescu însuși să afirme : toamna anului 1368, încurcîndu-se însă în desfășurările ulterioare, deoarece vorbea de lupte pentru Severin etc.

Izvorul acestor „rătăciri" în istoriografie este chiar cel principal — cronica lui Ioan de Tîrnava, care așază luptele după ce menționează alegerea și încoronarea ca rege al Poloniei a lui Ludovic I de Anjou (eveniment ce a avut loc după 5 noiembrie 1370, cînd , într-un accident de vînătoare, moare Cazimir III cel Mare). Mai mult, Ioan de Tîrnava narează în același capitol (XXXVIII) despre luptele care au avut loc aievea, dar la un interval de mulți ani între ele — unele fiind tocmai cele din 1368, pe cînd celelalte s-au situat mai tîrziu (și e vorba în

adevăr de luptele pentru Severin). Această distincție, care a pus ordine în cunoștințele noastre, aparține Mariei Holban (1956). Tot dînsa a stabilit și data de 4 iulie 1368 pentru scrisoarea amintită a vicebanului Petru Himfy — document care i-a încurcat enorm pe istorici, întrucît s-a considerat greșit că datează din 17 octombrie 1368 (revenea a spune că Petru cerea ajutor în „steaguri“ românești tocmai în momentul cînd Ludovic se afla în luptă cu Vlaicu Vodă !). Cu un singur lucru a fost de acord istoriografia — desigur cu nuanțele respective, în funcție de anumite tendințe : desfășurările (din 1368) au reprezentat indiscutabil preliminariile celor din 1369, cînd se va lichida „banatul Bulgariei“ de la Vidin. Dar lichidarea acestuia, cu concursul lui Vlaicu Vodă, a însemnat chiar situarea la apogeu a însuși voievodului român.

O dublă victorie românească. Derularea evenimentelor ne arată că mobilizarea oștirii regale s-a făcut înainte de 14 septembrie 1368. Un act al capitlului din Cenad, cu această dată, menționează că s-a amînat judecata în pricini de hotare ale moșiei Keer „din pricina plecării oștirii de acum a acelui domn al nostru [Ludovic], pornită împotriva voievodului Vlaicu *(contra Laich voyuodam moti“)* ; amînarea judecății a fost fixată „pe a cincisprezecea zi după lăsarea la vatră a acelei oștiri“. Asemenea situații au fost numeroase atunci (ele vor fi evocate și după 1370). Una din ele prezintă

destul interes, întrucît ne oferă informații cu privire la *starea de spirit* a celor plecați să lupte *(siliți* mai bine zis). Astfel, la 16 septembrie 1368, conventul mănăstirii din Cluj-Mănăștur adeverește că un anume Nicolae, fiul lui Ioan, își vinde părțile de moșie din Giula și Deușu pentru suma de 80 de florini. De ce ? Deoarece *„el trebuie să plece de nevoie în oastea regească de acum* (subl. ns.), pornită împotriva lui Vlaicu, înspre Țara Românească, împreună cu măritul bărbat, domnul Nicolae, voievodul Transilvaniei și comitele Solnoc, adică căpetenia oștirii regești, și cu magistrul Ioan zis Lepeș, castelanul de Deva, stăpînii săi [...]". Lăsarea la vatră, evocată de primul document — așa-numita *residencia exercitus* — a avut loc la 7 *decembrie 1368 :* așadar, oastea lui Ludovic a fost chemată să-i îndeplinească acestuia poruncile timp de circa trei luni de zile.

Atacul împotriva lui Vlaicu Vodă și a Țării Românești a pornit din două direcții : *dinspre sud-vest,* din „banatul Bulgariei" — însuși Ludovic I, care căuta să lovească Severinul, în fața căruia — la Cladova — se afla la 12 noiembrie 1368 ; *dinspre nord,* din Transilvania, de unde venea oastea voievodului Nicolae Láckfy, împreună cu cei amintiți (inclusiv vicevoievodul său, Petru). Era un plan strategic-tactic ce țintea fracționarea forțelor lui Vlaicu Vodă și nimicirea lor, cucerirea capitalei de la Argeș și a țării întregi.

Numai că acest plan a fost dejucat de Vlaicu Vodă, care a prevăzut din timp situația, căci

oastea lui s-a aflat acolo unde trebuia să fie; *voievodul român nu a fost luat prin surprindere.* Într-adevăr, Vlaicu însuși a stat cu o parte din oaste în fața regelui Ludovic, *împiedicîndu-i trecerea Dunării,* ceea ce a însemnat năruirea intențiilor în ce privește ocuparea Severinului de către rege. Pe de altă parte, oastea voievodului Nicolae Láckfy a reușit să treacă munții, dar suferă un dezastru total, fiind nimicită de restul oștirii lui Vlaicu Vodă, în frunte cu pîrcălabul Cetății Dîmbovița, *Dragomir.* Să vedem ce ne spune în această privință faimosul capitol XXXVIII („De exercitus Regis, in partes Transalpinas") din cronica diaconului *Ioan de Tîrnava (Küküllö* sau *Kikullew).* Vom urma, în parte, traducerea lui *Al. Vasilescu:*

„De asemenea, regele însuși a năvălit din Bulgaria spre părțile transalpine [Țara Românească], (pe cînd) din cealaltă parte, dinspre secui, l-a trimis cu o oaste puternică, pe Nicolae, voievodul transilvan, cu nobili și secui din părțile Transilvaniei, cu Simon fiul lui Mauriciu și cu alții dintre cei mai vajnici ostași ai săi, ca să cerceteze Țara Românească, împotriva lui Vlaicu, voievodul zisei țări, care se răsculase împotriva maiestății regale. Acela [Vlaicu] stătea la pîndă lîngă Dunăre cu o oaste mare, în partea opusă domniei Bulgariei (regni Bulgarie), căutînd să stăvilească trecerea oastei domnului rege. Totuși, acel voievod Nicolae, trecînd cu oastea suszisă rîul Ialomița *(Ilumcza),* unde se aflau întărituri și cetățui făcute de români *(ubi fortalicia et propugnacula erant, per*

Olachos firmata), pe care le-a izbit cu putere și făcînd război cu oastea puternică a însuși voievodului Vlaicu, al cărei căpitan era comitele Dragomir românul, pîrcălabul aceluia de Dîmbovița *(cuius capitaneus erat comes Dragmer Olachus, castellanus eius de Domloyka)* și printr-o luptă foarte înverșunată a obținut victoria ; și, după ce a omorît pe mulți, pe însuși căpitanul [Dragomir] l-a pus pe fugă : dar după aceea, înaintînd apoi neprevăzător prin desele prisăci *(indagines)* ale mărăcinișurilor și cînd se înghesuise în niște trecători strîmte, a fost atacat de mulțimea românilor din păduri și din munți, [și] chiar în acel loc a fost ucis, dimpreună cu măritul bărbat Petru, vicevoievodul său, ca și cu Deseu zis Was, cu Petru al lui Ruffus, castelanul de Cetatea de Baltă *(de Kukullewar)*, cu Petru și Ladislau ai secuilor, bărbați viteji, și cu alți mulți ostași și nobili de vază. Și, cînd ungurii din amintita oaste au dat dosul și s-au pus pe fugă, nimerind ei în locuri înnămolite și mlăștinoase *(lutosis et paludosis)*, întărite, mulți din ei au fost măcelăriți de români și numai cîțiva au scăpat cu marea primejdie a vieții și cu paguba avutului ; și corpul neînsuflețit al acelui Nicolae voievodul, smuls cu mare încleștare din mîinile românilor, l-au adus în Ungaria, spre a fi înmormîntat la Strigoniu, în mănăstirea Fericitei Fecioare".

Aceasta este relatarea lui Ioan de Tîrnava. Ea consemna dubla victorie românească, din vest și nord, asupra oștii invadatoare a lui Ludovic I de Anjou.

Dar, în pofida conciziunii sale, spusa cronicarului oficial al regelui Ludovic mai are un merit : acela că ne dezvăluie, cu destulă limpezime, planul strategico-tactic al oastei conduse de voievodul Nicolae Láckfy. Într-adevăr, „operația-cleşte" chibzuită de rege şi de strategii săi viza o mişcare de învăluire, căci oastea transilvăneană trece Carpații nu pe la pasul Bran (cum ar fi fost normal — fiind o cale directă şi deja frecventată către inima Ţării Româneşti), ci, aşa cum precizează Ioan de Tîrnava, „*dinspre secui*" (ultra Siculorum) ; probabil, cum presupuneau Nicolae Iorga şi apoi Al. Vasilescu, trecerea peste Carpați se va fi făcut fie prin valea Buzăului, fie prin pasul de la Cheia-Teleajen. Numai astfel se poate explica atingerea rîului Ialomița, potrivit relatării cronicarului, ceea ce denotă *un itinerar de la est spre vest* din partea oştirii voievodului transilvănean. Desigur, ca ipoteză, mai putem presupune că planul de invazie urmărea pătrunderea dinspre sud către Cîmpulung şi capitala de la Argeş — trupele voievodului urmînd să se retragă fie pe la Bran, fie pe la Turnu Roşu.

Dacă aşa au stat lucrurile înseamnă că *prima luptă* a avut loc într-adevăr pe rîul Ialomița — *în ținutul Tîrgoviștei,* cum sînt de părere aceiași istorici citați ; acolo, în pofida organizării prealabile a dispozitivului de apărare românesc, într-o zonă marcată și azi de ape, mlaștini etc., ar fi fost pus pe fugă pîrcălabul Dragomir (informație supusă desigur cauțiunii). Ulterior, neprevăzătorul Nicolae Láckfy

s-a îndreptat singur către tragicu-i destin, fiind urmărit și înghesuit la loc strîmt, desigur muntos *(ac passus strictissimos conclusus... de silvis et montibus invasus)* iar apoi anihilat cu totul în *a doua luptă* — într-un loc pe care de această dată nu îl mai putem preciza (pe valea Dîmboviței ? cumva la Cetățeni ?).

Desigur, pentru a explica izbînda lui Vlaicu Vodă în acest *război de apărare din toamna anului 1368* (luptele respective au avut loc, în principal, în *luna noiembrie)*, nu trebuie să avem în vedere doar factorii moral-volitivi, dorința de victorie a oștenilor români, care luptau pentru o cauză dreaptă : apărarea lor și a țării. Cum am arătat deja și cum rezultă și din cronica lui Ioan de Tîrnava, Vlaicu Vodă nu stătuse cu brațele încrucișate așteptîndu-l pasiv pe invadator. El luase măsuri de organizare a apărării, toate acestea făcînd parte din arsenalul de luptă al oștirii lui Vlaicu Vodă, din tactica de veche tradiție la români. Voievodul reedita o victorie strălucită, comparabilă în bună parte cu aceea a bunicului său, Basarab I.

Eliberarea și stăpînirea Vidinului (1369). Victoria lui Vlaicu Vodă pecetluise și soarta stăpînirii ungare asupra Vidinului. Căci regele, înfrînt pe ambele fronturi de luptă, se retrage în Banat ; îl aflăm la Mehadia, pe cheltuiala acelorași cneji români din Caransebeș, apoi colindă domeniile fraților Himfy. Din *Eng* (o localitate dispărută, lîngă Ciordea), el dă la *4 decembrie 1368* o „deslegare"

sau „absolvire“ castelanilor de Vidin, Lagan și Feyrwar (Belogradcik): în caz de pierdere a acestor cetăți sau de capitulare, el, regele, nu-i va învinovăți pe aceștia de necredință față de el. Peste trei zile, la *7 decembrie 1368*, Ludovic ordonă lăsarea la vatră a oastei mobilizate în septembrie. Vlaicu Vodă — *stăpîn pe situație* — devine și arbitrul evenimentelor ce se petrec la Vidin.

Acolo, cu trei oaze reprezentate de *cetățile* amintite și unde mai stăpîneau *de fapt* oștenii unguri și balistarii genovezi, întregul teritoriu al „banatului Bulgariei“ era în revoltă. Mînia maselor se îndrepta mai ales asupra misionarilor catolici — franciscanii —, împotriva cărora localnicii s-au dedat la excese, dar și ocupanții militari erau urîți de popor. O „cărțulie“ a unor anume Drăgan și Rajko poartă și această lapidară însemnare în slavonă, care spune mai mult decît o cronică întreagă: „S-a scris [...] în zilele cînd ungurii stăpîneau Vidinul, și mare nenorocire s-a abătut peste popor în acea vreme“.

În vecinătate, la Tîrnovo și la turci, se urzeau planuri de cucerire (o afirmase și Petru Himfy, în scrisoarea sa din 4 iulie 1368). Atunci, *chemat de vidineni*, intervine Vlaicu Vodă. În această privință nu există nici un dubiu: *Cronica franciscană* (ostilă dealtfel lui Vlaicu, pe care îl acuza de încurajarea exceselor amintite) recunoaște: „împlinindu-se vremea, acea cetate [Vidin] a fost luată de regele Basarab *(per regem Bozorad)* schismaticul, prin trădare, cu încurajările unor locui-

tori ai acesteia *(consencientibus eidem nonnullis civibus, proditorie fuit capta)*".

Cînd anume a pătruns Vlaicu la Vidin — nu se știe sigur ; în orice caz, acest lucru s-a întîmplat în iarna 1368/1369, îndată după victoria asupra lui Ludovic, poate chiar în decembrie 1368 sau ianuarie 1369. Nu este exclus ca documentele regale din 4 și 7 decembrie 1368 să fi fost consecința acțiunii lui Vlaicu Vodă. Oricum, acesta se afla la Vidin la data de *12 februarie 1369*, cum se arată în *Cronica franciscană*. Voievodul trecuse Dunărea cu ostașii săi, desigur cu ajutorul unor ambarcațiuni ușoare (dacă apele fluviului nu erau cumva înghețate, în care caz se poate admite trecerea pe gheață). Mai tîrziu, *Mauro Orbini* consemna : „venne con molta gente sotto Vidino", pretinzînd însă că Vlaicu *[Vulaico Voievoda di Valachia]* ar fi dat foc orașului și ar fi deportat dincoace pe toți locuitorii — „lo bruscio : et mandando nel suo paese, posto di là dal Danubio, tutta la gente, che trovo in Vidino". Domnul Țării Românești va fi capturat prizonieri dintre ocupanții cetății și-i va fi trecut într-adevăr pe malul românesc, cu scopul ca, ulterior, aceștia să „cîntărească" în cererile voievodului de a-l elibera din prinsoare pe țarul Srațimir. Dealtfel, același Orbini mai arată că regele s-ar fi îndreptat apoi spre Vidin pentru a-l alunga pe Vlaicu (fapt neconfirmat de alte surse), dar face pace cu acesta și îl eliberează pe țarul bulgar. Acest eveniment va avea loc însă cu mai multe luni mai tîrziu.

Într-adevăr, situația din Vidin nu putea fi rezolvată decît prin eliberarea și reînscăunarea țarului Srațimir, ruda voievodului român, care încă se afla în detenția croată. Vlaicu nu aștepta decît lămurirea acestei *situații politice*, întrucît acțiunea sa militară la sud de Dunăre îi fusese solicitată de vidineni ; ea nu urmărea deci scopuri anexioniste. *Bineînțeles, voievodul român guverna realmente în Vidin și în ținutul înconjurător* — inscripția slavonă de la Argeș probînd acest fapt cu claritate. De observat în această privință : formularea „*Bdiniu je i văsei oblasti bdi[n]skoi*", din inscripția argeșană, consună aidoma cu formulările din actele semnate de Ludovic I privindu-i pe comandanții puși de el în fruntea cetății și ținutului ocupat — de pildă : „*nunc capitanei civitatis nostre Bodoniensis ac eius districtus*" (4 iunie 1365) ; „*in [...] civitate nostra Bidiniense et eius districtu*" (11 noiembrie 1366), în sfîrșit, „*civitatis Bydiniensis et ejus districtus*" (17 septembrie 1369) etc. Voievodul român obținuse pe calea armelor un transfer temporar de autoritate peste un ținut ocupat tot pe calea armelor de către trupele lui Ludovic I (1365), menținîndu-i denumirea pînă la rezolvarea — prin tratative politice — problemei principale : eliberarea lui Srațimir și reașezarea acestuia în fruntea țaratului său.

Dar, așa cum am mai afirmat, cetatea propriu-zisă a Vidinului nu se afla în 1369 în mîinile lui Vlaicu Vodă, ci în acelea ale castelanului ungur — Petru Himfy (rezultă aceasta

din scrisorile lui Ludovic I, din 29 august și 19 septembrie 1369). Petru Himfy era așadar comandant și prizonier totodată. „În tot timpul acesta — scrie *M. Holban* — Petru Himfy se afla probabil în cetatea mărginașă, netulburat de domn, dar înconjurat de o populație ostilă. Pentru a se ajunge pînă la el trebuia să se treacă prin locuri ai căror locuitori nu așteptau decît prilejul de a-și arăta dușmănia împotriva forțelor angevine".

În astfel de împrejurări, favorabile domnului român, propunerile acestuia deschid calea tratativelor (șeful balistarilor genovezi fusese deja trimis la rege cu propuneri concrete). Pe de altă parte, calea de împăcare cu regele Ludovic I se ivește și datorită altui fapt : ambii, voievodul român și regele ungur, au trebuit să facă față unei primejdii comune — și aceasta a fost intervenția țarului Ivan Alexandru și a turcilor lui Murad I, zdrobită însă de cei doi proaspeți aliați. Această luptă a avut loc înainte de 29 august 1369, posibil chiar înainte de 24 iunie 1369 — cînd frații Himfy sînt răsplătiți de Ludovic cu *dreptul de paloș* pe moșiile lor Remetea și Iersig din Banat. A fost prima confruntare dintre turci și români pe un cîmp de luptă.

Ce s-a întîmplat însă la 29 august 1369 ?. Este ziua cînd Ludovic I de Anjou recunoaște formal eșecul său politic în privința lui Sratimir din Vidin. O scrisoare cu această dată, adresată banului Petru Himfy *[magistro Petro, filio Heem, bano Bulgarie]* îi comunica aces-

tuia: „am slobozit pe țarul din Vidin, sub chezășia voievodului Vlaicu și a lui Dobrotici, și ne-am legat să-i înapoiem țara sa *(quod nos imperatorem de Bodinio, sub fideiussione Layk voyvode et Dobratich, liberum commisimus et suam terram eidem reddere assumpsimus)*". Dar aceasta presupune tratative cu Vlaicu Vodă, care au avut loc — deci — înainte de 29 august. Cu acest prilej se va fi produs și împăcarea dintre rege și voievodul român, acceptîndu-se concesii reciproce: recunoașterea de către primul a posesiunilor și titlurilor lui Vlaicu (inclusiv asupra Făgărașului), și, prestarea formală a omagiului de vasal din partea ultimului (altfel nu se putea). Nu este exclus ca regele, cu prestigiul știrbit, să fi solicitat încuviințarea din partea voievodului român ca acesta să-l primească în țara sa pe ajutorul episcopului Transilvaniei — într-o vizită canonică; numai așa s-ar explica ciudatul act din 25 noiembrie 1369 (presupus și acesta ca fiind pregătit dinainte de cancelaria ungară). Așadar, *abia după 29 august, și mai ales după 25 septembrie 1369*, se creaseră condițiile ca Vlaicu Vodă să părăsească Vidinul: actul pentru catolici, abia amintit, este dat de voievod din reședința sa de la Argeș.

Tratativele cu privire la Srațimir au fost anevoioase. Regele — cum rezultă din scrisoarea citată — se crampona de anumite condiții; într-adevăr, mesajul purtat la înapoiere de Bernabo, căpitanul balistarilor genovezi din Vidin, mai arată: țarul va fi eliberat dar fiicele sale încă vor rămîne ostatice, iar pe

deasupra, trebuia să-i vină în ajutor lui Petru Himfy atît Nicolae Gara, banul de Mačva, cît și Benedict Himfy, cu scopul de a-l aduce pe primul — în siguranță — în interiorul regatului. De asemenea, însăși „chezășuiala“ lui Vlaicu Vodă și a lui Dobrotici era o condiție a lui Ludovic I : ambii trebuiau să garanteze nu atît cu privire la faptele de viitor ale lui Srațimir, cît la preîntîmpinarea acțiunilor pornite din partea țarului din Tîrnovo — cum interpretează M. Holban. Și designarea lui Dobrotici a întîmpinat greutăți (el era în ascensiune, pe coasta Mării Negre, era aliat cu Ioan V Paleologul — împăratul căruia Ludovic îi refuzase pînă la urmă ajutorul, dar mai ales era omul venețienilor, veșnicii dușmani ai lui Ludovic). Într-adevăr, știm amănuntul că în scrisoarea regală din 29 august 1369 sub *„Dobrotich“* era scris inițial *„Dragych“* — identificat cu *Dragaș Dejanović*, cneazul din Velbujd (văr cu Uroș al Serbiei), omul care îi convenea mai bine lui Ludovic. Dar, și aici a intervenit Vlaicu, impunîndu-l pe Dobrotici despotul, cu care trebuia să fi intrat în legătură încă de la începuturile domniei și cu care era vecin la Dunăre.

Fapt este că reinstalarea lui Srațimir la Vidin a mai trenat o lună. Petru Himfy încă nu știa cum să procedeze, căci, la *19 septembrie 1369*, regele îi expedia din Vișegrad o scrisoare prin care îl înștiința despre trimiterea lui Ștefan, arhiepiscopul de Calocea : „ca să trateze cu tine atît în privința înapoierii cetății Vidin și a districtului ei, cît și asupra

altor chestiuni". Între timp, probabil că fusese adus la Vidin și țarul Srațimir (poate de Nicolae Gara) ; *la 25 septembrie 1369*, Ludovic I semna un act prin care îi absolvă de răspundere pe Benedict și Petru Himfy, comunicînd că aceştia „au încredințat, predat și dat în mîinile lui Ștefan, arhiepiscopul de Calocea, pe Srațimir, țarul din Vidin, în cetatea noastră (sic !) Vidin deodată cu posesiunile sale de pretutindeni *(Strazmerium imperatorem bidinyensem in civitate nostra bidinyense simul cum suis pertinentiis universis)*". După această dată va fi părăsit și Vlaicu teritoriul Vidinului.

Se încheia astfel un episod din istoria zbuciumată a sud-estului european și aceasta *datorită în primul rînd efortului politic și militar al lui Vlaicu Vodă.* Toate izvoarele vremii, direct sau indirect, cele pe care le-am înfățișat aici, evidențiază rolul de protagonist al voievodului român ; dinamismul, dîrzenia și perspicacitatea lui Vlaicu Vodă au pus capăt unei aventuri politico-militare care nu a putut rodi la Vidin. În schimb, și este cu totul semnificativ, o neaşteptată amintire a epopeei conduse de domnul român de la nord de Dunăre — cu ecou durabil în conştiința popoarelor balcanice, o aflăm din aceste două versuri ale unei balade sîrbeşti : „La Vidin, orașul alb *(bjelome)* /Unde a fost Vladislav cel Bătrîn *(Starac)*" [...].

În loc de rezumat asupra celor de mai sus, credem că este mai nimerit să prezentăm un document din epocă — și anume, scrisoarea din *septembrie 1369*, adresată de obștea cne-

jilor români din Caransebeş lui Benedict Himfy, banul de Timiş. Este, într-adevăr, un insolit rezumat al întregii acţiuni întreprinse de Ludovic I începînd din 1365.

Fiind impuşi de Benedict la o dare de 300 de florini — bravii noştri cnezi îi amintesc dregătorului regal : „dacă ar fi să înşirăm în această scrisoare nevoile noastre pe rînd, ar cere prea mult timp să le povestim pe fiecare în parte, şi ar fi pentru măria voastră greu să le ascultaţi ; dar povestim cîteva din cele mai de seamă şi mai de căpetenie, care sînt binecunoscute măriei voastre (şi care), din zi în zi ne-au dus cu totul în cea mai mare sărăcie şi lipsă“. Pe rînd apoi, se evocă intrarea regelui „în ţara Bulgariei“, numirea lui Dionisie Láckfy şi a fratelui său Emeric — „şi noi toţi am intrat şi noi cu ei în Vidin, după obiceiul celor ce slujesc în oaste“ ; vine apoi, cu Dionisie, „împăratul grecilor, cărora, după porunca domnului nostru regele, le-am dat o găzduire atît de bună, încît cu atîta cheltuială am fi putut să cinstim (chiar) pe domnul nostru regele“ (! !). Era vreme de iarnă, cînd a venit „domnul nostru regele împreună cu numitul împărat“, şi iarăşi, alte cheltuieli în sute de florini. A venit apoi războiul pornit de rege : „împotriva necredincioşilor săi din Ţara Românească“, drept care 200 de oameni au stat zi şi noapte de strajă în munţi (în munţii Cernei) — „pînă la venirea iernii“. Pe deasupra, alţi 500 dintre oamenii cnejilor au fost nevoiţi să se strîngă la Mehadia, unde a venit regele, găzduit de cneji din porunca lui Benedict

Himfy — „am dat găzduire [...] chiar măriei voastre“, îi amintesc ei banului Benedict. În sfîrșit, au urmat alte și numeroase vexații, precum jaful avutului, incendierea livezilor, curților și grădinilor, luarea „cu silnicie a fînului“ etc — destule suferințe ca darea impusă de Benedict Himfy să fie anulată.

Un singur lucru nu este evocat de acest document : proaspătul epilog consumat la Vidin, în care fusese amestecat și banul Benedict Himfy. Apusese steaua lui — sau, dimpotrivă, ea încă strălucea, dar mai palidă și cu o perspectivă nesigură — iată ceea ce poate gîndeau dar nu mărturiseau cnejii din Caransebeș.

Peste cîțiva ani, însă, o explicabilă coincidență a făcut ca „veteranii“ din campania Vidinului, în frunte cu regele Ludovic, cu aceiași frați Himfy și cu alții pe care îi vom numi, să stea iarăși față în față cu Vlaicu Vodă [...].

PE CULMILE PUTERII
(1370—1376)

Evenimentele desfăşurate în primii cinci ani de domnie şi mai ales corolarul politico-militar al acestora — victoriile obţinute în anii 1368—1369 pe cîmpurile de luptă —, l-au impus pe Vlaicu Vodă atenţiei întregului sud-est european. Voievodul însuşi se călise între timp, iar domnia lui peste Ţara Românească ieşise consolidată tocmai prin încercările felurite abătute asupra ei. Fireşte, o consolidare care i-a permis voievodului să îndrăznească mai mult — căci Vlaicu nu a fost un om şters şi lipsit de ambiţii. Într-adevăr, cum am văzut, începînd cu anul 1370 domnia lui parcurge o etapă nouă : el se numea pe sine, şi a fost numit de ai săi şi de alţii, *MARE VOIEVOD ŞI DOMN ;* încă nu se văzuse un voievod român avînd alături doi mitropoliţi ai ţării, iar un al treilea — deşi străin — era adăpostit cu mărinimie pe lîngă ceilalţi doi ! Vădit lucru, Vlaicu Vodă se afla atunci pe culmile puterii sale şi aceasta pentru o perioadă de circa şase ani.

Cu toate acestea, conjunctura politică din jurul Ţării Româneşti devine tot mai tulbure şi, în consecinţă, voievodul a trebuit să-i facă faţă — cu atît mai mult, cu cît elemente noi

se adaugă la dosarul relațiilor politice din sud-estul european și mai cu seamă pe linia Dunării. În funcție de ivirea lor în atenția lui Vlaicu Vodă, așadar adoptînd criteriul cronologic (deși, trebuie precizat, unele din faptele pe care le avem în vedere nu reprezintă noutăți, ci o continuare a evoluției precedente, iar altele au ca fundament *ipoteze de lucru)* — putem stabili aceste *patru mari probleme* : a Silistrei, a relațiilor cu turcii, a Chiliei, în sfîrșit, a Severinului.

Problema Silistrei? Am afirmat mai sus că nu știm mare lucru despre relațiile politice dintre Vlaicu Vodă și despotul Dobrotici de Caliacra. Ambii, garanți în 1369 ai eliberării țarului Srațimir din Vidin, și-au urmat totuși drumurile lor paralele, și ne putem întreba dacă acestea s-au mai întîlnit cîndva. În principiu, acest lucru era cu totul posibil — și ținutul Dunării de Jos deschidea oricînd calea neprevăzutului. O legătură politică între cei doi mai era posibilă și în raport cu genovezii de la gurile Dunării ; dar, în ipoteza cuceririi Chiliei de către Vlaicu, ne putem din nou întreba dacă Dobrotici nu se va fi agitat la rîndu-i.

Desigur, o *problemă a Silistrei* nu a existat ca atare în politica lui Vlaicu Vodă ; străvechiul Durostorum — Dristra medievală (sau Dîrstor) — făcea parte din țaratul de la Tîrnovo în epoca de care ne ocupăm, era o cetate de graniță a țaratului. Totuși, în lumina unei

recente ipoteze a lui *Petru Diaconu*, Silistra nu numai că este desprinsă de țaratul bulgar, dar se transformă într-o „formațiune statală“ de-sine-stătătoare, *un despotat* — o creație unde și-ar fi adus contribuția și domnul Țării Românești.

Valorificînd o informație din *Cronica Mesembriei (Chronicon Mesembriae)*, potrivit căreia în anul 6885 [1376—1377] a fost ucis la Silistra Mihail (fiul lui Ioan V Paleologul și ginerele lui Dobrotici), apoi o altă informație din *Cronica scurtă a împăraților greci*, din care rezultă cu numele celui care l-a ucis pe Mihail era un anume *Terter, fiul lui Dobrotici* — P. Diaconu aduce în discuție și alte fapte. Între acestea se numără și cîteva emisiuni monetare aparținînd lui Terter (considerat de numismați și istorici că ar fi vorba de Gheorghe Terter I, de la sfîrșitul veacului al XIII-lea) — dovadă că acesta se intitula *despot, domn (authentes)*, avea ca emblemă vulturul bicefal bizantin etc, ceea ce nu putea fi cazul cu țarul din Tîrnovo. Desigur, toate aceste fapte conduc spre aceeași concluzie : un despot cu monedă proprie trebuia să aibă și un teritoriu cu jurisdicție proprie, un centru etc. Acest teritoriu gravita în jurul orașului-cetate Silistra (credem, totuși, că P. Diaconu se înșală cînd, considerînd aria de răspîndire a monedelor și unele mențiuni documentare de mai tîrziu, din timpul lui Mircea cel Bătrîn, afirmă : „Nu este exclus ca în anumite împrejurări istorice cîrmuitorul Țării Dristrei

să-și fi extins autoritatea și asupra unei fîșii de pămînt de pe malul stîng al Dunării").

Dar ipoteza de mai sus merge mai departe. Afirmîndu-se că Silistra este pierdută de Șișman după 1367, respectiv după 1369 (anul luptelor pentru Vidin) — se mai admite că ea va fi fost „cucerită de către o oaste a lui Dobrotici ajutată, firește, de trupe de ale lui Vlaicu Vodă și bizantine". Numai așa s-ar explica de ce, la 24 iulie 1370, Patriarhia din Constantinopol scotea o decizie prin care mitropolia de Varna își extindea jurisdicția, între altele, și asupra Dristrei. (Varna, consideră P. Diaconu, era în mîna lui Dobrotici). Așadar, noul despotat de Silistra apare pe scenă în *jurul anului 1370*.

În sfîrșit, sînt evaluate și circumstanțele în care tocmai ginerele lui Dobrotici, Mihail, a fost omorît de cumnatul său, Terter, circumstanțe „puțin onorabile" : anul 1376 este chiar anul celei de a doua detronări a împăratului Ioan V Paleologul (de către fiul său Andronic IV — Dobrotici și fiul său trecînd de partea lui Andronic IV). De asemenea, autorul ipotezei caută să dea răspuns și împrejurării că succesorul lui Dobrotici s-a numit *Ivanco*; dar acesta era în realitate chiar Terter (purtînd în titulatura de pe monede și numele de *Ioannes)*, care preia astfel întreaga țară a lui Dobrotici (c. 1386). S-ar explica și în acest fel titulatura de mai tîrziu a lui Mircea cel Bătrîn *(„terrarum Dobrodicii despotus et Tristri dominus")*, justificîndu-se totodată și statutul special pe care îl deținea Silistra (cu „kefa-

lia" de aici) între posesiunile acestui voievod român.

Neîndoielnic, ipoteza de mai sus prezintă interes, întrucît încearcă să elucideze în primul rînd *condițiile* în care Dobrotici (prin fiul său Terter) se apropie de Dunăre punînd stăpînire pe Silistra, și aceasta chiar în vremea cînd prezumtivul aliat de peste fluviu, Vladislav I — Vlaicu, se afla pe culmile puterii sale interne și externe, aureolat de victoriile militare și politice din 1368 și 1369. Va fi privit pasiv astfel de desfășurări în preajma țării sale, sau, dimpotrivă le va fi sprijinit — iată într-adevăr un aspect asupra căruia nu ne putem pronunța hotărît din cauza penuriei documentare. Balanța ar înclina însă către a doua alternativă : Vlaicu Vodă era el însuși interesat — politic, economic și militar — să se înțeleagă cu Dobrotici (respectiv Terter), în virtutea relațiilor întinse pe care acesta le avea cu Bizanțul, cu Veneția, chiar dacă aceste relații nu au mers continuu pe drumul cel drept. În care caz, admițîndu-se cucerirea Chiliei de către voievodul român, putem înțelege că Dobrotici a sprijinit tacit această acțiune.

Rămîn să fie elucidate o serie de alte aspecte care privesc însăși elaborarea ipotezei amintite. Astfel, se pune întrebarea dacă într-adevăr *Tristria* din Cronica Mesembriei — locul unde a fost ucis fiul lui Ioan V Paleologul — este totuna cu Silistra dunăreană. Istoricul bulgar *Vasil Gjuzelev* crede că nu este vorba de așa ceva, ci de o cetate pontică, o altă

Tristria (numită și *Tirizis, Tirizia sau Trissa)* situată lîngă Caliacra, așadar chiar în despotatul lui Dobrotici. Noi credem că argumentele invocate de Gjuzelev nu sînt hotărîtoare (el stăruie *de plano* în ideea că niciodată Silistra n-a fost ruptă de țaratul din Tîrnovo, pînă la turci). De asemenea, în ce privește anul morții lui Mihail Paleologul : este frapant că tragica întîmplare a avut loc în anul cînd socrul său Dobrotici se străduia (de conivență cu venețienii) să-l urce pe Mihail pe tronul din Trapezunt. O dovedesc deliberările din Senatul Veneției (12 martie 1376), din care mai rezultă că în acel an Mihail era căutat de acei *provisores Romaniae* venețieni fie la Constantinopol, fie în părțile Mesembriei sau în apropiere *(in partibus Mesembre vel alibi ibi prope)*. Bineînțeles, nu se exclude posibilitatea ca după aceea fiul împăratului să ajungă pe meleagurile Silistrei și să fie lichidat. De cine ? De Dobrotici — respectiv Terter — aliați cu noul împărat uzurpator Andronic IV ? Dar acesta, cum este știut, a venit la putere tocmai cu ajutor genovez și turcesc... Nu mai vorbim de faptul, că nu este însă suficient de bine probată stăpînirea Varnei de către Dobrotici (cei mai mulți istorici nu admit această stăpînire).

Un fapt este totuși clar : întîmplările din 1376 de la Dunărea de Jos, respectiv uciderea lui Mihail, la Silistra, fac parte tocmai din acel lanț de complicate evenimente de care vorbeam și în care unul din participanții de seamă era Vlaicu Vodă. Ales sau nu în corelație cu mișcarea de la Silistra — momentul atacării Seve-

rinului de către Ludovic I al Ungariei, în 1376, nu mai apare astfel ca un episod izolat.

Campaniile antiotomane. Nici în această privință nu sîntem deplin edificați ; am văzut totuși că Vlaicu Vodă se luptase cu turcii în 1369 — cum rezultă (aluziv) din scrisoarea papei Clement V (1370), dar mai ales din diploma pentru Ladislau de Dobca (1372). Căci, neîndoielnic, la acea luptă purtată la sud de Dunăre de voievod și de regele ungur se referă pasajul din diplomă : „năvălind cu noi și cu oastea noastră, [Ladislau de Dobca] s-a luptat vitejește împotriva preacruzilor și necredincioșilor turci și a împăratului de la Tîrnovo, săvîrșind acolo isprăvi ostășești preastrălucite și vrednice de cinste, pentru credința creștină și pentru [dobîndirea] milostivirii prealuminatului principe Ludovic, regele Ungariei".

A mai avut prilejul să se înfrunte Vlaicu Vodă cu noii stăpîni care se consolidau în Balcani ? Să vedem ce spun în primul rînd izvoarele turcești.

Astfel, ca principal reper cronologic, analiștii turci se referă la o luptă cu o coaliție creștină (sîrbi, bizantini, români, unguri ș.a.) care a avut loc *după cucerirea cetății Filipopol* de către oastea turcă — luptă fixată îndeobște în anul H. 766 (=1364/1365), pe rîul Marița. De remarcat, totuși, că sîrbii sînt numiți în aceste cronici cu termenul *Laz* — după numele cneazului Lazăr Grebljanović ; or, cum se știe, acesta se ridică după dispariția ultimului nemanid, Uroș V (la 15 decembrie 1371) și ajunge vestit

datorită morții sale eroice pe Cîmpul Mierlei *(Kossovopolje,* 1389). Cronicarul de la începutul secolului al XVI-lea, *Idris Bitlisi,* spune : refugiat la sîrbi, căpetenia Filipopolului s-a înțeles cu despotul sîrb, „și a făcut înțelegere și a jurat, cu toate căpeteniile și cu toți tiranii din țările Bosniei și Țării Românești, precum și cu cei din ținuturile ungurești" ; îi înfruntă însă Lala-Șahin (numit de Murad I beilerbeg de Rumelia ; înainte fusese preceptorul sultanului), nimicindu-i. Cam la fel înfățișează lucrurile și alt cronicar, din același veac, *Sa'adeddin Mehmed,* care precizează : bătălia s-a dat „pe malul rîului Marița, cale de două zile de Adrianopol". Mai cuprinzător este însă cronicarul din veacul al XVII-lea, *Mehmed bin Mehmed,* care scrie :

„În anul [7]65 Lala-Șahin era serdarul luptătorilor Islamului. După ce a asediat un timp cetatea Filipopol *(Filibe),* el a cucerit-o și s-a așezat acolo. I s-a făcut cunoscut lui Lala-Șahin că domnii Serbiei, Ungariei și Țării Românești [Eflak] făcînd înțelegere între ei, vor să-i atace pe musulmani cu un număr de 100 000 de ghiauri. Atunci, pentru a afla starea ghaurilor celor demni de foc, [Lala-Șahin] l-a trimis în întîmpinarea lor pe gaziul Hadji Ilbeki cu vreo 300 *(sic!!)* de ostași vestiți. În noaptea cînd s-au așezat pe malul rîului Marița (Meridj), în apropiere de Adrianopol, mai susnumitul Hadji Ilbeki gaziul, cu ajutorul marelui Allah, a bătut din toate părțile tobele și a făcut să sune trompetele și, înălțînd glas de rugă pentru Allah a băgat în inimile ghiaurilor o mare groază. Ghiaurii nedemni de laudă, spe-

riindu-se în bezna și întunericul nopții și îngrozindu-se, s-au împrăștiat. Unii din ei au fost făcuți prizonieri, iar alții au căzut pradă săbiilor victorioase. Pînă astăzi acel șes se numește *Sîrbul zdrobit* (Sîrp-sîndîgî)".

Din alte surse știm însă că locul bătăliei s-a numit Cirmen *(turc. Çirmen)* sau Cernomen, că luptele s-au dat în noaptea de 25 spre 26 septembrie 1371 și că, printre participanți, se aflau și cnejii sîrbo-macedoneni — Vukașin și Ugljeșa, ambii căzuți pe cîmpul de luptă. Așadar, este posibil ca istoriografii turci să fi încurcat cronologia (fapt demonstrat nu odată, ca, de pildă, și în cazul bătăliei celebre de la Rovine, 1394 — pusă de unii cronicari în 1391, 1392 sau 1393).

Oricum, din cele înfățișate rezultă că la această bătălie a luat parte și oastea Țării Românești. Dealtfel, mai știm că înainte de această bătălie cneazul macedonean Ugljeșa intrase în legături cu Vlaicu Vodă, considerînd Țara Românească principala forță politico-militară în eventualitatea unei acțiuni antiotomane. Că este vorba de *oastea lui Vlaicu Vodă* — așadar de bătălia din 25 spre 26 septembrie 1371 — se vede și din informația prețioasă pe care o transmite scrisoarea papei Grigore XI *(adresată la un an după evenimente (1372)* regelui Ludovic I : „cu multa amărăciune a inimii noastre", papa îi amintea regelui că „necredincioșii turci, dușmanii sfîntului nume creștin, au obținut o mare victorie împotriva cîtorva magnați și popoare din părțile Greciei (Imperiului bizantin), Valahiei *(Walachie)* și Serbiei *(Regni Rascie)*" ;

drept care, papa îl îndemna pe Ludovic să participe la consfătuirea de la Theba, pentru a pune la punct detaliile unei noi cruciate antiotomane.

Rămîne deci un fapt bine stabilit : *Vlaicu Vodă nu a ezitat să-și aducă contribuția la eforturile popoarelor din Peninsula Balcanică îndreptate împotriva înaintării turcești.* Din nefericire, nu cunoaştem amănuntul dacă voievodul însuși a participat la bătălia de la Cirmen.

Ulterior, din pricina înrăutățirii relațiilor cu Ludovic, domnul Țării Româneşti era privit, pe nedrept, în rînd cu turcii ; același papă, în 1373, îi scria arhiepiscopului de Strigoniu și episcopului Transilvaniei să excomunice pe cei ce vînd „arme, fier și altele" *(arma ferum et alia)* atît „cruzilor și necredincioșilor sarazini numiți turci", cît și „românilor schismatici", deoarece aceste arme servesc celor ce luptă împotriva „creştinilor". Peste un an, cum vom vedea, circulau chiar zvonuri la curtea regală, că Vlaicu s-ar fi aliat cu turcii — menite, fără îndoială, să-l discrediteze pe voievod în ochii lui Ludovic I.

Stăpînirea Chiliei genoveze ? Pînă acum l-am privit pe Vlaicu Vodă distribuindu-și atenția mai ales asupra organizării din interior, iar în ce priveşte cadrul extern — preocupat în mare măsură de schimbătoarele mișcări politice dinspre regatul Ungariei, de unde îl pîndea neîncetat marele său duşman. Cu sudul, respectiv cu țaratul din Tîrnovo (condus de la 1371 de Șișman), relațiile erau — prin forța împrejură-

rilor — destul de reci, dacă nu chiar dușmănoase și aceasta din vina lui Șișman, care pactiza realmente cu turcii (semnificativ, cînd la 1369 vine în țară amintitul Hariton, el se temuse să treacă prin țaratul lui Șișman — căci apucase calea ocolită prin văile Vardar, Morava și Timoc, trecînd în Țara Românească pe la Vidin). În rest, am văzut că existau relații strînse (desigur fără să cunoaștem prea multe detalii) cu Patriarhia de la Constantinopol ; cît privește stăpînirea politică de aici — Imperiul — în treacăt fie spus, aceasta s-a situat pe *planul politic* împotriva popoarelor balcanice și implicit împotriva românilor (îndeosebi către sfîrșitul veacului).

Exista însă un ținut românesc, în est, către care nu se poate ca Vlaicu Vodă să nu-și fi îndreptat atenția — și este vorba de Dunărea de Jos prin excelență, Delta fluviului. Acolo, unde cîndva dominase atotputernic Imperiul bizantin, iar acum, în veacul al XIV-lea, acesta era cu totul slăbit, datorită prezenței în preajmă a tătarilor Hoardei de Aur și mai ales penetrației negustorilor genovezi ; unde au înflorit puternice centre militare și de comerț — Vicina, în amonte de gurile Dunării (Păcuiul lui Soare, în fața Călărașilor de azi), iar în Deltă — *Chilia* și mai la vale, chiar la gura fluviului, *Lykostomion* (Licostomo). Studiile lui *N. Iorga*, *G. I. Brătianu* și ale altora au pus în lumină numeroase aspecte privind rostul acestor cetăți și orașe portuare în veacurile XIII—XIV. Contribuții mai noi, și acestea sînt foarte nume-

roase, au putut desluşi însă alte aspecte importante.

Astfel, s-a stabilit că atît Vicina, cît şi Chilia şi Licostomo, şi-au menţinut administraţia bizantină pînă către mijlocul veacului al XIV-lea (c. 1349), după care — în urma războiului pierdut de bizantini în faţa genovezilor (1351—1352), administraţia celor trei cetăţi ajunge exclusiv în mîna genovezilor. Această împrejurare politică (decurgînd dintr-o creştere a puterii economice a genovezilor) este una din cauzele care l-au determinat pe Iachint de Vicina să accepte transferul său în Ţara Românească (bineînţeles, acelaşi motiv l-a avut şi Patriarhia), în anul 1359.

De asemenea, studiile mai noi au evidenţiat mai pregnant rolul regalităţii angevine în determinarea mişcărilor politice de la Dunărea de Jos. În această privinţă, nu este de prisos să amintim că încă la mijlocul veacului al XIII-lea, la 1250, regele Bela IV justifica în acest fel aşezarea Ioaniţilor la Severin (1247), scriind papei Inocenţiu IV : „vom putea să întindem prin ei mlădiţele credinţei catolice de-a lungul Dunării pînă la Marea Constantinopolitană [...] căci la aceasta s-a oprit planul nostru de nenumărate ori cumpănit [...]". Să ne mai mirăm că angevinii, urmaşii arpadienilor, şi în special Ludovic I, au ţintit mereu să stăpînească toată valea Dunării de Jos ? Este aspectul major pe care îl pune în lumină *Şerban Papacostea :* cooperarea ungaro-genoveză se conturează deplin încă din perioada 1351—1359 (mai restrîns : cu prilejul războiului genovezo-bizan-

tin din 1351—1352), *de cînd începe să crească rolul cetății Chilia*, în detrimentul Vicinei. În acest context, crede autorul amintit, trebuie situat și cunoscutul (și discutatul) act de privilegiu, pe care îl dă în 1358 regele Ludovic negustorilor brașoveni : deschiderea „drumului Brăilei“ era o cerință a intereselor comune ungaro-genoveze (fapt care, în 1962, a făcut și obiectul unor studii ale *Mariei Holban)*. Așadar, dacă am privi lucrurile prin *jocul alianțelor*, Vlaicu Vodă nu putea fi în ochii genovezilor decît ca un inamic potențial.

Oricum, în timpul lui Vlaicu Vodă, deplasarea centrului de greutate a activității comerciale de la Vicina la Chilia era deja împlinită și o dovedesc actele notariale genoveze, analizate prin studiile lui *Octavian Iliescu* (el are meritul de a fi lămurit definitiv : Chilia nu poate fi confundată cu Licostomo, ultima așezare fiind localizată la Periprava). Încă din 1972, distinsul specialist a făcut și afirmația : „Ulterior, la o dată care nu a fost precizată, Chilia (Veche) trece de la administrația genoveză sub stăpînirea Țării Românești, fără să fi aparținut vreodată lui Dobrotici, cum s-a afirmat în trecut“. Cînd anume s-a întîmplat ca acest oraș portuar despre care, tot prin O. Iliescu, știm că era dominat de bancherii Bustarini, cu mulți croitori, morari, brutari, fierari, măcelari și cîrciumari etc. — să ajungă în stăpînirea unui domn român ? O. Iliescu încearcă să răspundă printr-un studiu apărut recent (1978).

După ce evocă datele propuse în această privință de istoriografie (acestea referindu-se nu-

mai la Mircea cel Bătrîn și anume : ori perioada 1388—1390, ori mai degrabă perioada 1402—1404), O. Iliescu aduce în discuție însăși epoca lui Vlaicu Vodă. Astfel, analizînd un document genovez din anul *1373, septembrie 14,* un act încheiat la Licostomo de notarul Domenico da Carignano, autorul constată că actul îl menționează, pentru anul 1372, pe *consulul* genovez de acolo, numit Petro Embrono ; dar tot la Licostomo era menționat în 1373 pe lîngă *consulul* genovez, care era de această dată un anume Paolo di Podio, și pe guvernatorul militar al cetății — *gubernator insulle Licostomi* — pe nume Luciano de Nigro. Este o situație ciudată aici — presupune cu dreptate O. Iliescu. „Întrucît ar fi greu de admis ca la o distanță de numai 20 km, cîți erau pe firul Dunării între Chilia și Licostomo, să fie în același timp doi consuli genovezi în funcție, cîte unul în fiecare din cele două așezări, e logic să presupunem că este vorba în realitate de un singur consul, care a fost transferat, în 1372 sau la o dată anterioară, de la Chilia la Licostomo. Transferul acestui magistrat nu a putut fi determinat decît de un singur fapt : *abandonarea Chiliei de către administrația genoveză,* care s-a retras sub protecția flotei militare și a guvernatorului militar la Licostomo, ultimul punct de sprijin al activității genoveze la gurile Dunării. Și cum, pe de altă parte, s-a arătat de curînd că Dobrotici, despotul de Caliacra, nu și-a extins nicicodată stăpînirea asupra cetăților dunărene, așa cum s-a susținut într-o vreme de unii istorici români, *această schimbare politică nu a putut*

avea loc la Chilia decît în favoarea Țării Românești (subl. ns.). Faptul s-a petrecut probabil încă înainte de 20 ianuarie 1368, data eliberării privilegiului comercial acordat de către Vlaicu Vodă negustorilor brașoveni."

Trebuie să recunoaștem că schema și conținutul acestei *ipoteze* prezintă și ingeniozitate și plauzibilitate istorică. Vlaicu Vodă va fi cucerit — *numai prin luptă* — Chilia genoveză. Dar, considerăm la rîndul nostru, dacă acest fapt s-a petrecut într-adevăr, atunci acesta nu a putut avea loc înainte de 1368, ianuarie 20. Atunci, cum am văzut, voievodul nostru era cu totul preocupat de evenimentele ce se conturau în regatul Ungariei, culminînd cu invazia din toamna acelui an (desigur, teoretic, proclamarea războiului contra lui Vlaicu, în 1368, putea însemna și o ripostă angevină la o posibilă cucerire a Chiliei, după semnarea privilegiului din 20 ianuarie, care îl „împăca" oarecum pe rege, acoperind astfel intențiile de viitor ale voievodului). Dimpotrivă, condiții mai prielnice pentru o incursiune asupra Chiliei existau după victoria din 1368 și mai ales după campania victorioasă asupra Vidinului (1369). Poate în 1371, ca răspuns la provocările ungare ce aveau loc la Orșova, sau poate — cum bănuia în 1898 și B. P. Hasdeu — chiar în 1372 (înainte de 16 iulie); actul lui Vlaicu Vodă, cu această dată, deși evocă un titlu în care nu-l mai amintește pe regele Ludovic, consideră totuși necesar să presare ici și colo formule de liniștire a monarhului ungur: „domnul său natural", „pe cînd eram noi în milostivirea deplină

a domnului nostru Ludovic". De ce? Numai ca regele să sprijine la rîndu-i daniile pentru Ladislau de Dobca, aşa cum o cere repetat Vlaicu?

Iată, aşadar, o problemă istorică importantă — cucerirea Chiliei de către Vlaicu —, care merită să fie studiată îndeaproape şi să stea în atenţia cercetărilor viitoare. Acestea vor mai trebui să stabilească — dacă şi cînd a fost pierdută Chilia (de Vlaicu sau de urmaşii săi), spre a fi din nou recucerită de Mircea cel Bătrîn.

Problema Severinului. Este cu totul întemeiată constatarea, asupra căreia am şi făcut aluzii ceva mai înainte, că Severinul a fost o piatră de încercare în raporturile dintre regii unguri şi voievozii români. A fost, cum arată atît de bine şi de documentat *M. Holban*, „oglinda cea mai fidelă" în ce priveşte mai ales raporturile dintre regii angevini şi domnii români pînă la Mircea cel Bătrîn; prin ea lămurindu-se şi chestiunea suzeranităţii ungare, dar „nu în esenţa ei teoretică, ci în desfăşurarea sa practică". Astfel, după d-sa, un exemplu concret de rezolvare „pe calea suzeranităţii" a unor litigii intervenite între rege şi Vlaicu a fost actul privilegiat acordat braşovenilor în 1368.

Dar nu chestiunile suzeranităţii ne preocupă aici (acestea ar necesita o largă dezbatere care nu-şi are locul în această lucrare), ci faptul însuşi, că stăpînirea Severinului de către voievodul român era ca un spin în ochii lui Ludovic I. Şi pe bună dreptate: poziţia strategică a cetăţii dunărene, în faţa Porţilor de Fier, îi asigura acesteia controlul căii de pătrundere spre inima

Europei (o va spune mai tîrziu Ioan de Hunedoara). De asemenea, nu ne interesează în ce măsură au existat sau nu aşa-numiţii „bani de recuperaţie“ unguri — dregători regali pentru Banatul de Severin, cînd acesta se afla în stăpînirea Ţării Româneşti (bani care rezidau în Mehadia). Un fapt este cert : Ludovic nu a încetat o clipă să renunţe la cucerirea Severinului din mîinile lui Vlaicu Vodă ; încercase acest lucru în 1368 — dar a eşuat, o va încerca din nou, în anul 1376, izbutind vremelnic.

Desigur, pînă la 1372, o linişte relativă domnea la graniţa de vest a Ţării Româneşti. Să notăm că, exact în anul cînd Vlaicu Vodă îşi afirma titlul său de *Mare Voievod şi Domn*, în 1370, — Ludovic I era preocupat de succesiunea la tronul Poloniei, fiind încoronat ca rege, la Cracovia, în ziua de 17 noiembrie 1370. Dealtfel, ca o dovadă că între rege şi Vlaicu domnea calmul stăpînit, este şi împrejurarea că un dregător regal, cum a fost Benedict Himfy, este mutat din comitatul său timişan tocmai în vestul regatului, la Sopron ; rămîneau în Banat doar soţia şi fraţii săi, căci aflăm acum şi de existenţa — alături de Petru — a unui al treilea frate, Nicolae Himfy, iar treburile comitatului de Timiş cad în sarcina palatinului Vladislav de Oppeln. Totuşi, la 11 noiembrie 1371, Benedict revine la Timiş. În această calitate se ocupă el, din iniţiativă proprie, de întărirea Orşovei. În 1372 se lucra deja la şanţul cetăţii Orşova : „Notează — se spune într-un document datat [1371—1372] — că numărul oamenilor care lucrează la şanţul cetăţii

Orșova *(in fossato castri)* se arată mai jos în acest chip", urmînd o lungă listă cu cei care au contribuit cu lucrători (peste două sute cincizeci la număr). Pe primul loc în această listă — semnificativ — se află tocmai un mai vechi fugar din Țara Românească, acel Carapciu (Karapch, Karapeh) căruia îi dă răsplată Ludovic I încă la 1359 — pentru „credincioase slujbe".

Într-adevăr, lucrul începuse acolo, dar — presupune M. Holban — Vlaicu Vodă va fi intervenit cu plîngeri față de rege. Acesta din urmă îi ordonă lui Benedict (la 22 mai 1372) : „Poruncim credinței voastre să nu începeți nicidecum clădirea cetății noastre noi ce trebuie să se facă în Orșova, sau dacă ați și început-o atunci să încetați, căci aceasta avem de gînd să o facem cu sfatul și cu chibzuiala baronilor noștri. Dar lemnele, varul și petrele, puneți voi să fie cărate la locul acestei cetăți, [dar] cu mai multă chibzuială și iscusință decît ați făcut-o pînă acum, ca să putem desăvîrși pe neașteptate și cît mai repede *(ex abrupto et celeriter)* clădirea zisei cetăți".

Era limpede : regele se declara de acord cu clădirea cetății Orșova, dar acest lucru trebuia să se facă în chip cumpănit și mai ales la *momentul potrivit* : repede, ca o surpriză. „Planuri tăinuite", comentează *M. Holban,* care nu aveau alt scop decît iminența unei acțiuni militare împotriva Severinului ; și Orșova trebuia să îndeplinească condițiile unei baze puternice de atac și de sprijin. Acest plan a și fost realizat.

Tensiunea crește în Banat datorită samavolniciilor lui Benedict Himfy (continuă procesele împotriva cnejilor români, deposedarea celor bănuiți ca suspecți), ceea ce a făcut necesară intervenția regelui : la 5 ianuarie 1373, printr-o scrisoare specială, el încearcă să potolească zelul dregătorului său, care căuta să forțeze intervenția armată mai curînd decît se cuvenea. Totuși, la 16 martie același an, Ludovic întreprinde la rîndu-i o măsură de ordin economic : interzice importul de sare din Țara Românească *(sales Transalpini)*, dînd ordine în acest sens castelanului de Orșova, Petru Himfy, și cămărașului regal de acolo. De asemenea, în aceeași lună se dau porunci pentru grabnica aprovizionare a cetății Orșova — vădindu-se încă o dată rolul acesteia în planurile urzite pentru un viitor apropiat. Dealtfel un act al lui Ludovic, datat greșit [1382], el fiind în realitate din 1373, ne indică cît se poate de limpede rolul castelanului de Orșova : acestuia (Petru Himfy) i se cerea să fie vigilent ziua și noaptea *(intendere et vigilare debeas, dio noctuque)* și trebuind să raporteze imediat regelui despre orice s-ar fi întîmplat în ținutul Orșovei.

Chiar în cuprinsul Țării Românești se poate observa activizarea acelui curent mai vechi, explicabil în chip firesc în condițiile vieții feudale — curent ce acționa împotriva autorității domnești. Vădit lucru, existau încă boieri și dregători nemulțumiți de politica voievodului, care le leza probabil interesele lor de clasă. Nu este exclus ca și acest aspect al vieții interne din Țara Românească să fi cîntărit greu, alături

de conjunctura externă, la luarea deciziei din partea voievodului Vlaicu — aceea de a-l asocia la tron pe fratele său Radu, încredințîndu-i acestuia partea de vest a țării, Oltenia cu Severinul, probabil încă din 1370.

Fapt cert este că o seamă de fugari din Țara Românească ajung la regele Ludovic, ei fiind nominal menționați în scrisoarea către Benedict Himfy dată din Zvolen (Zolyom), la 6 iulie [1374] : „Aflați că au venit la noi, fugind din Țara Românească, de la voievodul Vlaicu, niște români, anume Stoican, fiul lui Dragomir, fiul lui Voina de Lovişte, Danciu, fratele fostului comite Neagu, Voicu, fiul lui Radoslav, și Selibor, omul de aproape al voievodului Vlaicu *(et Selibor, familiaris specialis Laykonis voyuode)*, și se află chiar acum în Zvolen". Regele îl cheamă deci în grabă pe comite : „vă poruncim ca, isprăvind voi treburile știute de voi, să veniți îndată la noi cu puțini [însoțitori], cît de repede puteți să veniți, ca să ne lămuriți ce trebuie să le răspundem acelora (adică fugarilor români — n.ns.) sau dacă trebuie să-i oprim. Regele Ludovic se aştepta desigur ca Vlaicu să intervină, cerînd eventual „extrădarea" boierilor fugari și, de aceea, continuă : „dacă voievodul Vlaicu ne va învinui, cum să ne descurcăm în această privință sau ce ar trebui să le dăm lor". În sfîrșit, scrisoarea regală mai conține și acel pasaj, care a reținut atenția istoriografiei : „Căci ni se povestesc multe veşti despre voievodul Vlaicu și despre turci cu care se spune că sînt uniți *(nam multi rumores ex parte Laykonis voyuode et Turkorum, quos di-*

cunt esse confederatos, nobis proferentur). Se spune chiar că voievodul Vlaicu s-a așezat la Nicopole". Încă o dată îi poruncește regele lui Benedict : „Despre toate cele de mai sus să vă dați osteneala să aflați adevărul și să grăbiți venirea voastră la noi, printr-o călătorie neîntreruptă, lăsînd celelalte treburi ale noastre fraților voștri (Petru și Nicolae — n.ns.)".

Este în afară de îndoială că scrisoarea de mai sus nu reflectă un episod oarecare din relațiile lui Ludovic I cu Vlaicu Vodă. Importanța pe care o acorda regele venirii acelor fugari era de excepție, el căpătase în mînă o pradă neașteptată pe care voia să o exploateze la maximum. Strînși cu ușa, probabil că boierii amintiți (și mai cu seamă acel *familiarius* al lui Vlaicu, Selibor) dezvăluiseră secrete ale politicii lui Vlaicu, inclusiv privitor la planurile de apărare a Severinului. Nu există altă explicație a faptului că Benedict Himfy trebuia să lase totul baltă și să se repeadă, într-o călătorie „neîntreruptă", pînă la Zvolen.

Bineînțeles, zvonurile despre o alianță româno-turcă aveau darul să-l incite pe rege (să amintim că papa Grigore XI îi cerea, din nou, chiar în anul 1374, lui Ludovic să lupte contra turcilor). O asemenea alianță a lui Vlaicu totuși nu a existat — deși istoriografia noastră a admis acest lucru (de pildă *I. Minea, N. Iorga ș.a.)*, considerîndu-se că turcii au intrat în *calculele politice* ale lui Vlaicu Vodă ca măsură de frînare a acerbiei regelui Ludovic I. De asemenea, aceiași istorici admit și cucerirea Nicopolului de pe dreapta Dunării, cu toate că alte izvoare

nu aruncă nici o lumină în acest sens (ar fi însemnat un război cu Șișman, nedovedit însă documentar). Iată de ce *M. Holban* interpretează astfel acel pasaj din scrisoarea lui Ludovic : voievodul român a venit în adevăr la Nicopol, dar este vorba de cetatea omonimă de pe stînga Dunării — Nicopolul Mic sau *Turnu*, adică *a luat poziție în apropiere de turci*, încheind : „În tot cazul pîrile unor boieri dușmani, fugiți din țară nu sînt un element sigur care să poată fi folosit pentru construirea unor teorii de felul celor enunțate mai sus (se referă în special la teoriile lui I. Minea — n.ns.)". În sfîrșit, să menționăm și interpretarea lui *Barbu T. Cîmpina*, care a văzut lucrurile oarecum pe o cale de mijloc : „chiar dacă domnul Țării Românești nu a utilizat în realitate ajutorul turcesc în luptele pe care le duce pe malul drept al Dunării, nu este mai puțin grăitor faptul că el *putea* fi bănuit acum de o orientare politică diametral opusă celei pe care o urmase atît de statornic pînă la 1371. O asemenea bănuială devenise verosimilă pentru simplul motiv că aproape toți vecinii lui solicitau, pe rînd, sprijinul lui Murad, fără a înțelege urmările efectiv cumplite ale acestei practici ; datorită unui asemenea joc politic, oștile otomane erau introduse tot mai adînc în țesutul complex al luptelor balcanice".

Oricum, urmările scrisorii din 6 iulie 1374 se pot desluși : captat imediat de Benedict Himfy, dornic de luptă și de răzbunare, regele Ludovic ia deocamdată o măsură ponderată ; la 4 octombrie 1374, o scrisoare către comitele de Timiș

poruncea „oștenilor, nobililor, vasalilor *(clientibus)* și românilor din comitatul sau districtul de Timiș“ ca și altor slujitori ai lui Benedict Himfy, să asculte toți de acesta, ei fiind de folos regelui însuși. În orice caz, războiul pe care îl prefigurau astfel de măsuri încă nu a izbucnit atunci, cînd de fapt nu se dăduse o proclamație generală pentru adunarea oastei — așa cum se întîmplase în 1368. Regele lua deocamdată măsuri locale, urmînd să aleagă ulterior momentul de intervenție armată. Acesta a întîrziat totuși, probabil datorită neîncrederii în Benedict Himfy (fostul ban al Bulgariei și comite de Timiș nu mai deține dregătorii între 1375 și 1378). De altfel, se va vedea îndată că acțiunea asupra Severinului nu numai că nu a fost încredințată lui Benedict Himfy, dar — iarăși ! — regele Ludovic a *pornit-o de peste Dunăre,* prin Nicolae de Gara, banul de Mačva. Iată ce spune în această privință *Ioan de Târnava* — singurul izvor care relatează cucerirea Severinului de către unguri, cu distincția făcută de Maria Holban că narația episodului severinean reprezintă o inadvertență cronologică (în traducerea *Mariei Holban) :*

„În sfîrșit, apunînd această împotrivire a soartei nenorocite (cronicarul are în vedere înfrîngerea regelui în 1368 — n.ns.) și îndreptîndu-se iar norocul, Nicolae de Gara, banul de Mačva *[Macho],* bărbat vajnic și războinic, cu mînă puternică, trecînd această armată regească peste Dunăre *(ultra Danubium)* pe niște luntri întărite cu turnuri și metereze împotriva atacurilor luptătorilor și săgetătorilor aceluiași

Vlaicu Vodă *(contra insultus bellatorum et sagittariorum ipsius Layk Wayvode)*, care aruncau ploaie de săgeți (textual : *velut imbres sagittas emittentium Olachorum)*, dușmanii, luîn-d-o la fugă s-au risipit ca fumul, și restul întregii armate a intrat în țara Severinului și a ocupat-o. Și atunci regele a ridicat mai întîi acolo cetatea Severinului și după cîțiva ani, preaputernica cetate brașoveană, numită Bran [Therch], lîngă hotarele Țării Românești, și înzestrînd-o cu oaste bine înarmată, cu briganți și balistari englezi și-a ținut pe seama sa paza cetății".

Să precizăm aici că Ioan de Tîrnava și-a redactat cronica sa după moartea lui Ludovic I, iar originalul ei nu ni se păstrează, fiind însă preluat de compilații cronicărești de mai tîrziu — ca, de pildă, în Cronica de la Buda (tipărită în 1473) sau în cronica lui Ioan Thurocz (tipărită în 1488) — așa-numitele *incunabule*. Așa încît, apar la Ioan de Tîrnava și detalii care nu coincid cu epoca lui Ludovic I (de pildă, construcția Severinului — cînd se știe că este vorba doar de refaceri care au avut loc în veacul al XV-lea) ; acestea sînt interpolări ale compilațiilor amintite. Dar fondul informației lui Ioan de Tîrnava rămîne : Severinul a căzut realmente în mîinile lui Ludovic I. Cînd anume ?

În orice caz după 4 octombrie 1374, ultimul document regal cu privire la evenimentele din zonă și înainte de *19 iunie 1376*, cînd Ludovic răsplătește pe românii Surian, Bogdan, Dumitru, Toma și Vlasiu, fiii lui Voicu, între altele

pentru că au participat la lupte împotriva sîrbilor și bulgarilor — „și cu deosebire la redobîndirea cetății și ținutului Severinului *(signanter vero in reoptentione civitatis et terre Zeuriniensis)*". Să mai adăugăm în legătură cu acest document și amănuntul că daniile în folosul acelor români bănățeni se făceau din averile unui anume Ladislau, fiul lui Lelach ; acesta, precizează actul amintit, „părăsind drumul credinței, a fugit în Țara Românească, întru nesocotirea maiestării noastre, și s-a alăturat dușmanului nostru *(et nostro adhesit emulo)*" — așadar lui Vlaicu Vodă ! Se întîmpla deci ca și români din Banat să treacă în tabăra potrivnică regelui, ei fugind de opresiunea iscată mai de mult de Benedict Himfy.

Dar posedăm și alte indicii documentare că ocuparea Severinului a avut loc înainte de 19 iunie 1376 (că este vorba de acest an mai rezultă și din împrejurarea că Nicolae de Gara, drept răsplată, ajunge atunci palatin al Ungariei). Mai întîi, trebuie să precizăm că Nicolae de Gara nu a fost numai el cu trupe în fața Severinului ; forța lui militară constituia unitatea principală, de comandă, și ea a acționat de pe apă, debarcînd în fața cetății. Dar la lupte a luat parte și castelanul de Orșova, Petru Himfy, care trebuie să fi venit și el cu o oaste. Or, în cursul acestor lupte și-a pierdut viața tocmai Petru Himfy, alături de alți oameni de vază — ceea ce cronica lui Ioan de Tîrnava omite să spună. Știm însă acest lucru din trei documente, dintre care unul a fost semnat de Ludovic însuși (1377), iar celelalte două sînt :

un act de împărţeală între fraţii Himfy (datat [1369—1377], iar de M. Holban : [1377]) ; o plîngere a cnejilor (din 1376) care evocă părţile moşiei Remetea aparţinînd lui Petru *(partes Remete, Petrus* (sic)), în termeni ce consumă aidoma cu o altă plîngere, făcută de data aceasta de Benedict Himfy, la *8 martie 1376*. Or, tocmai din ultimul document rezultă că Petru nu mai era în viaţă la această dată, deoarece se văd acţionînd atunci numai Benedict şi Nicolae Himfy (dealtfel şi în actul de împărţeală din 1377 sînt menţionaţi numai Benedict, Nicolae şi Ştefan, fiul lui Petru — dovadă că ultimul dispăruse). Aşadar, putem trage concluzia : cucerirea Severinului a putut avea loc fie în vara anului 1375, fie *prin februarie sau primele zile ale lunii martie 1376*. Opinăm pentru anul 1376. A urmat, firesc, numirea palatinului Nicolae de Gara, răsplata românilor (19 iunie 1376), inclusiv aşezarea unui ban ungur, Ioan Treutul. Ceva mai tîrziu, îşi aminteşte şi règele de serviciile lui Petru Himfy, şi anume, la *30 octombrie 1377 :* atunci îi făgăduieşte regele lui Benedict Himfy o moşie, pentru faptele de credinţă etc.“ „şi îndeosebi pentru moartea fostului magistru Petru, fratele său, care şi-a sfîrşit viaţa lui vremelnică, fiind ucis în slujba noastră în războiul pornit de noi împotriva românilor din Ţara Românească, care de mult timp ne erau necredincioşi *(contra Olachos Transalpinos, dudum nobis infideles, mota nostris in serviciis vitam finivit occisus temporalem)*“.

Recapitulăm : după o perioadă de îndelungată şi mocnită pregătire, inclusiv pe plan psihologic — întărirea Orşovei, „războiul sării“, acordarea de puteri depline lui Benedict Himfy (alături de întărirea sarcinilor lui Petru Himfy) —, regele Ludovic I se decide să atace Severinul de pe apă şi de pe uscat, ***într-un moment anume din iarna-primăvara anului 1376***. Acţiunea — încredinţată în principal lui Nicolae de Gara, ajutat însă de castelanul Orşovei, Petru Himfy, care piere în luptă — reuşeşte deplin. Apărătorii cetăţii — „luptătorii şi săgetătorii“ lui Vlaicu Vodă — au fost copleşiţi de oastea mai numeroasă care i-a atacat.

Vlaicu Vodă primise o lovitură serioasă — *deşi vremelnică*. Într-adevăr, se vădeşte că succesul militar al regelui Ludovic, La Severin, aşteptat atîţia ani în şir, a durat mai puţin de un an. A urmat contraofensiva lui Vlaicu Vodă, care a găsit suficiente resurse să pornească *acţiunea de recuperare a Severinului*. A izbîndit (dovadă că amintitul ban, Ioan Treutul, sau alţii, nu mai sînt înregistraţi după 1376). Probabil, însă, cu, preţul vieţii sale.

APUSUL UNEI DOMNII (1377). PERSONALITATEA LUI VLADISLAV I — VLAICU

Cucerirea cetății și Banatului de Severin nu a însemnat, așa cum s-a afirmat uneori, cuprinderea unei bune părți din Țara Românească pe seama lui Ludovic I ; acțiunea din 1376 nu a ajuns la Olt (cum credea B. Hóman), ci s-a limitat la „districtul“ din jurul cetății, teritoriu ce putea fi doar în fapt și nu teoretic apărat de garnizoana Severinului. Dealtfel, Vlaicu Vodă — înfrînt temporar la Severin — nu s-a împăcat nicidecum cu pierderea cetății. El a luat îndată măsurile potrivite pentru recuperarea Severinului — și a reușit. O dovadă limpede în acest sens este dispariția, *după 1376,* a banului unguresc de Severin ; după Ioan Treutel, următorul ban menționat la Severin este Ștefan și abia în 1387 (este vremea cînd încă se evoca războiul regelui împotriva Severinului : de pildă, în 1385, cînd aflăm și numele altui căzut în luptă alături de Petru Himfy — un Alexe, fiul lui Ștefan de Toroczó [Trăscău].

Din nefericire, nu știm anume cînd a reluat Vlaicu Severinul. Dar acest lucru nu putea să aibă loc decît după 19 iunie 1376 și înainte de iulie 1378, cînd se știa de mult că Vlaicu Vodă murise, cum vom vedea. Toate informațiile de care dispunem ne conduc *către anul 1377.* Ata-

cul Severinului s-a dat prin surprindere, trupele lui Vlaicu înconjurînd cetatea și cuprinzînd-o după o luptă scurtă, nedînd timp intervenției în sprijin a trupelor din garnizoana Orșovei. Va fi fost o luptă crîncenă totuși, de vreme ce se bănuiește că însuși voievodul român a fost fie ucis pe loc, fie rănit greu și a murit apoi în urma rănilor primite. Fapt este că Vladislav I — Vlaicu dispare în acel an, *cînd pe tronul Țării Românești este menționat deja Radu I.*

Că moartea lui Vlaicu Vodă s-a întîmplat în 1377 — deducem și prin alt argument : scrisoarea angevină din 30 octombrie 1377, cînd vorbește de uciderea lui Petru Himfy, nu menționează și păstrarea Severinului în mîinile sale (ceea ce era cazul să facă, întrucît cel elogiat de rege își dăduse viața tocmai pentru cucerirea cetății). Dar este vădit, credem, că Ludovic I știa *în acel moment*, la 30 octombrie 1377, că însuși Vlaicu Vodă nu mai era în viață. Într-adevăr, regele evocă „războiul pornit de noi împotriva românilor din Țara Românească" — cînd regula era : „împotriva lui Vlaicu, voievodul Țării Românești". Este o omisiune voită, regele evitînd formula consacrată : [„împotriva lui Vlaicu, răposatul voievod al Țării Românești, de mult timp necredinciosul nostru *(contra Laykonem, condam voyuoda Transalpini, dudum nostri infidelis)*]". Era proaspătă în memoria regelui recucerirea Severinului de către voievodul român și l-ar fi omagiat pe acesta menționîndu-l ca atare.

Că Vlaicu Vodă murise în 1377, *și că în acel an încă mai continua războiul cu Ludovic I, de data aceasta sub urmașul voievodului, Radu I* — pare să rezulte din cronica italiană contemporană, a fraților *Gatari* (sau *Catari*), închinată seniorului Padovei, Francesco de Carrara. În această cronică găsim și mențiunea despre un război purtat — *și pierdut* — de Ludovic I, în anul 1377, împotriva unui „*Radano, prinzipe di Bulgaria infedelle*". Prin „Bulgaria necredincioasă" înțelegîndu-se firește Țara Românească ; cronicarii italieni, respectiv cei doi frați Gatari, încurcau topografia de la Dunăre ; în schimb, ei nu se înșelau referindu-se la *Radano* — Radu, care va fi avut un rol însemnat în recuperarea Severinului, în calitate de asociat la domnie.

Iată de ce, regele trece sub tăcere înfrîngerea suferită, cum se vede și din actul său de danie pentru brașoveni, la 19 noiembrie 1377, dezvăluindu-și încă o dată, foarte clar, cam ce intenție avea el cu privire la Țara Românească. „De asemenea, se spune aici, făgăduim că, dacă, cu voia lui Dumnezeu, Țara Românească va ajunge, cum tragem nădejde, în mîinile noastre, atunci vom porunci ca vama ce se obișnuiește, etc.". El repetă : „le vom face ușurări [sașilor] în ce privește plata vămii pe care o dau în acel oraș pentru maiestatea noastră, dar între timp, pînă ce numita Țară Românească va ajunge pe mîna noastră *(quo ipsa terra Transalpina ad manus nostra deveniet)*".

În sfîrșit, *cunoaștem azi un singur izvor contemporan* care a consemnat moartea voievodului Vladislav I — Vlaicu : este ultimul testa-

ment al mitropolitului Hariton al Ungrovlahiei — „diata“ sa întocmită *în luna iulie 1378*. Înfățișînd ostenelile sale, încă de pe cînd era egumen la Cutlumus, desele peregrinări și cereri de ajutor, înaltul prelat mai spune : „Așijderea, *m-am dus de șapte ori la acel răposat Vladislav voievod și la soția sa doamna Ana* și am fost dăruit de pronia dumnezeiască cu cele trebuincioase pentru refacerea mănăstirii [Cutlumus] ; și a fost refăcută și dînsul a întregit-o spre mai bine, precum se vede acuma de oricine“ (subl. ns.). Este o mărturie prețioasă, care ne îndreptățește să afirmăm : *Vlaicu Vodă s-a stins neîndoielnic în anul 1377*. Dar tocmai pentru că ne lipsesc alte surse documentare în acest sens, se preferă azi prudența și se admite : *c. 1377*. O domnie de mai puțin de 13 ani apunea o dată cu Vlaicu Vodă.

A fost înmormîntat în ctitoria lui de la Argeș, la locul de onoare cuvenit ctitorului : în partea dreaptă a naosului. Corpul său a fost depus într-un sarcofag de piatră, acoperit cu o imensă lespede de piatră cioplită și ornamentată. După constatările făcute de Virgil Drăghiceanu, în anul 1920, Vlaicu Vodă era îmbrăcat princiar : o tunică de mătase purpurie, decoltată larg la gît și încheiată din față prin circa 30 de nasturi de aur — fiecare împodobit cu scutul heraldic ; mijlocul era încins cu un cordon de purpură, bogat împodobit cu cusături și cu motive realizate cu perle, legat la spate — în față fiind prinsă de cordon faimoasa pafta de aur, *cea mai reprezentativă piesă de orfevrărie din inventarele mortuare ale voievozilor*

români. De menționat faptul că Vlaicu nu a fost înmormîntat cu coroana voievodală — pe cap avînd o scufie funerară. De asemenea, în degetele sale purta inele de aur — unul din ele, masiv și cu inscripție latină: AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINUS TE[CUM]; era „un inel de investitură", cum s-a afirmat, așadar provenind de la Ludovic I.

Lîngă voievod, supraviețuindu-i probabil, a fost îngropată și Doamna Ana, credincioasa-i soție. Este *Kera Ana* („doamna Ana") din inscripția pictată deasupra tabloului votiv din naos — sursă a unei erori istorice nu numai prin faptul că tabloul respectiv a fost apoi atribuit miticului „Radul Negru Voievod", dar însăși mențiunea *Kera Ana* a fost citită într-un cuvînt, un nume, *Cherana*. Astfel aflăm și din pomelnicul Bisericii domnești, în redacția sa veche, dar copiat către vremurile noastre (ultima oară prin 1863), care începe cu „Vădislav Vo[ievod]: Kerana Do[amna]".

*

* *

Vladislav I *a fost unul din constructorii Țării Românești* — una din operele cele mai importante din tot cursul istoriei românilor, cum aprecia *Nicolae Iorga*. Patru au fost acești constructori, spunea tot marele istoric și anume: *Basarab I*, care „a știut să impuie, cu armele în mînă, respectul teritoriului său, care de atunci încă a prins muscelele de la Răsărit și a găsit drumul spre Dunăre, cu toate perspec-

tivele ce mijeau mai departe“ ; *Nicolae Alexandru*, care a dat formele vieții bisericești și culturale și „a făcut ca țara să intre într-un complex de drept și prin aceasta în conștiința politică a lumii ; *Vladislav I*, căruia „îi revine așa de marele merit de a fi întins granițele peste hotarele moșiei românești propriu-zise, luînd pe cursul de sus al Oltului cealaltă margene a plaiurilor, pătrunzînd astfel în acea lume ungurească pe care bunicul o împedecase de a veni dincoace ca stăpînă“ ; *Mircea cel Bătrîn*, în sfîrșit, cel care a intrat în legătură cu Moldova, „creîndu-se astfel o singură linie politică pentru amîndouă Domniile“, smulgîndu-i lui Sigismund de Luxemburg „respectul unei autonomii de la care el n-a vrut să se îndepărteze vreodată“.

Tot ceea ce a voit să facă și să spună — a făcut-o cu chibzuială, dar hotărît. Vlaicu Vodă a fost desigur un om al epocii sale, un reprezentant de seamă al orînduirii feudale. Dar personalitatea sa istorică trebuie judecată nu din unghiul intereselor proprii — pe care cu siguranță că le avea și a căutat să le valorifice, ci din acela al intereselor Țării Românești, pe care s-a străduit s-o consolideze, clădind „acasă“ și pe plaiuri îndepărtate, îngrijindu-se de chiverniseala avuțiilor ei, bătînd monedă proprie, înființînd și organizînd dregătorii, întărind Curtea și cancelaria domnească, îngrijindu-se de așezămintele militare.

A înfruntat catolicismul, fără ezitare, strecurat chiar în casa voievodală. Este un merit al personalității sale, de care trebuie să țină

seama istoricul care se ocupă de viața medievală. Cu ochii noștri de azi interpretăm fenomenul religios de pe pozițiile cuceririlor științei ; cu șase veacuri în urmă, din vechi timpuri și mai tîrziu, a lupta pentru „lege“, adică pentru credința strămoșilor — era o necesitate, o mentalitate înnăscută, și acest lucru se cerea înainte de toate voievodului din fruntea țării. Acesta este în ultimă instanță și sensul diatribei angevine din 1365 : „Cu învoirea trădătoare și tainica înțelegere a românilor și a locuitorilor acelei țări“.

Și-a cîștigat prestigiul apărîndu-și țara. Vlaicu Vodă a fost deopotrivă un gospodar și un luptător. Politica sa a fost dusă „în vîrful sabiei“ numai cînd a fost nevoie. El a știut să ducă trative, să negocieze, uneori cu abilitate — căci așa se întîmpla peste tot, nelipsindu-i vreodată buna credință. Actele sale de supunere față de suzeranul angevin nu i-au știrbit niciodată autoritatea : Vlaicu Vodă nu era mai puțin liber și stăpîn pe faptele sale, Țara Românească nu era mai puțin independentă (desine-stătătoare) cînd voievodul își zicea — sau era numit „din grația domnului Ludovic“, cînd îl evoca pe acesta drept „domnul nostru firesc“. *Vlaicu Vodă a purtat numai războaie de apărare*, ripostînd și zdrobind dușmanul cînd a fost atacat. Victoriile sale militare au fost obținute pe pămînt românesc. Cînd a depășit granițele Țării Românești — a fost chemat, ca în 1369, sau a purces tot spre un colț al pămîntului românesc în cazul că a ajuns în Deltă. A murit, probabil, apărînd pămîntul țării sale — acea

țară care era în ochii lui Vlaicu Vodă ocina strămoșilor dinainte și a urmașilor săi, *„în voievodatul nostru“*. Era, cum spunea același N. Iorga, o țară „fără nici un alt adaus, pămînt românesc liber, în toată întinderea lui și cu tot sacrul drept ce se cuprinde în el. Și de aceea a «muri pentru țară» a fost cea mai înaltă datorie pentru generațiile care, apărînd-o, au închis ochii înainte de vreme“.

Prin faptele sale, știute și neștiute, care au împodobit destinul istoric al poporului român, Vladislav I — Vlaicu și-a binemeritat titlul de MARE VOIEVOD ȘI DOMN.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. Izvoare

EUDOXIU DE HURMUZAKI, *Documente privitóre la Istoria Românilor*, Culese și însoțite de note și variante de Nicolae Densușianu, vol. I/1—2, București, 1887, 1890.

Documente privind istoria României [DIR] : B. Țara Românească (1247—1500), București, 1953 ; C. Transilvania, veac. XI, XII și XIII, vol. I—II ; veac. XIV, vol. I—IV, București, 1951—1955.

Documenta Romaniae Historica [DRH] : B. Țara Românească, vol. I, (1247—1500), București 1966 ; D. Relații între Țările Române, vol. I (1222—1456), București, 1977.

Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, 1960.

JOANNIS ARCHIDIACONI DE KIKULLEW (IOAN DE TÎRNAVA), la *Joannis de Thwrócz Chronica Hungarorum ab origine gentis, inserta simul chronica Ioannis Archidiaconi de Kikullew ad annum usque Christi MCCCCLXIV* — ed. I. G. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, I, II, III, Vindobonae, 1765—1768.

DON MAURO ORBINI RAGUSEUS, *Historia. Il regno degli Slavi hoggi corottamente detti Schiavoni* Pesaro, 1601.

Călători străini despre Țările Române, vol. I, ed. M. Holban, București, 1968.

B. Lucrări generale și speciale, studii (în ordinea apariției)

DIMITRE ONCIUL, *Originile Principatelor Române (1899)*, în *Scrieri istorice*, I, ed. A. Sacerdoțeanu, 1968, p. 560—715.

NICOLAE IORGA, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—9 și politica lui Vladislav Vodă față de unguri. Un episod din cucerirea Peninsulei Balcanice de turci*, în *Convorbiri literare, XXXIV* (1900), p. 962—999.

DIMITRE ONCIUL, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui (1901—1903)*, în *Scrieri istorice*, II, 1 68, p. 19—142.

ILIE MINEA, *Relațiunile politice dintre Țara Românească și Ungaria în timpul lui Ludovic I*, în *Convorbiri Literare*, XLIV (1910), p. 1121—1140.

Curtea domnească din Argeș, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, X—XVI* (1923).

OSKAR HALECKI, *Un empereur de Byzance à Rome. Vingt ans de travail pour l'union des églises et pour la défense de l'Empire d'Orient (1355—1375)*, Varșovia, 1930.

NICOLAE IORGA, *Istoria românilor*, vol. III (Ctitorii), București, 1937.

BÁLINT HÓMAN, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria, 1290—1403*, Roma, 1938.

PETRE P. PANAITESCU, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944.

GHEORGHE I. BRĂTIANU, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1945.

ALEXANDRU VASILESCU, *Cetatea Dîmboviței*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXVIII (1945), p. 25—53.

GHEORGHE I. BRĂTIANU, *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines au XIV-e siècle*, în *Acad. Roum. Bull. de la Section Historique*, t. XXVIII-1 (1947), p. 67—105.

MARIA HOLBAN, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină. (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, I (1956), p. 7—62.

OCTAVIAN ILIESCU, *Cu privire la problema realizării unui „corpus" al monedelor feudale românești*, în *Studii și materiale de istorie medie*, I (1956), p. 285—323.

*** *Istoria României*, II, Bucureşti, 1962.
MARIA HOLBAN, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină. (Problema stăpînirii efective a Severinului şi a suzeranităţii în legătură cu drumul Brăilei)*, în *Studii, Revista de istorie*, XV (1962), 2, p. 315—347.
EMIL LĂZĂRESCU, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească. I (pînă la 1385)*, în *Romanoslavica*, XI (1965), p. 237—285.
NICOLAE STOICESCU, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*, Ed. Militară, 1968.
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU, *Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1970.
NICOLAE CONSTANTINESCU, *Curtea domnească din Argeş. Probleme de geneză şi evoluţie*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XL (1971), 3, p. 14—23.
ŞTEFAN PASCU, *Voievodatul Transilvaniei*, ed. 2-a, Cluj, 1972.
BARBU T. CÎMPINA, *Lupta Ţării Româneşti împotriva expansiunii otomane (1335—1415)*, în *Scrieri istorice*, I, ed. D. Mioc, E. Stănescu, Bucureşti, 1973, p. 137—361 (apariţie postumă).
DINU C. GIURESCU, *Ţara Românească în secolele XIV şi XV*, Bucureşti, 1973.
RĂZVAN THEODORESCU, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X—XIV)*, Bucureşti, 1974.
ŞERBAN PAPACOSTEA, *De Vicina à Kilia. Byzantins et Génois aux bouches du Danube au XIV-e siècle*, în *Revue des Études Sud-Est Européennes*, XVI (1978), 1, p. 65—79.
PETRE DIACONU, *O formaţiune statală la Dunărea de Jos la sfîrşitul secolului al XIV-lea necunoscută pînă în prezent*, în *Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie*, 29 (1978), 2, p. 185—201.
OCTAVIAN ILIESCU, *Contribuţii numismatice la localizarea Chiliei bizantine*, în *Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie*, 29 (1978), 2, p. 203—213.

SUMAR

Coperta
STIHI BOGDAN

*Bun de tipar 21.07.1979. Apărut 1979. Tiraj 12360 exemplare.
Coli tipar $5^5/_8$ + 8 pag. coliță tipar înalt. B 123.*

Tiparul executat sub comanda
nr. 193 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

Editura militară

Vlaicu Vodă a purtat numai războaie de apărare, ripostînd şi zdrobind duşmanul cînd a fost atacat. A murit, probabil, apărînd pămîntul ţării sale. „A muri pentru ţară — spunea Nicolae Iorga — a fost cea mai înaltă datorie pentru generaţiile care, apărînd-o, au închis ochii înainte de vreme“.

Lei 5